

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

**Задорожная С.Н., Акбужурова С.Ж.**

**XX-XXI ғасырлар тоғысындағы  
оркестрлер мен ансамбльдерге  
арналған Қазақстанның академиялық  
музыкасы (1980-2014 ж.ж.)**

2021 ж.

ӘОЖ 782(574) (075.8)  
ҚБЖ 85.315.(5Қаз) Я 73  
3 -15

### **Рецензенттер**

Берденова С.Ж. – А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университетінің тіл және әдебиеттеория кафедрасының профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты

Жақаева С.Ә. – Ә.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университетінен кафедрасының қауымдастырылған профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты

**Задорожная С.Н., Акбужурова С.Ж.**

3 15 «XX-XXI ғасырлар тоғысындағы оркестрлер ансамбльдеріне арналған Қазақстанның академиялық музыкасы(1980-2014 ж.ж.): оқу құралы / С.Н. Задорожная, С.Ж. Акбужурова. – Қостанай: ҚМПУ баспасы, 2021. – 113 б.

ISBN 978-601-7601-51-5

Оқу құралы 1980 жылдан 2014 жылға дейінгі кезеңдегі оркестрлер мен ансамбльдерге арналған Қазақстанның академиялық музыкасының дамуы туралы материалды қамтиды. Еңбекте академиялық музыканың дамуындағы тарихи-стилистикалық үрдістерінің сипаттамасы беріліп, Қазақстан композиторларының камералық-аспаптық жанр саласындағы шығармашылығына сараптамалық шолу жасалған.

Бұл оқу құралы «Музыкалық білім» мамандығының студенттері мен магистранттарына ұсынылған. Басылым ҚР БҒМ 2015-2017 жылдарға арналған гранттық қаржыландыру бойынша жүзеге асырылатын «XX-XXI ғғ. (1980-2014жж.) тоғысындағы Қазақстан композиторларының академиялық аспаптық музыкасы» № 0845/ҒФ4 ғылыми жобасын іске асыру аясында дайындалды.

ӘОЖ 782 (574) (075.8)  
ҚБЖ 85.315 (5Қаз) я73

Ә.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университетінің ғылыми кеңесімен ұсынылған

ISBN 978-601-7601-51-5

© ҚМПИ, 2021  
© Задорожная С.Н.,  
Акбужурова С.Ж., 2021

## КІРІСПЕ

Қазақстандағы академиялық музыканың қалыптасуы мен дамуы сан түрлі мәдениеттердің тоғысуымен тікелей байланысты. Қазақстандық композиторлардың академиялық музыкалық әдебиетінің қазіргі қоры әртүрлі жанрдағы шығармаларды: шағын формадағы қарапайым пьесалардан күрделі шығармаларға дейінгі туындыларды қамтиды. Онда қазақ фольклорының элементтері еуропалық композиторлық мектептің элементтерімен өзара әрекеттеседі.

Бұл оқу құралының мақсаты – Қазақстанның 1980-2014 жылдар аралығындағы академиялық аспаптық музыканың дамуына арналған ақпаратты сабақтастық негізінде жүйелеу. Академиялық аспаптық музыканың дамуы туралы нақты ақпаратқа қол жеткізу үшін Қазақстан педагогтарының, композиторларының және орындаушыларының теориялық және практикалық еңбектері зерделеніп, жинақталды.

Оқу құралының жаңалығы – зерттеу тақырыбы бойынша бұрын-соңды теориялық және практикалық ақпараттар жүйеленбеген. 1980-2014 жылдар аралығындағы академиялық аспаптық музыканы, яғни, камералық-аспаптық жанрды зерттеу бізге тәуелсіз мемлекеттің қалыптасуының маңыздылығын, әлемдік мәдени кеңістіктегі Қазақстан композиторларының отандық академиялық аспаптық музыкасының рөлін ұғыну тұрғысынан өзекті болып отыр. Зерттеу барысында П. Аравин, Л. Гончарова, С. Кузембаева, Н. Кетегенова, У. Жұмақова, Т. Жұмалиева және т.б. зерттушілердің еңбектеріне сүйендік. Олардың еңбектерінде музыка саласының даму мәселелері көтерілген, аталмыш мәселелер кейіннен Л. Узких, Г. Котлова, А. Самаркин, А. Омарова, Ж. Ордалиева, С.Белова, Г. Кузбакова және т.б. музыкатанушы ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Алға қойылған міндеттер зерттеу еңбегінің құрылымын анықтады. Оқу құралы 3 тараудан тұрады. «Қазақстандағы академиялық аспаптық музыканың пайда болу алғышарттары» атты бірінші тарау жалпы еуропалық және отандық музыкатанудың ғылыми әдебиетін талдауға және музыкатану әдебиетіне шолу жасауға арналған. Бұл тарауда академиялық аспаптық музыка жанрларының ерекшелігі әр түрлі тарихи кезеңдердегі композиторлық шығармашылық ерекшелігінің маңызды белгілерінің бірі ретінде қарастырылады. Дәстүрлердің өнімділікті ұйымдастыру деңгейімен өзара қарым-қатынасы арқылы композитордың жеке стиліне тікелей ауысатын стильдік процестердің ерекшелігі анықталады.

Екінші тарау Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы камералық-аспаптық жанрдың түрлерін, атап айтқанда миниатюралар, сонаталар және ірі формадағы кейбір шығармаларды аналитикалық шолуға арналған, сол немесе басқа жанрдың пайда болу алғышарттары қарастырылған, тарихи құлдырау кезінде жанрлық әртүрліліктің стилистикалық ерекшеліктері көрсетілген.

Үшінші тарау академиялық аспаптық музыка саласындағы Қазақстанның заманауи орындаушылары мен ұжымдарына арналған және олардың шығармашылығына сипаттама беріледі.

Оқу құралының теориялық және практикалық материалы «Музыкалық білім» мамандығының студенттері мен магистранттарының Қазақстан композиторларының академиялық музыкасының қазіргі жағдайы туралы білімдерін толықтырады.

# 1. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АКАДЕМИЯЛЫҚ МУЗЫКАНЫҢ ПАЙДА БОЛУ АЛҒЫШАРТТАРЫ

## 1.1 Академиялық аспаптық музыка дамуының тарихи-стистикалық үрдістері

*Академиялық музыка* (википедия) – XVII–XIX ғасырда Еуропада қалыптасқан музыкакалық жанрлар мен формаларға (опера, симфония, соната және т.б.), әуенді және гармониялық принциптерге және аспаптық құрамға сабақтастырылған музыка. Кең мағынада «академиялық музыка» – XX ғасырда классикалық музыкалық дәстүрлерден қалыптасқан академиялық музыкалық білімі бар музыканттар ортасында жазылып, орындалатын музыка.

*Камералық музыка* – музыкант-аспапшылардың немесе вокалистердің шағын ұжымы орындайтын музыка. XVI–XVIII ғасырларда «камералық музыка» термині кез келген зайырлы музыкаға қатысты қолданылған және шіркеу музыкасына қарсы тұрды. Одан әрі симфониялық музыканың пайда болуы мен дамуына байланысты «камералық музыка» деп орындаушылар мен тыңдаушылардың шектеулі ортасына есептелген туындыларды атай бастады.

Камералық жанрдың орындалуы уақыт өте келе терминнің мәнін өзгертті. XVIII ғ. аяғында «камералық музыка» сөзі ансамбль құрамының шығармаларына қатысты болды, онда әрбір партия жеке орындаушы үшін жазылған және барлық партияларға тең (жеке орындалатын дауысқа немесе сүйемелдеумен аспаптарға арналған шығармалардан айырмашылығы). Камералы-аспапты жанрлардасипатқа ие, салондарда, жайлы ортада жақсы қабылданады.

Академиялық аспаптық музыканың даму тарихында зерттеушілер үш кезеңді анықтайды:

1) 1450-1650 ж.ж. осы кезеңге басқа түрлердегі виолалар мен аспаптарда ойын техникасын жетілдіру, вокалдық стильдің сақталуында аспаптық музыканың біртіндеп жабдықталуы тән. Осы кезеңдегі шығармалардың қатарына Орландо Гиббонс (1610) фантазиялары, Джованни Габриелидің канцондары мен сонаталары енеді.

2) 1650-1750 ж.ж. трио-сонатажанрының және басқа да ансамбльдердің аспаптық және вокалдық қатысумен сипатталады.

Олар пернелі аспаптардың үйлесімді дыбыстарымен сүйемелденеді. Осы кезеңнің ең танымал композиторлары А. Корелли, Г. Перселл және Г. Гендель болып табылады.

3) 1750 жылдан қазіргі дәуірге дейін екі скрипка, альт және виолончельден тұратын ішекті кuartет басым болып келеді.

Камералық аспаптық музыка орындаушылардың шағын құрамы үшін жазылған, ол жеке партиялардың үлкен дербестігімен және ұжымдағы әрбір құралдың белсенді қатысуымен мәнерлі құралдарды шағын көлемде қолдануымен ерекшеленеді. Бұл музыкаға симфониялық

жанрдағы сезімнің жалпылама өрнегіне қарағанда, кейіпкердің ішкі әлеміне жеке тұлға ретінде қарау тән. Қазіргі заманғы камералық-аспаптық музыка өзінің көркемдік және идеялық маңыздылығы симфониялық музыкаға жақын; симфония көбінесе камералық жанрлармен құрылымға ұқсас және бұл қазіргі композиторлардың шығармаларында анық көрінеді.

Әдетте, камералық аспаптық музыканы ұжымдар келесі құрамда орындайды:

- жеке орындалатын аспап (ішекті немесе үрмелі) және фортепиано;
- фортепиано дуэті (екі фортепиано немесе төрт қолға арналған фортепиано);
- ішекті трио (скрипка, альт және виолончель); фортепиано триосы (скрипка, виолончель және фортепиано);
- ішекті квартет (екі скрипка, альт және виолончель);
- фортепиано квартеті (скрипка, альт, виолончель және фортепиано);
- фортепиано квинтеті (фортепиано және ішекті квартет);
- ішекті квинтет (ішекті квартет, альт немесе виолончель) және т.б.

Академиялық аспаптық музыканы орындаушылардың аспаптық құрамы әртүрлі: оған ішекті және үрмелі аспаптар кіруі мүмкін. Аралас камералық ансамбльдер пайда болады, көбінесе фортепиано қолданылады. Академиялық аспаптық шығарманы орындаушылардың құрамы композитордың идеясы бойынша құрылады және оның қиялына мен композиторлық ойына байланысты болады. Сонымен қатар, аспаптық музыканы камералық оркестрлер, құрамында 25 музыкант бар ұжымдар орындайды.

Академиялық музыка орта ғасыр дәуірінде пайда болды. XVI ғасырдың ортасында камералық музыка шіркеулік және зайырлы екіге деп бөліне бастады, ал XVII ғасырда «камералық музыка» терминінің атауы аспаптық музыкаға қолданылды. XVI–XVIII ғасырларда камералық музыка (итал. *Musicadacamera*) шіркеулік музыкаға қарама-қайшы қойылған кез келген зайырлы музыка (итал. *Musicadachiesa*) деп аталды. XVIII ғасырда камералық музыканы баяндау стилі толыққанды қалыптаспаған болатын. Аспаптық өнердің және камералық жанрлардың даму тарихы камералық музыканың жауһарларын жасаған И.С. Бах, Г. Гендель, В. Моцарт, Й. Гайдн және т.б. ұлы композиторлардың есімдерімен байланысты.

Композитор И.С. Бахтың шығармашылығы барокко дәуіріндегі академиялық музыкалық өнердің шыңы болып табылады. И.С. Бах әлемдік музыкалық мәдениет тарихындағы жаңа дәуірді – Полифонияның даму дәуірін атап өтті, И.С. Бах көптеген шығармалардың авторы, полифоникалық стиль үлгілерін жасаушы. Оның органдық, скрипкалық, виолончельдік, клавирлік шығармалары, сондай-ақ үрмелі аспаптар ансамбльдері, аспаптық концерттер музыканттардың көптеген буындарына жақсы әсер етті. Ұлы композитордың Г. Гендельдің шығарма-

шылығында органдық концерттің, композитордың скрипкалық сонаттарының дамуы орын алды, трио concertigrossi әлемдік академиялық аспаптық музыканың үздік үлгілеріне жатады.

Симфониялық музыканың пайда болуымен және дамуымен, академиялық аспаптық жанр музыканттардың аздаған санына және тыңдаушылардың шектеулі тобына бағытталған шығармаларды қамтыды. XIX-XX ғасырларда академиялық камералық музыканың «таңдаулылар үшін музыка» ретінде мәні бірте-бірте өткенге кетіп, термин орындаушылардың шағын ұжымына жасалған шығармалардың жанрын анықтау үшін өзінің маңызын сақтап қалды.

Камералық музыканы орындайтын ансамбль камералық ансамбль деп аталады. Әдетте, камералық ансамбльге екіден онға дейін орындаушы кіреді, музыканттар саны көп. Тарихи тұрғыдан кейбір камералық ансамбльдердің классикалық аспаптық құрамдары қалыптасты, мысалы, фортепианолық трио, ішекті кuartет және т.б. Жоғары аспаптық нысан би сюитасының негізінде пайда болған циклдік соната (sonatadacamera) болып табылады. Трио-соната мен сонатаның классикалық үлгілерін итальяндық композитор А. Корелли жасады. XVII-XVIII ғасырларда concertogrosso жанры пайда болды, алдымен камералық және шіркеу музыкасына бөлінген. XVIII ғасырдың ортасында композиторлар Л. Боккерини, К. Диттерсдорф, В.А. Моцарт, Й. Гайднның шығармашылығында аспаптық ансамбльдің классикалық түрлері – трио, кuartет, соната және т.б. дамыды.

Орындаушылық мүмкіндіктерге бай камералық-аспаптық ансамбль (әсіресе ішекті кuartет) өткен шеберлердің назарын аударды және симфониялық жанрдың рөліне айналды. Жаңа тақырыптар мен бейнелер музыкалық тілдің негізгі құралдары мен формалар жасау принциптерін іздеуді, әуенді даралауды, музыкалық тілдің тембралық және гармониялық палитрасын кеңейтуді (табиғи ладтар, мажор мен минордың бояулы салыстырулары) талап етті.

Сондықтан академиялық аспаптық жанрда XVII-XX ғасырларда музыкалық өнердің барлық негізгі бағыттары көрініс тапты – классицизмнен (Й. Гайдн, Л. Боккерини, В.А. Моцарт, Л. ван Бетховен) және романтизмнен (Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, Р. Шуман, т. б.) модернистік абстракционисттік ағымдарға дейін. XIX ғасырдың екінші жартысында аспаптық камералық музыканың көрнекті үлгілерін Й. Брамс, Э. Григ, Б. Сметана, А. Дворжак, С. Франк жасады. XX ғасырда – К. Дебюсси, М. Равель, П. Хиндемит, Б. Барток, М. Рeger, Л. Яначек, Б. Бриттен және т.б.

Камералық-аспаптық музыка музыкалық стильдің кейбір түрлерінің стилистикалық сипаттарын өзіне біріктірді. Камералық-аспаптық музыканың түсі үшін Вена мектебі өкілдерінің шығармашылығы ерекше маңызға ие. Сазгерлер Й.Гайдн және В.Моцарт-өлмес аспаптық шығармалардың көптеген авторлары. Осы атақты есімдер академиялық музыка саласындағы XVIII ғасырдың ең маңызды жетістіктерін атап өтуге

болады. Бұл композиторлар камералық-аспаптық жанрда да композиторлық ойлаудың көркемдік үлгілерін жасады. Олар камералық музыканы оркестр музыкасынан бөліп, өзінің камералық стилін құрып, оны тегістеді. Веналық классиктердің шығармашылығындағы камералық-аспаптық жанрдың шығармалары – әлемдік аспаптық музыканың ең жоғары жетістігі.

Академиялық аспаптық музыканың стилистикалық ерекшеліктері бірінші орынға логикалық реттеу, ішкі үйлесім және мәнерлі құралдардың жалпылануы принциптерін ұсынады. Веналық мектептің музыка өнерінің өкілдері сонатаның, ішекті квартеттің классикалық үлгілерін, типтік аспаптық құрамы бар трио жасады, аспаптың мүмкіндіктері мен әр партияны баяндау сипаты арасында тығыз байланыс орнатты. Композитор Л. ван Бетховен алғашқылардың бірі ретінде квартеттерін симфониялап, оларды формада да, мазмұнда да кеңірек жасады. Оның скрипка мен фортепиано үшін танымал «Крейцера сонатасы» - эмоциялық шиеленіске, музыкалық бейнелердің монументтілігіне арналған шынайы симфониялық туындысы.

Вена мектебінің тағы бір өкілі Й. Гайдн өзінің инструменталдық квартеттерінде тыңдаушыны интеллектуалдық салаға тартады, онда дауыстар Стендальдің айтуы бойынша «төрт ақылды адамның достық сұхбатын еске салады». Дәл Й. Гайднның шығармашылығында ішекті квартет камералық-аспаптық музыканың кәсіби орындалуының негізгі түрі ретінде бекітіледі. Й. Гайднның басты еңбегі – құрылымы сонаталар мен симфониялық циклдардың бірінші бөліктері үшін негіз болған сонаталық аллегро квартеттің I бөлігін жетілдіруде болып табылады.

Тарихи аспектіде академиялық музыканың дамуы әр дәуірдің негізгі стильдік бағыттарымен байланысты. Романтизм дәуірінде, әсіресе XIX ғасырдың аяғында, қоғамдағы осы кезеңнің күрделі психологиялық ахуалында, романтизм табиғатына әрдайым жақын болған рухани, ішкі жағдай аймағына кететін оң идеалды құмарлықпен іздеумен адамның сезімдерінің толқыған, қайғылы спектрі көрініс тапты. Осы дәуірдің композиторларында камералық музыканы аса нәзік лирикамен, адамның ішкі әлемін терең түсінумен байытатын өзінің жеке мазмұндау стилі қалыптасады.

Композитор-романтиктер Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Мендельсон, Й. Брамстың шығармаларында лирикалық бастама көрініс тапты (Ф. Мендельсонның «Песни без слов» шығармасы). Жүз жылдықтың алғашқы композитор-романтигі – Ф. Шуберт, ал алғашқы романтикалық жанр – неміс әні болып табылады. Ф. Шуберттің фортепианолық бір бөлшекті пьесалары-бұл нағыз камералық туындылар, бұл композиторды экспромт пен музыкалық сәттің жасаушысы деп санайды.

Академиялық аспаптық музыканың тағы бір түрі – би миниатюрасы композитор-романтиктердің камералық-аспаптық шығармашылығында лайықты орын алды. Бұл би, Ф. Шуберттің вальстары, мазуркалар және



Ф.Шопеннің полонездері. Композиторлық шығармашылықта жаңа жанрлар кеңінен ашылады: элегия, ноктюрн, баллада, қиял, рапсодия, поэма типті соната. Романтизм дәуірінің композиторлары миниатюраның жанрына негізделген, онда басты кейіпкер – жеке басын қабылдамаған, шындықпен ішкі қарама-қайшылықты жалғыз адам. Романтизм дәуірінің композиторлары үйреншікті идеалдардан бас тартып, фантастикаға, ортағасырлық мистицизмге жүгінеді, терең субъективті уайымдар мен иллюзиялар әлеміне кетеді.

Академиялық аспаптық музыка XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында өзін танытқан жаңа бағыттардың композиторларымен қызықты болды. Импрессионизм К. Дебюсси мен М. Равельдің шығармашылығында айқын көрініс тапқан негізгі белгілер, күрделі камералық стильді анықтады. Композитор – импрессионисттер әлем мен табиғаттың сезімтал сезімінің нәзік реңктерін, сипатты тембрлердің төгілуін беруге тырысты. Композитор-импрессионисттер музыкасының басты айқын сипаттары – тембрлік, мелодиялық және гармониялық толымдарға, бөлшектерге назар аудару. Бұл талаптар камералық-аспаптық жанр стилистикасы жағына жақынырақ.

XX ғасырдың басына тән рух пен эстетика бойынша импрессионизмге қарама-қарсы ағым – музыкалық экспрессионизм. Бұл ағым бірінші дүниежүзілік соғыстан басталардан бұрын адамның трагедиялық дүниетанымын танытты. Осы кезеңде жазылған шығармалар қорқыныш пен сәтсіздіктен туындаған ауыр жан жағдайын көрсетеді. Экспрессионисттердің музыкалық туындылары классикалық ладогармониялық үйлесімдерден бас тартумен және атональдік пен додекафонияға назар аударумен сипатталды. Туындылардың стилистикасына үзілген әуен тән, диссонантты гармониясы шегінде. А. Шёнберг, Г. Веберн, В. Берг және т.б. композитор- экспрессионисттер шығармашылығында осы музыкалық тіл жүйесі академиялық аспаптық жанр аясында меңгерілді.

XX ғасырда академиялық аспаптық музыка жаңа мәнерлі құралдармен және әдістермен толықты: сонорика, алеаторика, пуантилизм, электрондық музыка. XX ғасырдың екінші жартысындағы неоромантизм мен неоклассицизмге композиторлардың үндеуі – «екінші авангардқа» қарсы наразылық болды. «Жаңа қарапайымдылыққа» оралу, өткенге стилистикалық композиторлық ойлау негіздерінің бірі ретінде қарау, көне стильдер мен жанрларды еркін қолдану XX ғасырдың соңында камералық-аспаптық музыканың маңызды ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Бұл дәуірдің жарқын өкілдері – композиторлар: К. Пендерецкий, Н. Кейдж, Булез, К. Штокхаузен және т.б. Камералық-аспаптық музыканың дамуына Б. Бриттен, Д. Мийо, Ф. Пуленк, П. Хиндемит, Ф. Оннегер өз үлестерін қосты, олардың музыкалық тілінде тың идеялар көрініс тапты.

Академиялық аспаптық музыканың дамуына орыс композитор мектебінің композиторлары елеулі үлес қосты. Ресейде XIX ғасырдың

70-ші жылдарында камералық орындаушылық тарала бастады. 50-60-шы жылдардың тоғысында орыс халқының музыкалық өмірін терең қайта құру жүріп жатыр. Қоғамның осы даму кезеңінде музыкалық салондар мен үйірмелер елеулі рөл ойнауды тоқтатты, ашық көпшілік концерттер болды. Императорлық театрлар дирекциясының концерттерін ұйымдастыру құқығы 1859 жылы А.Г. Рубинштейннің бастамасымен пайда болған «Орыс музыкалық қоғамы» және Балакирев үйірмесінің мүшелерінің жетекшілігімен «Тегін музыка мектебі» сияқты мекемелерге өтті. Ресейде осы қайта ұйымдастырудың арқасында жоспарлы концерттік өмір басталды және камералық-аспаптық орындаушылық таратылды.

Ресейдегі алғашқы аспаптық ансамбльдер композитор Д.С.Бортнянскийге тиесілі, аспаптық жанрдың одан әрі дамуына орыс композиторлары: А.А. Алябьев, М.И. Глинка елеулі үлес қосып, өнерімен танылды, П.И. Чайковский мен А.П. Бородин көркемдік шеберліктің шыңына жетті. Олардың камералық шығармалары тереңділігімен, жарқын бейнеленген ұлттық бояумен, психологизммен ерекшеленеді.

1900-1917 жылдары Ресейде академиялық аспаптық музыка өзіне басқа да орыс композиторларының назарын аударды. А. Глазунов пен С.Рахманиновтің шығармашылығында алдыңғы орындарды камералық-аспаптық жанрдың туындылары орын алады, ал С.И.Танеев үшін ол композиторлық шығармашылықтың негізгі түріне айналды. А.Глазунов, С.Танеев, С.Рахманинов, А.Скрябин, С.Ляпунов, А.Аренский, Н.Метнер және С. Прокофьев мазмұндылығымен, стилистикалық және жанрлық әртүрлілігімен ерекшеленетін көптеген сан алуан музыкалық шығармаларды шығарды.

XX ғасырдың ортасына қарай камералық аспаптық музыка жеке жанрлық бағыт ретінде құрылды: фольклорлық тақырыптағы туындылар мен опустары бар шығармалар шығарылды, онда дәйексөз болмаған кезде де халық бастауына жататыны байқалады. Бұл еуропалық және орыс композиторлық шығармашылығы тәжірибесінің ұлттық камералық музыкасын меңгеру процесінің аяқталғанын көрсетеді. Ұлттық музыкалық фольклорға ерекше көзқарас өзіндік ерекшеліктің басты факторы ретінде, ұлттық музыкалық өнердің бастапқы негізі ретінде өзінің көркемдік құндылығын жоғалтпай ғана қоймай, жүзжылдықтың екінші жартысына ұғынудың жаңа деңгейіне жетеді.

Қазіргі музыкалық жаңалықтардың және олардың барлық академиялық аспаптық музыкаға әсерінің ықпалынан ұлттық камералық музыканы классикалық тенденцияға айналдыру үдерісі басталады. Аспаптық шығармаларда халық әндеріне еркін қарым-қатынас қалыптасады: жаңа стильдік контекстке қосылған, олардың жеке элементтерін (ырғақты құрылымдарды, ладтарды, ән айтуды және т.б.) пайдалану, бұл фольклормен жұмыс істеу тәсілдері мен әдістерін іздестіруді куәландырады.

Осыған байланысты көптеген композиторлардың шығармашылығында симфонияны ығыстырып (С.Прокофьев, С.Рахманиновтің фортепианолық концерттері), жетекші орынға ие болған концерттік жанрдың дамуын атап өткен жөн. Сол уақытта скрипкалық концерттер пайда болады, олардың хронологиялық тізімі П.И. Чайковский дәстүрін жалғастыратын А.С. Аренскийдің (1901 ж.) концерттерін бастайды; А.К.Глазуновтың (1904ж.) және С.М. Ляпуновтың (1915 ж.) концерттері. Олардың шығармашылығына А.К. Глазунов пен М.А. Балакиревтің композиторлық шеберлігі елеулі әсер етті. Орыс скрипкалық концертінің дамуы С. Прокофьевтің оркестрмен скрипкаға арналған алғашқы концерті (1915-1917 жж.) және С.Танеев жазған скрипкаға арналған сюитаның оркестрмен (1909) концерттік туындысын аяқтайды.

Кеңес композиторларының аспаптық шығармашылығы бай және әр түрлі. Оның басты тақырыптары лирико-драмалық (Н.Я.Мясковский), трагедиялық (Д.Д. Шостакович), лирико-эпикалық (С.С. Прокофьев), халықтық-жанрлық (А.И.Хачатурян) – фольклордың «мызғымас құндылық» ретіндегі сипатын сақтайды. Уақыт өте келе халық әндерінің қолданылуы музыкалық шығармалардың анықтаушы белгісі болуын тоқтатады, фольклор оларда өзінің негізгі қызметін жоғалтады.

Классикалық және романтикалық батысеуропалық музыкаға бағдарлау (Й.Гайдн, В.Моцарт, Л.Ван Бетховен, Ф. Шуберттің камералық шығармалары) қазіргі эталонға орын береді (П. Хиндемит, Б.Барток, А.Шенберг, А. Берг және т. б. камералық шығармаларына). Жаңа үрдісті негізгі деп атауға болады, себебі ол кеңестік композиторлардың әртүрлі түсініктер арқылы шетелдік тәжірибені игеруін көрсетеді және ұлттық-бағдарланған камералық музыканың баламасы ретінде көрінеді.

Академиялық аспаптық музыканың қайталанбас, жеке бейнесі оның жанрлық көрінісінде және қандай да бір жанрлық түрлердің артықшылығында көрініс табады. Әлемдік музыкалық практикада аспаптық жанрлардың кең спектрі қалыптасты. Бұл жанрлардың ішкі реттілігі – миниатюрадан ірі шығармаларға дейін-камералық музыка үшін және кейінгі жылдар бойы өзінің маңыздылығын сақтайды. Дәстүрлі композиторлық артықшылық ірі формалар саласында шоғырланған, жүзжылдықтың екінші жартысында ансамбльдер мен сонатаның маңызын сақтай отырып, шығармашылық өзін-өзі көрсету формасы ретінде бірінші жоспарға біртіндеп миниатюраның жанры шығады. Классикалық үлгілерден алшақтау жиі байқалатын шығармалардың аспаптық құрамы да әр түрлі болады. Жүзжылдықтың екінші жартысындағы академиялық музыкаға тән стильдік жаңарудың ерекшеліктері камералық музыкада айқын көрінеді.

XX ғасырдың екінші жартысында академиялық аспаптық өнер үздіксіз және жемісті шығармашылық даму жолына айналады. Осы уақыттың академиялық өнерінің өзіндік ерекшелігі – шығармашылық стилистикасын жаңарту. Осы кезеңде классикалық музыкадан

композиторлық зейіннің бағытталуы музыкалық қазіргі заманға ауыстырылады, бұл соғыстан кейінгі ұрпақтың дүниетанымындағы нағыз төңкеріске әкеледі. Әлемдік музыкалық өнер құбылыстары, авангард, жаңа жазу техникасы (додекафония, сонористика, алеаторика, минимализм) және ұлттық камералық-аспаптық музыкада көрініс тапқан неостильдер (неоклассицизм, неоромантизм) көрсетілген үрдіс контекстінде қарастырылады. Бұл процесс өзектілігін сақтап, өзінің бағдар функциясын ХХ ғасырдың екінші жартысына таратады.

Кеңес композиторлары С. Прокофьев, Д. Шостакович, Н. Мясковский еліктеуге үлгі болып табылады. Композиторлардың фольклормен жұмысының жаңа деңгейі, оның маңызды заңдылықтарын терең түсіну ұлттық музыкалық мәдениеттің жоғары деңгейін сипаттайды және ұлттық академиялық музыкалық стильдің одан әрі даму үрдісінің маңыздылығы туралы айтуға мүмкіндік береді.

ХХ ғасырдың екінші жартысындағы академиялық аспаптық музыка өз заманындағы стилистикалық жаңалықтардың мәнерлі құралдарының арсеналын қаруландыруға белсенді түрде қабылдайды. Бұл үдерісте өткен музыкаға жаңа көзқарас маңызды рөл атқара бастайды. Егер бұрын әр түрлі дәуірдің музыкалық өнері шығармашылыққа арналған эталон ретінде қабылданса, қазір ол стильдік модель, стильдеудің жаңа көркемдік нормасы ретінде қарастырылады. Камералық шығармалардың жалпы саны артады, әр жанрлық топтар (миниатюра, соната, аспаптық ансамбль) музыкалық шығармалардың алуан түрлілігімен толықтырылады.

Кеңес кезеңінің бірінші жоспарына әр жылдары ансамбль (1960-1980 жж.), соната (1970-80 жж.), миниатюра (1970-90 жж.) шығады. Композиторлар ХХ ғ. тән ірі жанрларда және конструктивті үйлесімде музыка шығарады. Бұл фортепианолық және скрипкалық сонаталар, фортепианоның қатысуымен болатын ансамбльдер (трио және квинтет). Осы уақыттың миниатюраларында композиторлар сүйікті аспаптарға (фортепиано) және ішекті құрамдарға (скрипка, виолончель, контрабас) жүгінеді. Олар халық әндерін өңдеу, вариация, прелюдия жасайды. Миниатюра жанрында неғұрлым толық іске асырылатын шығармашылық еркіндікке ұмтылу атқарушы құрам аспектісінде туындайды. Фортепианоның жеке құрал ретінде үстемдігінен кейін соло аспаптарына арналған пьесалар жиі пайда болады: скрипка, виолончель, контрабас, гобой, валторна, тубалар. Валторна мен туба солоға арналған пьесалар қатарын 1970 жылы А. Богатырев жасайды, оған контрабасқа арналған этюдтар жатады (1979). Композитор А. Новохрост виолончельге арналған концерттік пьесаны (1978) және валторнаға арналған рондоны (1979) жасайды.

80-ші жылдардағы кеңестік академиялық аспаптық музыкада стильдік жаңарту процесінің шыңы немесе камералық-аспаптық жанр дамуының шарықтау сәті пайда болады. Камералық ансамбльдердің

арасында ішекті кuartет алдыңғы орынға ие. Ішекті музыканың шығармашылық шешімдерінің әртүрлілігі циклдік құрылымды сақтауға ұмтылуда, ішекті кuartеттің құрамы авторлардың жеке шығармашылық ойларын бейнелейді және жаңалықтың композиторлық көрінісі болып табылады. Үрмелі аспаптарға қызығушылық В.Корольчуктің ағаш үрмелі аспаптарына арналған кuartеті(1988) және В.Доморацкийдің мыс үрмелі кuartеттеріне арналған партиттері(1983) пайда болуына алып келеді. Шығармашылық еркіндіктің жоғары деңгейі мен жаңа стилистикалық мүмкіндіктерге ұмтылыс ХХғ. екінші жартысындағы композиторлық ойлауды сипаттайды. Ол ансамбль мен оркестр аясында түрлі тембрлік топтардың аспаптарында дыбыс бояуларын араластыруға ұмтылуда көрінеді.

1980-ші жылдары көптеген шығармалар халық аспаптар ансамблі үшін жазылған. Бұл сюиталар, вариациялар, увертюралар, қиялдар, көптеген жеке пьесалар, соның ішінде халық аспаптар кuartеті үшін арналған. Халық әндерін өңдеудің ұмытылған жанрына деген қызығушылық қайта жандана түсуде, онда фольклорлық жинақтардан түрлі аспаптық құрамдарға арналған камералық пьесаларға әндер сериясын түсіндіре отырып, композиторлар жемісті жұмыс жасайды. 1980 жылдардың кейбір камералық шығармаларының үлгілерінде композиторлардың камералық жанрдың шегінен шығып, кейде барлық жанрлық заңдарды сақтай отырып, концерттілікке жақындауға деген ықыласы байқалады.

Тақырыптық және жанрлық әртүрлілік ең күтпеген аспаптық-орындаушылық шешімдерде (төрт және одан да көп орындаушылардың құрамына арналған сюиталарда немесе жеке пьесаларда) көрініс табады, миниатюра мен ірі ансамбль шығармалар арасындағы шекті өшіреді. Бұл үрдіс келесі онжылдықтарда күшейе түсуде. 1990-2000 жылдардағы академиялық аспаптық музыка қайта құру үшін ынталандыру болып табылатын музыкалық қайта жаңғырту толқынында жатыр: камералық шығармашылық тақырыбы кеңеюде, тембралық үйлесімдер саласындағы эксперименттер жалғасуда, композиторлардың қазіргі заманғы музыкалық тәжірибені толық иеленгенін куәландыратын құралдардың технологиялық мүмкіндіктері жаңартылуда.

Қазақстан композиторларының аспаптық шығармаларында Отан бейнесі (Н. Меңдіғалиев, К. Дүйсекеев), шабыс бейнесі (Э. Бесбаев, К.Дүйсекеев) кеңінен қолданылады; жанрлық әртүрлілікте миниатюраға артықшылық беріледі, өйткені шығармалардың негізінде жатқан халық музыкасының аспаптық және ән үлгілері көлемі жағынан аз. Туындылардың ырғақтық ерекшеліктері айнымалы және тақт өлшемдерді (5/8, 11/8), фразалардың квадраттық емес құрылыстарын пайдалануда көрінеді. Туындылардың гармониялық құрылымы миноралық тональдылықтың басымдығымен, табиғи минордың қолдануымен байланысты; фактуралық ерекшеліктер өз бастауын аспаптық күйлерден алады; динамикалық ерекшеліктер аспаптық күйлердің дыбысталу ерекше-

лігімен байланысты. XX ғасырдың соңғы екі онжылдығында композиторлардың академиялық аспаптық музыкаға деген үндеуі жанданады, қызығушылықтың өсуі бірқатар жағдайларға байланысты. Ең алдымен, академиялық аспаптық музыка және оның ішінде камералық-аспаптық жанр психологиялық және лирикалық бейнелер әлемінің нюанстарын анықтайды және Э.Денисовтың айтуынша, «психологиялық қақтығыстар мен лириканың, көптеген реңктер мен градациялардың тоғысуы» болып табылады.

Камералық шығарма, басқа да тең жағдайларда, симфониялық немесе опералық туындыға қажетті үлкен орындаушылық шығындарды талап етпейді. Сондықтан камералық опусты көпшілік алдында орындау жолы әлдеқайда қысқа. Музыкалық тіл саласындағы түрлі эксперименттер өрісі бола отырып, камералық-аспаптық жанр симфониялық және опералық жанрдың аса ірі шығармаларын дайындау үшін негіз болады.

Осылайша, XX ғасырдың соңғы онжылдығы мен келесі ғасырдың басындағы академиялық аспаптық музыкада жүзеге асырылған музыкалық идеялардың байлығы композиторлар шығармашылығындағы осы бағыттың дербестігі мен құндылығын мойындауға мүмкіндік береді. Академиялық аспаптық музыканың негізгі тенденцияларының бірі музыкалық ойлаудың үнқатысуы мен икемділігі жағдайында музыканың әр түрлі жанрлары мен бағыттарының үйлесімін білдіретін синтез болып табылады. Өзінің ерекшелігіне орай, академиялық аспаптық музыка өткен және қазіргі заманғы философиялық-эстетикалық тұжырымдамалардың кең спектрін қамтиды және өзінің тыңдарманын, композиторын, орындаушысын иелене отырып, музыка өнерінің психологиямен, философиямен байланысын орнатуға мүмкіндік береді.

### **Бақылау тапсырмалары:**

1. Келесі кесте бойынша әртүрлі кезеңіңакадемиялық аспаптық музыка саласындағы композиторлардың шығармашылығы туралы мәлімет жазыңыз:

Композитор туралы мәлімет	Музыкадағы бағыт	Стильбелгілері , жаңалығы	Камералық – аспаптық шығармалар тізімі
---------------------------	------------------	---------------------------	--

2. Академиялық музыка саласындағы композиторлардың танымал туындыларына аннотация жазыңыз.

3. Академиялық аспаптық музыка саласындағы негізгі түсініктерге глоссарий дайындаңыз.

4. Таңдау бойынша «Композитордың аспаптық шығармашылығына сипаттама» тақырыбына қысқаша эссе жазыңыз.

5. «Әр түрлі тарихи кезеңдегі академиялық аспаптық туындылардың жанрлық ерекшеліктерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтары» тақырыбына ғылыми мақала дайындаңыз.

### **Өзін өзі бақылауға арналған сұрақтар:**

1. Қандай музыка академиялық, камералық-аспаптық деп аталады?
2. «Камералық-аспаптық жанр» ұғымына қандай жанрлар кіреді?
3. Академиялық-камералық-аспаптық музыканы дамытуда қандай негізгі кезеңдер белгілі? Оларды сипаттап беріңіз.
4. Камералық-аспаптық музыканы орындауға қандай аспаптық құрамдар тән?
5. Ортағасырлық, классицизм, романтизм және импрессионизм кезеңдеріндегі академиялық аспаптық музыканың стилистикалық ерекшеліктері қандай?
6. 21 ғасырдағы академиялық музыка стилін жасау процесінің рөлі қандай?
7. Қандай композиторлардың шығармашылығында академиялық аспаптық музыка басты орын алады?
8. Академиялық музыканы дамытуда халық музыканың рөлі қандай?
9. Қандай тарихи кезеңде жетекші композиторлардың назары классикалық музыкадан музыкалық қазіргі заманға ауысады?

### **Ұсынылатын әдебиеттер тізімі:**

1. Музыкальный энциклопедический словарь / Глав.ред. Г. В. Келдыш. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 б.
2. Аманжол, Б.Т. Музыка как язык сознания [Мәтін] / Б.Т. Аманжол // Вестник Казахской национальной консерватории им. Курмангазы. – 2014. – № 2. – 15-26 б.
3. Аманов Б.Ж., Мухамбетова А.И. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002. – 544 б.
4. Барановская, Т.Г. Музыкальная эстетика: учебное пособие [Мәтін] / Т.Г. Барановская. – Гродно: ГрГУ, 2012. – 41 б.
5. Беспалова, И.В. Основы эстетики: учебно-методическое пособие [Мәтін] / И.В. Беспалова. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2015. – 53 б.
6. Бегалинова, Г.А. Казахский музыкальный язык и его современное функционирование: Автореферат дисс. канд. иск. – Алматы, 1999. – 19 б.
7. Джумакова, У.Р. Творчество композиторов Казахстана 1920-1980-х годов. Проблемы истории, смысла и ценности: монография [Мәтін] / У.Р. Джумакова – Астана: Фолиант, 2003. – 232 б.
8. Жизнь в искусстве. Композитор Газиза Жубанова [Мәтін] / сост. ред. Кетегенова Н.С. – Алматы: Өнер, 2003. – 448 б.

9. Жубанова Г.А. Мир мой – Музыка: В 2 т. Т. 1. / статьи, очерки, воспоминания [Мәтін] / құрастырған және редакция Д. Мамбетованың. – Алматы, 1997. – 210 б

10. Фортепианная музыка Казахстана. Сборник статей [Мәтін] / құрастырған А. Досаева. – Алма-Ата: Өнер, 1987. – 120 б.

11. Кетегенова, Н.С. Творческие портреты композиторов Казахстана: очерки (Қазақстан композиторлары одағының 70-жылдығы мерей тойына арналған)[Мәтін] / Нургиян Салимовна Кетегенова. – Алматы: Алатау, 2009. – 558 б.

12. Композиторы Казахстана. Творческие портреты [Мәтін] / құрастырған Н.С. Кетегенова. – Алматы: Болашак, 2012. – Т.1. – 360 б.

13. Қазақстан композиторлары. Композиторы Казахстана. Анықтамалық. Справочник. [Мәтін] / құрастырған Бағысбек Қуат. – Алматы: «Sansan», 2011. – 216 бет.

## **1.2 Қазақстанның академиялық аспаптық музыкасын дамытудағы фольклорлық дәстүрлер**

Академиялық музыканың ұлттық стилін құру Қазақстан композиторларының шығармашылығын біріктіреді. Фольклор түріндегі мәдени мұраға сүйену ХХ жүзжылдықтың композиторлық шығармашылықтарының өзіндік ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Халық көздері мен дәстүрлерін пайдалана отырып, композиторлық мектеп тұрақты белгілерді алды, бірақ онымен бір мезгілде оларды қайта ойластыру мен интерпретациялау мүмкіндіктерін тапты. Қазақстандағы ауызша дәстүрдің фольклорлық және халықтық-ән шығармашылығы қазіргі кезең басталғанға дейін болды. Ол импровизациялыққа, синкретикалыққа, берудің дыбыстық әдісіне тән болды. Бұл қасиеттер өзгерген мәдени және әлеуметтік жағдайларға қарамастан, кейінірек өз маңызын сақтап қалды.

ХХ ғасырдың фольклорлық бағытының іргелі ұстанымдары идеологиялық құрамдас бөлікке байланысты және қазіргі ұлттық мәдениет туралы түсінік қалыптастырды. Республиканың композиторлық мектебі қалыптасқаннан бастап ұлттық стильдік бағдар қабылданды. Қазақстанда камералық-аспаптық музыканың даму тарихында бұл композиторлардың жұмысында екі бағытты белгілеуде көрініс тапты: фольклорлы бастапқы көздерді өңдеу үшін қолдану және композиторлардың халық күйінен, ән мен биден алынған фольклорлық элементтерді енгізуі.

Фольклор (ағылш. folk-lore «халық даналығы») – халық шығармашылығы, халық өнері. Халықтық музыкадағы, поэзиядағы, хореографиядағы, театрдағы, бейнелеу және сәндік-қолданбалы өнердегі оның өмірін, идеалдарын, принциптерін бейнелейтін халықтың ұжымдық



көркем шығармашылығы. Әдебиет пен заманауи кітап мәдениетіне қарағанда фольклордың маңызды ерекшелігі-оның дәстүрлі және ауызша ақпарат беру тәсіліне бағдарлану болып табылады.

Адамның күнделікті өмірінің көріністерінің бірі ретінде фольклор көркем қарым-қатынастың дәстүрлі түрлерін көрсете отырып, өткеннің көркем дәстүрі мен мұрасы ретінде көрінді. Ол тұрмыс, еңбек, әдет-ғұрыптар саласында шоғырланған. Орындаушылар мен тыңдаушылар концерттік және аспаптық орындаушылықтың жаңа формаларының өмір сүруіне біртіндеп араласты. Бірақ, бұған қарамастан, күйші мен әнші шығармашылығының дәстүрлі түрлері орындаушылық өнердің формасы ретінде ғана емес, сонымен қатар жаңа аспаптық шығармалардың пайда болу тәсілі ретінде де қалады. Күй мен ән жанрындағы шығармаларды шығару қазақстандық композиторлардың шығармашылығында ұлттық дәстүрлерді жалғастырып, бүгінгі күні жаңа стилистикалық және жанрлық ерекшеліктерге ие болып келеді.

XX ғасырдың бірінші жартысында аспаптық дәстүрлер мен мектептердің «тазалығы» сақталды, ал екінші жартысында орындаушылық шеберлік түрлі мектептер мен бағыттардың синтезіне негізделген жалпы дәстүр сипатына ие болды. Ұлттық аспаптарда ойнау классикалық дәстүрден формаға, қарқынға, сондай-ақ виртуоздыққа еркін қатынаспен ерекшеленді.

Гармония, метроритм, жанрлар, формалар саласындағы фольклорлық материалдарды жалпылау кәсіби академиялық музыканың ұлттық стилін бекіту үшін бастапқы сәт болды. Сазгерлердің халық мұрасына деген үндеуі музыкалық форманы жасау үшін материалды іздеумен ғана емес, мазмұнын іздеумен де болды. Халық үлгілерімен жұмыс кезінде дәл осы бейнелі қайта ойлау композиторлардың шығармашылық ойының мәні болды. Драматургия мен формалар саласындағы ұлттық стильдің ерекшеліктері фольклор мен халықтық-ән өнерінің заңдылықтары негізінде орнатылды.

20-шы жылдардан бастап қазақстандық музыкалық өнерде еуропалық тәжірибеге негізделген шығармашылықтың түрлері пайда болды. Бұл композитор, орындаушылық, жаппай шығармашылық. Шығармашылықтың жаңа түрлері өмір сүрудің жаңа формаларына ұмтылды: концерттік өмірде, жеткізудің нақты формаларында, тәсілдерде, жанрларда. Аспаптық орындау жаңа құралдармен, олардың комбинациясы мүмкіндігімен, ойынның жаңа әдістерімен айтарлықтай байытылды.

Отызыншы және елуінші жылдар аралығындағы кезеңде композиторлардың шығармашылығында басым болып халық әндері мен аспаптық шығармаларды өңдеу түрінде фольклорға жүгіну болды. Дәстүрлі ән және аспаптық өнерге жүгіну Қазақстан аумағында тұратын қазақ және басқа халықтардың өзара мәдени байланыстары үшін біртіндеп негіз қаланды. Бұл формалау, мелодия және халық әндерін авторлық өңдеу принциптеріне қатысты өзгермейтін аспаптық шығарма-

ларды өңдеу. Сонымен қатар оларға халық әуендерінің жекелеген фрагменттерін өңдеу және кәсіби музыкада олады эпизодтық қолдану жатады.

*Музыкадағы өңдеу, интерпретация (википедия)* – белгілі бір мақсаттарды көздейтін музыкалық шығарманың түпнұсқа мәтінінің кез келген түрін өзгерту. Ол мектептің эстетикалық принциптеріне немесе туындыға тиесілі бағыттарға, оның жеке ерекшеліктері мен идеялық-көркемдік ойына байланысты және орындалатын музыкаға жеке көзқарасты, авторлық ойды іске асырудың жеке шығармашылық тұжырымдамасының болуын көздейді.

Домбырада, қобызда немесе сыбызғыда орындау қазақ орындаушыларының орындаушылық шеберлігінің жоғары сатысы болып табылады. Кәсіби шығармаларда қазақ фольклорын түрлі жанрдағы әндер мен домбыра күйлерін қолдану аспаптық өнердің жаңашыл жетістігі болды. Композитор А.Қ. Жұбанов қазақ академиялық аспаптық музыкасында домбыралық орындаушылық тәжірибесін алғашқылардың бірі болды. ХХ ғасырда орыс композиторлар мектебінен алынған кәсіби өнер халқының эстетикалық принципін сазгерлер Ғазиза Жұбанова, Еркеғали Рахмадиев, Бахитжан Байқадамов, Құддус Кужамьяров, Нұрғиса Тілендиев, Тілес Қажығалиев жалғастырды. Бұл үрдістер өзара еніп, бір-бірін толықтырады, көптеген авторлар бір мезгілде әр түрлі бағыттарда жұмыс істейді. Себебі композитордың авторлық ойпікірлерінің қызығушылығының, дербестігінің кеңдігі, республиканың басқа халықтарының мәдениетін ұғынуға ұмтылуы болып табылады.

Кәсіби музыканың аспаптық жанрларының халықтың аспаптық және ән мәдениетімен байланысы жемісті. Тарихи аспектіде фортепиано мен түрлі камералық құрамдарға арналған халық көздерін өңдеуді дамыту қазақстандық музыкалық өнердегі камералық-аспаптық жанрдың алғашқы үлгілері болып табылады. Кәсіби музыкалық ойлау тұрғысынан алғашқы өңдеу аспаптық пьесалар ретінде түсіндіріледі.

Қазақстан композиторларының шығармаларында дәйексөз әдісімен қатар дәстүрлі тілдің ішкі құрылымына, оның бейнелі саласына, музыкалық эстетикасына, халық музыкалық мәдениетінің ладтық, гармониялық және колористік ерекшеліктеріне тереңдеуге ұмтылу байқалады. Осы шығармашылық түрімен келесі композиторлар айналысты: А. Затаевич («Харарау», «Бұран бел», «Көк майса» әндері), Е. Брусилловский («Гэкку», «Алатау» әндері), А. Жұбанов «Аққайын» («Белая береза»), «Қарлығаш» («Ласточка»), М. Төлебаев («Өтебай» әні), Л. Хамиди («Елік-ай», «Қызыл бидай» («Красная пшеница» әні), Б. Ерзакович («Қамажай» әні), В. Пирогова («Ахау Бикем» әні) және т.б. Композиторлар авторлық мәтіндердің негізінде – мысалы, Л. Афанасьевтің (Құрманғазының «Сарыарқа» күйі, «Адай» күйі) еңбегі өңделді.

Бірқатар өңдеулердің және кейіннен қазақ халық тақырыптарына фортепианоға арналған пьесалардың авторы – қазақ халық музыкасы

саласындағы көрнекті ағартушы және зерттеуші Затаевич Александр Викторович. Оның музыкант және ғалым ретіндегі еңбегі «1000 песен казахского народа» және «500 казахских песен и кюев» басылымында көрсетілді. Бұл жинақтар аса құнды болып табылады, өйткені оларда музыкалық шығармалармен қатар мазмұны жағынан қазақ халық музыкасының тарихы мен негізіне қатысты терең алғы сөз мен ескертпелер, жазылған әндер мен күйлерге түсініктемелер бар. Бұл жинақтар ежелгі заманнан бастап қазақ халық музыкасының антологиясы болып табылады. А. Затаевичтің (олардың жүзден астамы) шығармалары-қазақ музыкалық мәдениетінде камералық-аспаптық жанрдың алғашқы шығармалары халық әуендерін хронологиялық өңдеу. Олардың көпшілігі заманауи орындаушылардың педагогикалық және орындаушылық репертуарына лайықты кірді.

40-шы жылдардан бері республика композиторлары шынайы халық көздерін дәйексөзге келтіру әдісіне сүйене отырып, музыкалық фольклордың интонациялық, ладтық, ырғақтық ерекшеліктеріне сүйеніп бірегей туындылар жасайды. Кіші формадағы жанрда жұмыс істейтін бастаушы авторлардың қатарында әр түрлі ұлт өкілдері: М. Төлебаев, К.Мусин, Ғ. Жұбанова, К. Кужамьяров, В. Великанов өз өмірін Қазақстанның ұлттық мәдениетімен байланыстырған. Бұл кезеңде К. Мусин скрипка мен фортепианоға арналған «Прелюдия» пьесасын жазды (1943); алғашқы ұйғыр композиторы К. Кужамьяров музыкада ұлттық ұйғыр стилінің шегін жүзеге асырды, оларды іздеу Алматы консерваториясында оқыған кезде басталды. Оның шығармашылығында 1947 жылы «Танец» және 1948 жылы «Уйгурский танец для скрипки и фортепиано» шығармасы құрылды.

Осы тарихи кезеңде лирикалық бастаманың күшеюімен миниатюраның жанры қазақстандық композиторлардың шығармашылығында ең кең тараған жанр болып табылады. А. Жұбановтың скрипка мен фортепианоға арналған «Ария» (1944) пьесасы мен В. Великановтың скрипка мен фортепианоға арналған Бес пьесасы (1947) скрипка мен қобыздағы орындаушылардың репертуарына көпке кірді. Композитор М.Төлебаев скрипка мен фортепианоға арналған үш пьесасы бар: «Романс», «Колыбельная» және «Лирический». Қазақстандық композиторлардың шағын формадағы шығармаларымен қатар, толық композициялар да қызығушылық таныта бастады. М.Төлебаевтың оркестрмен скрипкаға арналған поэмасы 1943 жылы оның екі бөлімі негізінде композитор өзі жазған «Зұлқия» қазақ халық әні пайда болды. Осылайша, Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы стильдік мәселе ретінде ұлттық өзіндік ерекшелігі 40-жылдардың соңынан бастап өзекті болды.

50-60 жылдардағы композиторлық шеберлік қазақстандық музыкалық мәдениеттің сапалы жаңа түрін жүзеге асырады және зерттеушілердің өз дамуының эволюциялық шыңы ретінде қарас-

тырылады. Алайда, халық дереккөздеріне жүгіну бұрынғысынша бірінші дәрежелі мәнге ие және соғыстан кейінгі жылдардағы композиторлық шығармашылыққа тән болып табылады. Айталық, А.Жұбанов «Жез киік» пьесасында қобызға арналған Ықылас бір аттас күйін қолданды; Ғ. Жұбанованың вариациялары Абайдың «Қор болдым жаным» («Скорбит душа») әні тақырыбына жазылған; В. Великановтың «Импровизация» пьесасы негізінде Абай Құнанбаевтың «Қарашада өмір тұр» («Вот и осень пришла») әнінің сөздеріне жазылған мелодия жатыр; «Лантырлан» пьесасында композитор Б. Баяхунов «Нанчер дан фи» («За водой к Южный мосту») атты халық және көне дүнген әндерін бір мезгілде қолданады; М. Төлебаевтың «Размышление» пьесасында «Гүлдарай» халық әнінің әуені естіледі.

Осы жылдары Е. Брусиловский скрипка мен фортепианоға арналған «Боз Айғыр» («Белый жеребец») сюита жазды, ол орыс музыкасының классикалық дәстүрлерін өзінің фольклорлық музыкасына тән терең ұғымымен жалғастырады. Сюитаға авторлық ескертуде домбыраға арналған пьеса қазақ аспаптық фольклорында кеңінен танымал. Қазақстан композиторлары композиторлық шығармашылықтың ерте кезеңінде сюиталық және вариациялық формаларды белсенді пайдаланғанын атап өту қажет. Бұл әдіс жалпы тақырыптағы немесе қарама-қарсы жанрлық құраммен біріктірілген миниатюралардың циклдік идеясына сүйенетін форманың өзі болды.

60-шы жылдардың аспаптық өнері композиторлардың орындаушылық тәжірибесіне негізделген, бірақ концерттік жағдайда. Қазақстан композиторларының шығармашылығында әр түрлі аспаптық құрамдарға арналған күйлерді ыңғайластыру мен өңдеудің таралуы орын алды. 60-шы жылдардағы музыкалық әдебиетті қарастырып отырған аспектіде арнайы әдебиетке сүйене талдай отырып, зерттеушілер миниатюралар жанрында Қазақстанның көптеген композиторлары табысты жұмыс істеп жатқандығы туралы қорытынды жасайды. Скрипка мен фортепианоға арналған ең танымал шығармалардың бірқатары Т. Ибраевтың «Лирическая мелодия» (1962), И. Масимовтың этюды (1963), В. Великановтың «Уйгурский танец» (1965), «Три пьесы» (1963); К.Кужамьяровтың «Колыбельная» және «Танец» («Чин-Томур» балетінен алынған, 1967); М. Қойшыбаевтың «Размышление» және «Экспромт» (1969) сияқты шығармаларды лайықты жалғастырып келеді. Скрипка мен фортепианоға арналған толық композициялар да назарға лайық, оларға көптеген зерттеу арналған: Н. Ғазизовтің фантазиясы (1960), Н.Мендіғалиевтің төрт бөлімді сюитасы (1964), Т. Базарбаевтың фантазиясы (1966), К. Мусиннің «Фантастикалық поэмасы» (1969), А.Жақсылықовтың поэмасы (1968). Онда Қазақстан композиторлары қазақ және орыс халықтарының ән-аспаптық мәдениетінің дәстүрлеріне сүйенеді.

70-ші жылдары скрипка мен фортепианоға арналған сан түрлі сипаттағы пьесалар пайда болды: Б.Дәлденбаев «Тема с вариациями»

(1972), М. Тәйменкеев «Пьеса» (1972), К. Кужамьяров «Мелодия», «Маргул», «Анданте-престо» (1973), Т. Базарбаев «Поэма» (1973), А. Мейірбеков «Пьеса» (1974), С. Ромашенко «Концертные пьесы» (1974), Е. Құсайынов «Пьеса» (1975), Б. Дәлденбаев «Пьеса» (1975), А. Көшербаев «Вариации на казахскую народную тему» (1976), В. Новиков «Сказка» және Скерцо (1976); А. Мейірбеков «Пьеса» (1976), Е. Рахмадиев «Күзде» («Осень») және «Мелодия» (1977), Ж. Тезекбаев «Пьеса» (1977) және «Поэма» (1978), Б. Жұманиязов «Концертный кюй» (1979), Б. Дәлденбаев «Рапсодия» (1979), Б. Қыдырбек «Хан тенгри» (1979).

Концерттік практикада ескі буын композиторлары – Е. Рахмадиев, К. Кужамьяров және А. Новиковтың пьесалары жиі орындалады. Б. Дәлденбаев А. Жұбанов атындағы РОМММ және Алматы консерваториясында оқыған жылдары арнайы композиторлар байқауы үшін «Тема с вариациями» еңбегін және скрипка мен фортепианоға арналған пьесаны жазды. Бірінші пьеса ырғақтық, тақырыптық, полифониялық әртүрлілігімен ерекшеленеді және Н. Алпысбаеваға арналған.

70 жылдары ұлттық музыкалық дәстүрлеріне деген қарымқатынасты түсіну негізінде стильдік және жанрлық көрініс жатыр. Бұл кезеңде Ғ. Жұбанова, С. Мұхамеджанов, Е. Рахмадиев, М. Сағатов шығармаларындағы қазақ музыкасының стильдік айырмашылықтары, жанрлардың түрлі түсіндірмелері (драматургияның эпикалық және драмалық түрі) көрсетіледі. Бірақ бұл жылдары Қазақстан композиторларын нақты тарихи фактілер қызықтырды. Композиторлық ойда ұлттық негіз байқалады, мысалы Ғ. Жұбанованың туындысында. Өзгерістер халық дәстүрлерін пайдалануда да орын алады. Бұрын қолданылған халықтық музыкалық тілдің негізін композиторлар кеңінен қолданды, бірақ олар шығармаларды жасаудағы өзіндік міндет болып табылмайды. Халық аспаптық музыка мәнерлілігінің формалаушы принциптері мен құралдары басқа құралдармен қатар, жалпы стильдік нормаларға кірді және олардың нақты мазмұнынан тыс ұғынылады.

XX ғасырдың 80-ші жылдарында пайда болған идеологиялық шегара қоғам өмірін өзгертті және көркем әлемнің күрделі бейнесі мен қазіргі болмыстың мәнділігін көрсете отырып, өзі құрған мәдениетке жаңа штрихтар енгізді. Бұл кезеңнің академиялық аспаптарында композиторлық жазудың ең күрделі техникалық тәсілдерін қамтитын заманауи стилистикасы айқын көрініс табады. Форманың пайда болу ерекшеліктерін жеке түсіндіру, жанрлардың мазмұны мен тілін түсіндіру кейбір жанрлық белгілердің өзгеруіне алып келді. Заман ағымына сәйкес өзгерген белгілер академиялық аспаптық жанрды композиторлық ойлауды дамытудың жаңа позициясына шығарды.

Жанрлық ауқымның кеңеюі, философиялық аспектілер, жарқын бейнелер осы уақыттағы қазақстандық композиторлардың камералық шығармаларын сипаттайды. Олардың әрқайсысына белгілі бір тәсілдер,

өмірдің маңызды мәселелерін жеке шешуге және оларды жеке көзқараспен ашуға ұмтылу тән. Бұл В. Новиков, Б. Баяхунов, Ғ. Жұбанова, А. Сағатов, Ә. Әбдінұровтың камералық-аспаптық шығармалары. Академиялық аспаптық жанрда музыкалық-мәнерлі құралдардың түбегейлі өзгеруімен, түрлі стильдермен және халық дәстүріне жаңа көзқараспен байланысты жаңа стилистикалық өзгерістер байқалды. Мысалы, Ғ. Жұбанованың фортепианолық концерті (1986) және, әсіресе, Т. Қажығалиевтың 2-ші фортепианолық концерті.

Бұл кезең академиялық аспаптық музыка тарихында халықтық интонациялар мен халық құралдарын пайдалануда сапалы жаңа тәсілмен сипатталады. Бұл жолы халық аспаптары ғана емес, олардың музыкалық-оркестрлік кеңістігі де өзгере бастады. Бір кездері натурализмнің жеткілікті түрде айқын көрінуінсіз және музыкалық тұтастықтың бұзылуынсыз пайдаланыла алмайтыны, енді түрлі стильді өзара іс-қимылға саналы түрде жүгіну ұстанымы болып табылады. Халық аспаптары тембрінің дәйексөзінде орындаушылық импровизация оркестрлік мазмұн қасиеттеріне тарала отырып, бүкіл симфониялық шығарманы дамыту үшін бағдар болатын тағы бір жағдай көрнекті болып келеді.

Осы процестердің біріншісінде шығарманың эпиграфы ретінде коллажды қойылым деп аталатын оркестрдің дыбысталуын ежелгі аспаптармен ұштастырудың қызықты әрекеттерімен ұсынылған. Мысалы, Ж. Дастеновтің «Последний день Отрара» симфониялық поэмасына окарин тәрізді саз сырнайын енгізу (1980), Т. Мыңбаевтың «Фреске» шығармасына өзі дыбысталатын шертпелі шаң-қобызын енгізу (1978), К. Шілдебаевтың орган мен камералық оркестріне арналған концертиноға ішекті керілген қыл-қобызын енгізу (1982). Олар үшін жалпы типологиялық қасиеттер аспаптың дәйектелген тембрі және одан әрі музыканың дамуы арасындағы тембрлік және стилистикалық бөлініс болып табылады. Ж. Дастенов шығармасының басында саз сырнайын қолдану Ежелгі Шығыс қаласының бейбіт таңының көркем суретімен байланысты, бұлжаудың жойқын күштері басып кіретін агрессивті шабуылға қарсы қойылған. Бұл аспаптың мөлдір және ауа тембрі ішекті аспаптар аясында әуеннің Шығыс өрнегімен үйлесіп, өзінің тазалығы мен руханилығы бойынша таңқаларлық дыбыстық бейнені жасайды.

Ғ. Жұбановамен бірге «Лениннің хаты» ораториясында домбыра мен органның дыбыс құрылысын сәтті салыстырған, тембрлерді ерекше қолдануда қызықты көркем әсерге басқа композитор – К. Шілдебаев қол жеткізеді. Қыл қобызға тән ерекше ойын тәсіліне мұқият қарау авторға органның акустикалық ерекшеліктері бар қауымдастықты табуға мүмкіндік берді. Бұл халық тембрін қыл қобыз, орган және камералық оркестрге арналған концертиноға коллаж қою үшін маңызды сәт болды, онда неоклассицистік бағыт бар.

Алайда шығарманың көркемдік стиліне халық аспабының дыбысын үздіксіз, драматургиялық белсенді түрде енгізуге ұмтылу Республика композиторларында түрлі салалардың стильдік бірігуінің қиындығынан сирек кездеседі. Шығарманың тұтас көркемдік жүйесіне домбыраның дыбысталуының органикалық синтезіне оркестрлік құралдардың ойластырылған бөлінуі ықпал етеді. Ол әртүрлі жанрлық музыкалық шығармалардың авторы Б. Баяхуновтың шығармаларында көрнекі қарастырылады. Оның домбырамен жеке орындалатын симфониялық оркестрге арналған «Күйі»(1965) – қазақ аспабының симфониялық оркестрмен сәтті үйлесуінің алғашқы мысалдарының бірі.

Бұл соната жанрын меңгеруге тырысқан Б. Баяхуновтың алғашқы шығармасы. Одан кейін фортепианоға арналған «Отзвуки мукама» (1990) сонатасы, №2 фортепианоға арналған соната(1991),фортепиано мен литаврға арналған «Два портрета Бетховена» (1993) сонатасы, скрипка мен фортепианоға арналған «Образы мукама» (1993) сонатасы, фортепианоға арналған «Казахская бахиана» (1996) сонатасы жазылды. Композитордың камералық-аспаптық музыкада эксперименталдық жанры оның алғашқы ішекті квартеті болып табылады. Жанрды меңгеру ХХ ғасырдың композиторлары Д. Шостаковичтің, Б. Бартоктың, П.Хиндемиттің квартеттік шығармалары ықпалымен өтті. Әсіресе композитор Б. Баяхуновтың камералық-аспаптық музыкажанрларында жазбаның жеке ерекшеліктерін іздеу жатады, композитордың барлық шығарма–шылық мұрасына тән өзіндік стильдің белгілері пайда болады.

Б. Баяхуновтың шығармашылығы жаңа шығармашылық түрлерінің бірі – халық шығармашылығы өлеңімен сіңірілген квартет жанрының бекітілгенін атап өтті. Бұл жерде еуропалық композиторлық ойлау нормаларына сүйеніп, бір мезгілде оларды ұлттық жанрлармен біріктіруге ұмтылу, күй тақырыбын енгізуге ұмтылу, мәнерлі құралдарды кеңейту, мазмұн мен формалар бірлігінің қазіргі заманғы шешімін табуға ұмтылу байқалады.

Осы кезеңде қазақ халық аспаптарын қолданудың қазіргі заманғы тәсілдерінің бірі-оркестрдің және оған кіретін халық тембрінің салыстырмалы тәуелсіздігі, соңғыларының тұтас шеңбердегі интермедиясы кезінде жақындау әрекеті болып табылады. Б. Жұманиязовтің (1986) «Красоты Казахстана» симфониялық сюитасында мұндай өзіндік интермедия екінші, баяу бөлігі болып табылады. Оның пасторалдық және ұлттық боялған лирикасы бірден үш құралды – саз-сырнай, домбыра және қыл-қобыз. Бұл ретте оркестр функциясы сүйемелдеуші функцияны орындай отырып, екінші жоспарға кетеді.

Симфониялық оркестрдің ұйғыр аспаптарымен үйлесу мүмкіндіктерін қарқынды іздеу К. Кужамьяровтың композиторлық шығармашылығын ерекшелейді. Оның төртінші симфониясында «Такла Макан» (1984) бес қырлы шертпелі тамбурды енгізу маңызды дәрежеде бағдарламалық ойға негізделген, оның негізінде Орталық Азияның үлкен

шөл даласы туралы көне аңыз жатыр. Шығарманың әдеби эпиграфы-М.Пржевальскийдің сөзі – «Қабір тыныштығыенді осы жерде патшалық етеді, бір кездері өзінің барлық құмарларымен, қуаныштарымен және қайғыларымен адам өмірі қайнаған жерде». Солистерге, мәнерлеп оқуға, хор мен оркестрге арналған шығарманың еркін композициясында халық аспабы эпикалық әңгімешінің өзіндік ролінде, ал жүргізуші музыкалық-поэтикалық әңгіменің негізгі желісін сүйемелдейтін болады.

Жалпы алғанда, «тембрлерді дәйектеу» үрдісі шығыс музыкалық мәдениетінің симфониялық оркестрмен үйлесу процесі ұлттық бастауды классикалық оркестр құралдарымен еліктеу тұрғысынан жүзеге асыруға бірдей бағытталғандығы туралы дәстүрлі көріністен ерекшеленеді. Қазақстанның симфониялық музыкасында ХХ ғасырдың соңында симфониялық оркестрдің бастапқы даму кезеңінде дыбысталудың жалпы бағдарынан – қазіргі заманғы шығармашылық сыншылықтағы халық аспаптары мен алғашқы көздері бар тәжірибелерге бұрылу болды. Мұндай құбылыс фольклорлық кеңістікті оқытудың қазіргі кезеңінің жалпы сипаттарын көрсетеді, ол өткенге саналы түрде жүгіну кезінде, бұл «көнені, өз тамырыңды жаңаша түсіну, бұл тарихта өзінді сезіну» (Б.Лихачев).

Соната және ішекті аспаптар квартеті жанрының қалыптасуы арқылы Қазақстан композиторларының шығармашылығында полифониялық техника қолданыла бастады. Олардың арасында әр түрлі фактураларды кездестіруге болады, оның ауысуы үздіксіз қозғалыс сезімін тудырады. Бұл алғашқы академиялық аспаптық туындылар, онда бейнелердің сенімділігі, ойдың балғындығы, бедерлі, композитор стилінің даралылығы бар. Бұл кезеңде камералық-аспаптық жанрының даму үрдісінде қиыншылықтар болды. Жаңа мәнерлі құралдарды іздеу жаңа тембрлер мен дыбыстық бояуларға жол ашты. Бұл кезеңде В.Новиковтың, Т. Базарбаевтың, Тен Чудың виолончель мен фортепианоға арналған сонаталарды жазуы маңызды болды. В. Новиков шығармашылығында сонатаның жанры лайықты орын алады: композитордың мұрасында үш үлгі бар. Әр жылдары, әртүрлі аспаптар үшін құрылған – 1965 жылғы виолончельге арналған «Романтическая соната», 1990-жылғы виолончельге арналған Соната-партита және 1993 жылғы гобой мен фортепианоға арналған Соната - Қазақстанда камералық-аспаптық жанрдың дамуының эволюциялық жолының маңызды кезеңі болып табылады.

Камералық-аспаптық жанрда фольклордың қолданылу саласындағы эволюциялық процес әртүрлі кезеңнің композиторлары қатысқан сан алуан стилистикалық бағыттарда болды. Бұл Ғ.Жұбанованың, В. Новиковтың, Б. Баяхуновтың, А. Серкебаевтың, С. Кибированың, А. Исакованың, Б. Қыдырбектің, К. Дүйсекеевтің және т.б. Қазақстан композиторларының шығармашылығы. 60-шы жылдары басталған соната



шығармашылығының динамикалық дамуы 1970-ші және 1980-ші жылдары музыкалық-мәнерлік құралдарды жаңартудың белсенді ізденістерінің кезеңі болып табылады, бұл жеке композиторлық стильдің қалыптасуына ықпал етті. Бұл авторлардың өз шығармаларындағы музыкалық-бейнелі қарама-қайшылықтардың өзіндік арақатынасын, өзіндік композиторлық ойды білдіру үшін фольклорлық және қазіргі заманғы құралдардың жаңа үйлесімін табуына ықпал етті.

Зерттеушілер 1980-1990 жылдары академиялық музыкалық өнер дамуының сапалы жаңа деңгейін атап өтеді. Дәл осы жылдары Қазақстан композиторларының алдында музыкалық бейнелерді көркемдік шешу мүмкіндіктерінің байлығы ашылып, жанрлық әртүрліліктегі таңдау таныла бастады. Қарастырылатын кезеңдегі камералық-аспаптық музыканың стилистикалық, жанрлық және бейнелі диапазонының кеңеюі байқалады. Композиторлар додекофонияның, сонор жазудың, алеаториканың әдістеріне ұлттық ойлаудың табиғатын өзгертпестен жүгінеді.

XX ғасырда Қазақстан композиторларының аспаптық шығармашылығында ең алдымен фактураның полифонизациясына, қатаң классикалық формаларға және ойлаудың рационалдығына байланысты неоклассицистикалық үрдістер ерекше маңызға ие болады. Қазақстан композиторларының музыкасындағы неоклассицизм ерекшеліктері:

- гомофониядан түпкілікті ауытқуда;
- ескі музыка формаларын пайдалану (концерто-гроссо, прелюдия және фуга, жеке аспаптық соната);
- көлденең мазмұндау музыкалық фактураның өзекшелік элементтерін бағындырғанда әуенді мәнерлілік принципін әкелу.

Неоклассикалық бағыттағы шығармаларды жасауға көптеген композиторлар жиі рационалды көзқараспен қараған. Жаңа композициялық техникаларды игерумен қатар, қазақстандық композиторлардың шығармашылығында фольклорлық дәстүрлердің жанама түрде жүзеге асырылуы байқалады. Қазақстандық композиторлар арқылы түрлі жанрда неоклассицизм рухында жазылған шығармалардың едәуір саны шығарылды.

Неоклассицизмге үндеу Б. Баяхуновтың, А. Бычковтың, В. Новиковтың, А. Исакованың, Т. Мұхамеджановтың, А. Мейірбековтің, Т. Қажығалиевтың шығармашылығында айқын көрінді. Олардың опустарында әртүрлі стильдер мен жанрлардың, композициялық жазу әдістері мен техникалық тәсілдердің араласуы тән полистилистика тәсілдері белсенді қолданылады. Бұл композиторлардың шығармаларында полистилистика басқа формаларына, баяндаудағы линеарлылық пен графикалықтың басым болуына, музыкалық мәнерліліктің фольклорлық ерекшеліктерімен үйлескен айқындылық пен қарапайымдылыққа ұмтылуына байланысты көрсетілген. Бұл тәсілдер философиялық ойлар, терең ішкі

шоғырлану басым болатын шығармалардың бейнелі құрылымын айтарлықтай өзгертеді.

Неоклассицизм үрдістері әлемдік бағыт ретінде ХХІ ғасырдың қазақстандық авторларының музыкасында тікелей көрініс тапты. Олар музыкалық мәдениетке басқа заманауи үрдістермен бір мезгілде кірді: неоромантизм, полистилистика және шығыс дүниетанымының ұлттық-фольклорлық белгілерімен және ерекшеліктерімен бірге отандық композиторлардың шығармаларында айқын көрініс тапты. Оларды төртінші ұрпақтың композиторлары өз шығармаларында жалғастырады: С. Әбдінұров, Ә. Әбдінұров, М. Иржанова, Т. Тілеухан, А. Райымқұлова және т.б., олар еуропалық тәжірибені меңгерген және академиялық білім алған. Өз шығармаларында жас композиторлар неobarock, неоромантизм және неоклассицизм стилистикасымен біріктіріп, шығармашылықпен ой бөлісетін фольклорлық ұлттық бастауларға жүгінеді, сол арқылы өзінің қайталанбас авторлық стилін жасайды. Бұл нәтижелер музыкалық материалды, оркестрлік фактураларды құру деңгейінде, сондай-ақ музыкалық жүйенің фактуралық және тембрлік элементтерінде айқын болып келеді.

2014 жылы Композиторлар Одағының 75 жылдығына орай Қазақстанның түрлі қалаларында бірқатар концерттер өткізілді, онда заманауи қазақ академиялық музыка орындалды. 2014 жылдың күзінде 1-4 қазан аралығында Ақтөбе қаласында өткен «Көк байрағым, желбіре» заманауи қазақ музыкасының халықаралық фестивалі өтті. Фестивальге Қазақстан, Ресей және Әзірбайжаннан елуден астам композитор келді. Астана қаласының композиторлары қатарында ҚР еңбек сіңірген қайраткері С. Еркімбеков, С. Әбдінұров және Ә. Әбдінұров, сондай-ақ басқа өңірлердің композиторлары болды. Уақыт белгісі музыкалық кеңістіктің жаңа түйінін іздеу және камералық-аспаптық жанрдың негізгі белгілеріне сүйену болды, ол бүгінгі күні өзінің ізашарларымен байланысын сақтайды және жеке оқудағы көптеген түрлі-түрлі түсіндірмелерді көрсетеді.

Қазіргі кезеңде академиялық аспаптық музыканың дамуы кәсіби музыканың барлық түрлерінің белсенді қалыптасуымен, сондай-ақ республикадағы орындаушылық мәдениеттің өсуімен байланысты. Бұл уақыт таланттардың туған жылдары болды, қазақстандық орындаушылардың жаңа толқыны келді: Айман Мұсаходжаева, Дүйсен Қасейінов, Жәния Әубәкірова, Гаухар Мырзабекова, Гүлжәмилә Қадырбекова, Нұрлан Измайлов, Алтай Құсайынов, Қайролла Жұмакенов. Олар кәсіби халықаралық мойындауда және беделді халықаралық байқауларда жеңіске жетті. Орындаушылық база мен музыкалық білім беру саласының қызмет ету дәрежесі көптеген кәсіби шығармалар жасау үшін шешуші фактор болып табылады.

Осылайша, ХХ-ХХІ ғасырлардағы Қазақстан композиторларының академиялық аспаптық музыкасы-бұл дәстүрлі және қазіргі заманғы

кәсіби музыкалық өнердің әртүрлі көркемдік-эстетикалық үрдістерін қалыптастырған өзіндік құбылыс. Оған Қазақстанның ұлттық фольклорлық дәстүрлерін ұқыпты пайдаланумен қатар, жаңа көркем бағыттарға, заманауи композициялық техникаларды меңгеруде музыкалық мәнерліліктің түрлі құралдарын қолдануға белсенді қызығушылық тән.

### **Бақылау тапсырмалары:**

1. Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы неоклассицистік бағыттағы шығармаларды атаңыз, олардың жанрлық ерекшеліктерін сипаттаңыз.

2. Халық әндерін өңдеу, ағартушылық саласында А. Затаевич шығармашылығына сипаттама беріңіз.

3. «Халық әндері мен күйлерінің музыкалық тілінің тән ерекшеліктері» атты ғылыми мақала дайындаңыз.

4. Қазіргі академиялық аспаптық музыканың көрнекті орындаушыларын атаңыз. Олардың шығармашылығын сипаттаңыз.

5. «Қазақстандағы аспаптық орындаушылық мәдениеттің заманауи үрдістері» тақырыбына баяндама дайындаңыз.

6. Халық көздерінің дәйексөзіне негізделген қазіргі қазақ композиторларының шығармаларынан мысал келтіріңіздер.

### **Өзін өзі бақылауға арналған сұрақтар:**

1. Академиялық аспаптық музыкада «фольклорлық дәстүрлер» ұғымына не кіреді?

2. «Халық музыкасын өңдеу» дегеніміз не?

3. Қазақстан композиторларының академиялық аспаптық музыкасында әртүрлі тарихи кезеңдерде фольклорлық материалдарды қолдану ерекшеліктері қандай?

4. Фольклорлық дәстүрлерді қолдану саласында ХХІ ғасырдың академиялық аспаптық музыкасына не тән?

5. Қазақ композиторларының аспаптық музыкасында «тембрлерді дәйектеу» тенденциясы деген не?

6. Қазақстанның қандай композиторларының шығармашылығында музыкадағы бағыт ретінде неоклассицизм ерекшеліктері айқын көрініс тапты?

7. Кәсіби академиялық музыканың ұлттық стилін бекіту үшін бастапқы сәт не болды?

8. Қазіргі кезеңде академиялық аспаптық музыканың дамуы қалай жүріп жатыр?

9. 80-90 жылдары камералық – аспаптық жанрда фольклорды қолдану саласындағы эволюциялық процестің ерекшеліктері қандай?

10. Қазақстан композиторларының шығармашылығында дәстүрлі тілдің ішкі құрылымын, оның бейнелі саласын, музыкалық эстетикасын тереңдетуге ұмтылу қалай жүзеге асырылады?

### Ұсынылған әдебиеттер тізімі:

1. Аверинцев С.С. Историческая подвижность категории жанра. Историческая поэтика. – М., 1986.
2. Аманжол, Б.Т. Музыка как язык сознания [Мәтін] / Б.Т. Аманжол // Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының Хабаршысы. – 2014. – № 2. – б. 15-26.
3. Аманов Б.Ж., Мухамбетова А.И. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002. – 544 б.
4. Айтуарова А. Кюй в условиях народно-инструментальных форм исполнительства // А.В.Затаевич и проблемы современного этномузыказнания.– Алма-Ата, 1991, Б.91 - 94
5. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса – М.Наука, 1983. – 412 б.
6. Бегалинова, Г.А. Казахский музыкальный язык и его современное функционирование: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбектің автореф. – Алматы, 1999. – 19 б.
7. Джумакова, У.Р. Творчество композиторов Казахстана 1920-1980-х годов. Проблемы истории, смысла и ценности: монография [Мәтін] / У.Р. Джумакова – Астана: Фолиант, 2003. – 232 б.
8. Елеманова С. Профессионализм устной традиции песенного искусства казахов: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбектің автореф. – Алма-Ата. 1984. – 22 с.
9. История казахской музыки. В 2 томах. Том 1. – Алматы: Гылым, 2000. – 423 б.
10. Фортепианная музыка Казахстана. Сборник статей [Мәтін] / ред.-сост. А. Досаева. – Алма-Ата: Өнер, 1987. – 120 б.
11. Кетегенова, Н.С. Творческие портреты композиторов Казахстана: очерки (Қазақстан композиторлары одағының 70-жылдығы мерей тойына арналған) [Мәтін] / Нургиян Салимовна Кетегенова. – Алматы: Алатау, 2009. – 558 б.
12. Композиторы Казахстана. Творческие портреты [Мәтін] / құрастырған Н.С. Кетегенова. – Алматы: Болашак, 2012. – Т.1. – 360 б.
13. Қазақстан композиторлары. Композиторы Казахстана. Анықтамалық. Справочник. [Мәтін] / құрастырған Бағысбек Қуат. – Алматы: «Sansan», 2011. – 216 бет.

## **2.ҚАЗАҚСТАН КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДА ҰЛТТЫҚ КАМЕРАЛЫҚ-АСПАПТЫҚ ЖАНРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

### **2.1 Қазақстан композиторлары шығармашылығындағы миниатюра жанры**

XX ғасырда Қазақстандағы камералық-аспаптық жанрдың қалыптасуын музыкатанушылар мен зерттеушілер бір мезгілде және отандық музыкалық мәдениеттің дамуындағы жетістік ретінде және батыс еуропалық музыканың орталық және Орта Азияға енуі арқылы әлемдік музыкалық мәдениеттен әкелінген құбылыс ретінде қарастырады. Қазақстандық музыкалық орта үшін жаңа жанрдың пайда болуын Батыс Еуропада аспаптық өнердің дамуымен өзара әрекеттестікте қарастыру керек. Бірақ Еуропа жағдайында камералық-аспаптық жанрдың қалыптасуы дамудың ұзақ эволюциялық жолын иеленсе, онда қазақстандық музыкалық ортада бұл процесс белсенді және тез өтетін болып сипатталады.

Қазақстанның камералық-аспаптық жанрының қалыптасуы бірнеше кезеңнен өтті: ұлттық материалды қарапайым игеруден және қалыптасқан еуропалық жанрлардан олардың неғұрлым органикалық үйлесімі мен күрделенуіне дейін. Халық музыкасының үлгілері арқылы түпнегіздер түрінде композиторлар ұлттық мәнерлілік құралдарын (пунктирлік ырғақты суреттер, кварто-квинттік дыбыстық үйлесім, қазақ аспаптарының тембрлік-дыбыстық ерекшеліктері және халық әнінің мәнері) жинақтап қорыту мүмкіндігіне ие болды.

Қазақстан композиторларының шығармашылығын дамыту үшін бай, өзіндік аспаптық және халықтық ән музыкасы берекелі негіз болды. Еуропалық композиторлар жазуының заңдарын меңгере отырып, қазақстандық авторлар өз шығармаларында халық музыкасының барлық байлығын жаңаша іске асырды. Ресейде негізделіп, аспаптық өнер орта және Орталық Азия аймақтарында таралуын жалғастырды. Қазақ фортепианолық музыкасының педагогы мен зерттеушісі А. Досаева Қазақстанның Академиялық музыкалық мәдениетін дамытудағы негізгі үш бағытты атап өтті. Бірінші бағыт қазақ халқының ән және аспаптық музыкасымен байланысты. Екінші бағыттың көзі Қазақстан аумағында тұратын корей, ұйғыр, дүнген және басқа да көптеген халықтардың өнері болды. Үшінші бағыт орыс және батысеуропалық аспаптық музыканың дәстүрлерімен байланысты.

Қазақстандағы камералық-аспаптық жанрдың қалыптасу тарихы бұрынғы Кеңес Одағының Шығыс республикаларындағы: Тәжікстан, Әзірбайжан, Түркменстан, Қырғызстан, Өзбекстандағы осы жанрдың қалыптасуы мен эволюциясымен ортақ көп нәрселері бар. Бұл академиялық кәсіби өнер формаларын біртіндеп игеру тарихи сыншылықта

халықтық түпнұсқаларды өңдеуден бастап концерттік және орындаушылық репертуарды құруға дейінгі кеңістік алады.

Ұлттық-өзіндік ерекшеліктерге, әлеуметтік, экономикалық, мәдени тұрғыда әртүрлі бастапқы жағдайларға ие бола отырып, кеңестік кезеңде бұрынғы одақтас республика халықтарының кәсіби музыкалық мәдениеті еуропалық түрге бағдармен жалпы схема бойынша, бірыңғай идеялық-эстетикалық бағытта дами бастады. Музыкалық-практикалық қызметтің халық көздері халық-кәсіби шығармашылығын сақтау мен зерттеудің саяси себептеріне қарамастан, тарихи процестің екінші жоспарында болды.

Камералық-аспаптық жанрдың дамуына республикадағы жалпы мәдени жағдай әсер етті. Шығарманың тұжырымдама деңгейі көбінесе мәдениеттің жай-күйіне ғана емес, орындаушылық мектептің деңгейіне де байланысты болды. Камералық-аспаптық туындыларды құрудың барлық деңгейлерінде ұлттық элементтерді еуропалық формаға және құрылымға жанрлық жинақтау мен мазмұндылықты кеңейтуге, бейнелі құрылысты байытуға, тақырыпты байытуға ықпал ететін әртүрлі жаңалықтарды енгізе отырып, үлкен мәнге ие болды.

Отандық музыкалық өнерге арналған жаңа шығармашылық саласы еуропалық жанрларды, музыкалық тілдің нормаларын және тиісті дәстүрлерді меңгерумен байланысты республиканың музыкалық мәдениетінде уақытпен, өмір салтымен, дүниетанымымен және орыс, батыс Еуропа және қазақ өнерінің белсенді өзара әрекеттестігімен түсіндіріледі. Жанрлардың әртүрлі бейнесі осы шығармашылық саласын композиторлар үшін тартымды етеді. Музыкалық шығармашылықтың осы саласына жүгінбеген авторды табу мүмкін емес. Олар – Е. Брусиловский, Ғ. Жұбанова, Е. Рахмадиев, Н. Меңдіғалиев, Б. Баяхунов, А.Бычков, В. Новиков, А. Исакова және жаңа буын композиторлар – С.Әбдінұров, Т. Тілеухан, А. Сағатов және тағы басқалар.

XX ғасырдың бірінші жартысында Қазақстан композиторлары ұлттық-сипаттық тақырыптың классикалық өнерде қалыптасқан әдіс-тәсілдерімен және музыкалық материалды рәсімдеу әдістерімен үйлесу жолдары мен әдістерін іздестіруге өз күштерін жұмсады. Олардың ішінде: тоналды ұйымның стилистикалық белгілері, жанрлық-сипаттық тақырып, ырғақты және фактуралық тұрақтылық бар. Бұл мәселеде Республика композиторларының қызметі XX ғасырдың бірінші жартысы – «бұл классикалық дәстүрлердің белсенді дамуының уақыты» атты кеңес музыкалық мәдениетін дамытудың жалпы арнасында өтті.

Қазақстан композиторларының шығармашылығында қазақ және Қазақстан аумағын мекендейтін басқа да халықтардың дәстүрлі ән және аспаптық өнерімен терең байланыс байқалады. Бұл арнада тек қазақ қана емес, ұйғырлар (К. Кужамьяров, С. Кибирова), дүнген (Б. Баяхунов), кәрістер (Тен Чу) музыкалық өнері дамыды. Оларға Орта Азия халықтарының музыкалық өнерінің ықпалымен жазылған шығармалар жатады:

Е.Брусилловский, А. Жұбанов, көптеген композиторлардың шығармашылығында «татар» тақырыбы (Л. Хамиди, Ғ. Жұбанова, Т. Қажығалиев) байқалады.

Камералық-аспаптық жанр пайда болуынан бастап Қазақстан композиторлары миниатюра жанрына жүгінеді.

Миниатюра (франц. miniature, итал. miniatura) – фортепиано үшін, сондай-ақ басқа да аспаптар үшін, камералық ансамбльдер мен оркестр үшін кішігірім музыкалық пьеса. Миниатюраның нысаны әртүрлі болуы мүмкін; әдетте мұндай пьесалар қарапайым 2-бөлім немесе 3-бөлімді, сондай-ақ рондо тәрізді түрде жазылады. Миниатюралар жиі олардың жанрлық қатыстылығын көрсететін музыкасының сипатын анықтайтын атаулар бар. Миниатюралар дербес пьесалар болса да, олар серияларға, циклдарға бірігуге тырысады. Жанрдың гүлденуі музыкалық романтизм кезеңімен байланысты (Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, Р. Шуман, Ф. Шопен) және заманауи музыкада кең таралған.

Қазақ аспаптық музыкасындағы миниатюраның жанры ұлттық бейнелердің рухани әлемін, шығыс әлемін еркін формада қалыптастырды, бұл академиялық қазақстандық музыканы және оның композиторларын өзін-өзі анықтау үшін маңызды болып табылады. Миниатюраның ерекшелігі, қысқа форманың және мазмұнның жанры ретінде, композиторлық ойлаудың дамуына ықпал етті. Қазақстан композиторлары біртіндеп ұлттық стиль мен көркемдік бейненің элементтерін жасап шығарды. Миниатюраны жасау саласында зерттеушілер төрт жанрлық сортты бөледі.

Бірінші жанрлық топты авторлық пьесалар-әндер мен пьесалар-билер құрайды. «10 таджикских танцев» (1941-1945), «Саранжап» және «Көрұғлы» (1943) қазақ билері, А. Жұбановтың «8 казахских танцев», фортепианоға арналған биі (1946) және К.Кужамьяровтың скрипка мен фортепианоға арналған «Уйгурский танец» биі, Х. Тастановтың «Биі» (Танец) және Л. Хамидидің «Полька» пьесасы, фортепианоға арналған «Лирический танец» биі (1945) және М. Төлебаевтың қобыз бен фортепианоға арналған «Лирический танец» (1947) биі, Д. Мацуциннің қазақ халық әндерінің тақырыбына жазылған «Танец для кларнета и фортепиано» биі және т.б. пьесалар. Композитормен табылған өңдеу тәсілдері мен құралдары композитордың шығармашылығында камералық-аспаптық жанрды қалыптастыруға негіз болды. Академиялық жанрлардың қалыптасуының бастапқы кезеңінің шығармаларындағы негізгі үрдістердің бірі ән мен би түрінде ұсынылған музыкалық бейнелердің қол жетімділігінде көрінетін демократияландыру болды.

Алғашқы миниатюралар музыкалық кәсіби тілді қалыптастыруда үлкен маңызға ие болды және еуропалық музыка нормаларына ұлттық материалды бейімдеу әдістерін әзірлеу мен тақырыптарды іздестіруді көрсетті. Күрделі және көпжақты өмірлік үдерістерді, маңызды идеяларды, тақырыптардың қарама – қайшылығымен ұштастыра терең

қорытуды көрсету-соната формасының осы белгілері өткен және қазіргі заманның көптеген композиторларын қызықтырды және қызықтырып жатыр. Сондықтан да қазақ музыкасының түрлі жанрларының арасында сонатаның нысаны мен жанры ретінде маңызды орын алады.

Екінші топ аспапты миниатюралар жалпы мазмұн түрі бар еуропалық музыканың жанрлық түрлерімен ұсынылған. Оған прелюдиялар, ноктюрнлар, токкаталар, экспромттар, серенадалар, сөзі жоқ әндер және т. б. жатады. Е. Брусиловскийдің «Токката» шығармасы – бұл жанрдың алғашқы өзіндік туындысы. Онда композитор қазақ халық музыкасының кейбір заңдылықтарын ашты. Композитор «Токкатта» туындысында дамудың өтпелі әдісін қолданады, ұлттық нақыштағы композитор домбыралық екі дауысты имитация көмегімен атап өтеді. К.Кужамьяровтың шағын түріндегі шығармалары ерекше қызығушылық тудырады. Композитордың музыкалық тілінің ұлттық сипаты оған кәсіби өнер жанрында ұйғыр музыкасының ерекшеліктерін алғаш ашуға мүмкіндік берді. Оларға фортепианоға, скрипка мен фортепианоға, виолончель мен фортепианоға және басқа да аспаптық құрамға арналған пьесалар жасалған: барлығы алты шағын прелюдия, сөзі жоқ әндер, элегия, вальс және т.б.

Үшінші топқа бейнелі тақырыптары бар бағдарламалық пьесалар кіреді. Бұл тұрғыда М. Төлебаевтың шағын формадағы шығармалары көрнекі болып табылады. Қазақ халық әні тақырыбына негізделген скрипка мен фортепианоға арналған «Размышление» пьесасын ерекше атап өткен жөн. Онда мелодизм ұлттық бояуға негізделеді және ауыспалы элементтері бар табиғи ладты қолданудан көрінеді. Бағдарламалық шығармалар К. Кужамьяровтың шығармашылығында басым. Осы кезеңде олар «Лунная ночь», «Ночной рассказ», «Колхозная молодежь», «Весна идет», «Весенняя песня» және «Солнечный день» шығармаларын жазды.

Төртінші топ Қазақстанда 1940-шы жылдары мұражайлар училищесін (1932) және балалар музыка мектебін (1934) ұйымдастыруға байланысты пайда болған балалар миниатюраларын қамтиды. Балалар репертуарын жасауда С. Шабельский мен И. Коцык шығармашылығы үлкен рөл атқарды. Олар көптеген пьесалар жасап, орыс мектебінің дәстүрлеріне негізделген.

Жалпы, камералық-аспаптық жанрдың дамуы барлық жанрлық түрлермен ұсынылған: халық әндері мен күйлерін өңдеуден бастап концерттік пьесаларға дейін. Бұл жанрдың қарым-қатынас жүйесінде фольклорлық және халықтық-кәсіби аспаптық тақырыптарда құрылған «қарыз алу әдісі» үстем болады. Ұлттық ерекшеліктер дәйексөзде, метроритмиялық ерекшеліктерде, даму принциптерінде, мелодияны ою-өрнектеу ерекшеліктерінде, сондай-ақ халық аспаптары мен олардың имитацияларында көрініс табады. Осы шығармалардың көбі техникалық



шеберлікті жетілдіру, орындау өнерін меңгеру үшін үлгі бола отырып, концерттік және педагогикалық репертуарға кірді.

Өзінің шығармаларында композиторлар күрделі орындаушылық міндеттерді шешеді. Бұл классикалық техника тұрғысынан ерекше тәсілдер, композиторлар фольклорды кеңінен игеруге ұмтылатын жаңа бейнелі салаларды іздеу, қазақ дәстүрлі музыкасына тән музыкалық тілдің ерекшеліктерін толық және тереңірек көрсету үшін өрнектің формалары мен құралдарын табуға тырысады.

Миниатюралар жанрында қазақстандық композиторлар көптеген шығармалар жазды, олар: Г. Қоңыратбаевтың «Степные зарисовки» триптихі («Қыз қуу», «Жайлауда», «Көкпар»), Ғ. Жұбанованың «Миражи» циклі, Ж. Дастеновтің «Листопад» циклі, В. Новиковтың «Символы» циклі, «Картины древнего города» циклі, К.Кужамьяровтың 4 пьесасынан цикл. Қазақстанда фортепианолық прелюдия жанрында отыз шақты пьеса жасалған. Олардың авторлары Ғ. Жұбанова, Н. Меңдіғалиев, Д.Мацуцин, М. Қойшыбаев, Е. Өміров, С. Ромащенко, Т. Қажығалиев, М. Тайменкеев, С. Кибирова, Б. Қыдырбек.

XX ғасырдың 50-ші жылдарындағы фортепианолық музыкадағы прелюдия жанрының пайда болуы осы жанрдың ұлттық музыканың негізінде дами алатын музыкалық және жалпы мәдени жағдайлармен байланысты. Орыс музыкалық мәдениетімен өзара іс-қимылды жандандыру, Қазақстанда консерваторияның ашылуы, концерттік фортепианолық орындаушылық деңгейін арттыру прелюдияларды жасау үшін ынталандыру болып табылады. Фортепианолық прелюдия жанрына жүгінген алғашқы қазақстандық композитор Ғ. Жұбанова, 1951 жылы ол автордың жеке стилін бейнелейтін төрт прелюдия жасады: бейнелердің контрастылығы, мазмұндылығы және лиризм. Ғ. Жұбанованың үкімдерінде ұлттық мәдениетпен терең байланыс бар: қазақ әнінің ерекшеліктері, домбыра және қобыз екі дауысының кейбір тәсілдері, қазақ күйлерінің бейнелі әлемі.

Е. Рахмадиевтің «На зов Абая» атты поэмасы өте әсерлі. Автордың осы жалғыз фортепианолық шығармасында оның композиторлық дарынының ең жақсы жақтары көрінді: жарқын бейнелілік, кең әуенді дамуы, ұлттық колоритті қабылдау нәзіктігі. Кейінгі жылдары фортепианоға арналған шығармаларға Республика композиторларының «үшінші» ұрпағының өкілдері – А. Исакова, В. Новиков және кейінірек: Т. Қажғалиев, А. Серкебаев, К. Дүйсекеев, С. Кибирова, С. Ромащенко, Б. Аманжолова және т.б. жүгінеді. Жас композиторлардың шығармаларында аға буын шеберлерінің игілікті әсері сезіледі. Дарынды шығармалардың көбісі педагогикалық репертуар арнасында Д. Мацуцин, Б. Ерзакович, А.Гуревич, А. Бычков және т.б. арқылы пайда болды.

Қазақстан Тәуелсіздігінің орнауымен академиялық аспаптық музыка өзінің дамуының жаңа кезеңіне кірді. XXI ғасырдың аяғында академиялық аспаптар мен ансамбльдер үшін құрылған фортепианолық,

скрипкалық, виолончель мектебі орындаушыларының виртуоздық шеберлігі әлемнің көптеген елдерінде кеңінен танылды. Ғылыми және музыкалық әдебиетке шолу жасауға мүмкіндік береді, ХХІ ғасырдың бірінші онжылдығында композиторлардың аспаптық шығармашылығындағы басты рөл кіші формадағы шығармаларға жатады.

Жетекші композиторлардың шығармашылығы музыкалық мәдениетте ХХ ғасырдың жаңа эстетикалық және стильдік үрдістердің пайда болуын анықтады. Х. Тастанов, Л. Хамиди, К. Мусина, К. Кужамьяров, К.Күмісбеков, М. Қойшыбаев және басқа да композиторлардың шығармаларында жаңа жанрлық жағдайларда музыкалық материалдарды көркемдеудің тәсілдері мен әдістерін халықтық аспаптық шығармашылықта қалыптасқан тарихи құбылыстың ерекше тәжірибесі болып табылатын түрлі шығармашылық тапсырмалар шешілді. Скрипка мен фортепианоға арналған алты пьеса пайда болады, оның ішінде: К.Кужамьяровтің «Ария», «Простой вальс», «Движение»(1991) туындылары, Д. Бахаровтың Рондосы (1995) Л. Жұманованың «Наурыз»(1995) және А. Райымқұлованың пьесасы (1998). 1997 жылы Ә. Әбдінұров өзінің жаңа пьесасын композитор Ғ.Жұбанованы «Ұлы әртісті еске алу» соло скрипкасына арнайды.

Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы жетекші орындардың бірін академиялық ішекті музыка алады. Бұл өнер түрінің барлық шығармалары өзінің көркемдік құндылығы, драматургиялық даму шеберлігі, құралдардың мәнерлі мүмкіндіктерін пайдалану бойынша бірдей емес. Сонымен қатар, ішекті аспаптар үшін әрбір шығарма академиялық музыканың қалыптасу жылдары қазақстандық академиялық аспаптық орындаушылық жанрлық қазынасына өз үлесін қосты.

Ішекті музыка саласындағы миниатюралар жанрында шығармалар пайда болуы олардың халық музыкасына (ән, күй) жақындығымен және қыл-қобыз бен виолончель сияқты туыстық аспаптарды байытуға ықпал ететін мәнерлілік құралдарына қызығушылығымен түсіндіріледі. Ішекті дыбысты халық аспаптарының тембрімен жақындастыруға олардың фактуралық және тембралық ерекшеліктерін пайдалана отырып, жасанды флажолеттер және т. б. сияқты қазіргі тәсілдерді қолдана отырып қол жеткізіледі.

«Қазақстан композиторларының виолончель музыкасындағы халықтық бастау» атты өз жұмысында зерттеуші Тойжан Егінбаев Б.Аманжоловтың шығармаларының мысалында фантазиямен байытылған және халық бастауларымен, қауымдасқан көріністердің кең шеңберімен байланысты шындық бейнеленген шығармаларды қарастырады. Бұл «Рисунки» (таулар, бұлт, жолдар, өзендер) және Б.Аманжоловтың «Қозы-Көрпеш – Баян Сұлу» қазақ халық эпосының әуеніне арналған екі пьесасы. Олар осы қасиеттердің көрінісі болып табылады және композитордың балалық естеліктерінен алған әсерлерімен таңқаларлық болып келеді.

Автор бірінші пьесаның бейнелерін ашады және бұл – «Грозные горы, безмятежные облака». Шығарма виолончельдің тыныш, лирикалық жағдайды беретін жеке әуенді өткізу түрінде кірісуінен басталады.

Кіріспе кеңістік сезімімен өте еркін естіледі. Орындаушыға «оқуды жеделдету және бәсеңдету» түрінде «баяу домбыра тарту рухында ойнау» авторының ұсынымдары беріледі. Шығармада екі жолақты мазмұндауға байланысты техникалық қиындықтар көп. Әрбір дауыс ерекше тембрі мен әуен тереңдігінің ішкі сезіміне ие (мысалды қараңыз).



Б. Аманжоловтың «Рисунки» пьесасы

Виолончельдің енуінен кейін фортепиано партиясының он алтыншы пассажеммен әуенді, пасторальді дыбысталуын қарама-қарсы қояды. Екінші ұсынысбейнелер драматизм сипатына ие болатын және тақырып түрінде жоғарғы кернеулі регистрде қызу естілетін өзіндік жұмыс. Соло виолончелидің сәтсіз көтеріліс қозғалысы кейіннен каденция функциясын орындайды. Екінші сөйлемдегі төмен қозғалыс кодтағы өрлемелі қозғалыспен толықтырылады және негізгі тоналдықты растайтын соңғы төрт тактіде жасалған. Бұл туындының нысаны аясында фортепиано партиясы – жанама партия, екінші сөйлемнің екі бөлімі – әзірлеу. Содан кейін жанама партияның материалында салынған каденция мен шағын реприза келеді.

Форманың мұндай ықшамдылығы қазақ аспаптық орындаушылығына тән. Шығармада ән және аспаптық (шертпе-күй) дәстүрлердің ерекшеліктерін, метроритмиялық және ладтық өзгеріспен, мағыналық өрнектің ерекшеліктерімен байланысты агогикамен қатар сезуге болады. Шығарманың драматургиясы кеңістіктік сезім беретін регистрлік тақырыптық контрасты есепке ала отырып құрылған. Виолончельдің тақырыбы негізгі тақырыптың құрылымын бейнелеуді толықтырады.

«Дороги, реки» пьесасында таудың шыңына кететін шапшаң таулы өзендердің, бұрылған жолдың бейнелері көрсетілген. Бұл пьесаның драматургиясы тау өзенінің сипатын беретін бір тақырыпқа байланысты бейнелердің кенеттен ауысуына құрылады. Бұл шығармада дыбыстық кеңістік тау өзеніне, басқа бейнелі көріністерге толы. Пьесада нақты сюжет жоқ, бірақ түрлі тембрмен жасалған әсем сурет бар. Автор қозғалыстың сан алуан түрлерін пайдаланады: унисондардан әр түрлі

комбинацияларға дейін, композиторлық ойлаудың заманауи тәсілдері: сонорика, алеаторика, дыбысты бейнелеу.

Композитор Б. Аманжоловтың тағы бір циклы «Қозы Көрпеш-Баян Сұлу» қазақ халық эпосының әуеніндегі екі пьесасы (2006) «Қазақстан композиторларының виолончель музыкасындағы халық бастауы» жұмысында қаралды. Әрбір пьеса қазақ халық эпосынан алынған мәтінмен баяндалады, пайда болған ассоциативті көріністер үшін өзіндік музыкалық бастамасы болып табылады. Бұл пьесаларды автор ерекше халық әуендерін қолданғанына қарамастан, жалпы қабылданған мағынада өңдеу деп атауға болмайды. Алайда, композитор әрбір музыкалық пьеса ауызша поэтикалық мәтіннен басталатын қазақ орындаушылық үшін дәстүрлі форманы пайдаланады.

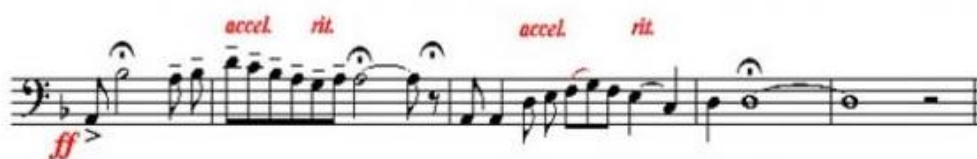
Бірінші «Кіріспе» пьесасы үш бөлікті түрде жазылған. «Қозы Көрпеш – Баян Сұлу» эпикалық ертегісінің әуенін естігенде виолончельдің алғашқы сөзі «Қозы Көрпеш-Баян Сұлу» эпикалық ертегісінің әуенін бейнелейді. Бұл әуен қыл қобыз тембріне ұқсайтын тембрлік тұрғыда жетеді.



Б. Баянұновтың «Кіріспе» пьесасы

Егер бірінші фрагмент әңгімешінің дауысын бейнелесе, алі орта бөлігі бейнелердің үлкен ағынын бейнелейді, олар уақыттан ерекше өткен әңгімеде көрініс табады. Шығарманың ортасында халық композиторы Дәулеткерейдің «Тартыс» күйімен ұқсастығы сезіледі. Пьесаның авторы өзінің теориялық жұмысында туындыны құрудың осындай уақытша құрылымы туралы айтады, онда мысал ретінде осы күйді келтіреді.

Екінші «Баянның зары» пьесасы эпикалық мәтінмен басталады. Содан кейін поэтикалық мәтіннің негізгі мазмұнын жалғастыру ретінде виолончельдің соло – жылауы естіледі. Ол драматизм және амалсыздық туралы ой ретінде қайғымен толықты.



Виолончель тақырыбын ауыстырған фортепиано партиясының тақырыбы өзінің баяу қарқынмен және сипатты қырғақпен жел мен шөп

сыбдырын береді, ол қоңыраудың ауыр тұйық гүрілмен үзіліп отырады. Орындаушының міндеті-бұл тереңдікті әрбір қабаттың полифониялық үйлесімінде беру. Шарықтау кезеңінде барлық қабаттар өзіне тән кластерлік дыбысталумен бір өрлемелі қозғалысқа біріктіріледі. Виолончель сыбызғының ұлттық үрмелі аспаптың дыбысын еліктейтін және өте ерекше қабылданатын полифоникалық эпизод ерекше қызықты. Виолончель партиясындағы әуеннің соңғы бөлімі виолончель мен фортепиано партиясының метроритмиялық үйлесімінде еркіндік принципін есепке ала отырып, «Елім-ай» халықтық қазақ әні сипатында жазылған.

Жалпы, Б. Аманжоловтың виолончель мен фортепианоға арналған шағын формадағы шығармалары орындаушылық интерпретация үшін үлкен мүмкіндіктер ашады. Музыканттардан жоғары техникалық жабдықтауы, рухани шоғырлануы, туындылардың бейнелі мазмұнын беру үшін терең эмоционалды талап етіледі. Осылайша, Қазақстанның қазіргі композиторларының виолончельдік музыкасы әлемдік және отандық көркем тәжірибенің стильдік сипаттамасын өзіне тән мазмұндылық, халықшылдық, эпикалық сипаттарымен біріктірді. Қазақстанда виолончельдің көркемдік мүмкіндіктерін дамыту мен кеңейтудің жаңа жолдары композиторлық және орындаушылық практикада жаңа музыкалық құндылықтарды құрумен анықталады.

Ішекті аспаптарға арналған шығармалар қазіргі кезеңде халық орындаушылық дәстүрлерін халық аспаптарының өзіндік тембрлік палитрасы ретінде ерекше тәсілдер түрінде жүзеге асырумен сипатталады. Ұлттық ерекшеліктер скрипка партиясында да халық музыканттарының штрихтік техникасының тән тәсілдері көрініс тапқан жеке ойналатын аспап ретінде көрінеді. Бұл шығармаларға ерекше сипат беріп қана қоймай, концерттік жанрдың талаптарына жауап береді.

Олардың арасында жанрлық әртүрлілікте фортепианомен сүйемелденетін скрипкаға арналған шығармалар ерекше орын алады. Олардың ішінде ең танымал Ә. Әбдінұровтың Концертштюгі (2001), О. Юлтыеваның Ноктюрні (2001), Д. Останьковичтің «Маленькая душа и солнце» шығармасы (2004), К. Дүйсекеевтің скерцосы (2004), А. Меттустың экспромты (2005), А. Танидің «Семей жырлары» (2005), М. Сүтішевтің экспромты (2007), скрипка мен фортепианоға арналған «KZ» сюитасы (2008) және Ә. Әбдінұровтың «Little Berl» шығармасы (2013), Ә. Мәмбетовтің «Фантазия» және «Мелодия» шығармалары (2013) және т.б.

Жетекші скрипкашылардың концерттік репертуары соло скрипкасына арналған Б. Баяхуновтың «Скрипка Си Синхая» поэмасы (2005), С. Тұяқованың «Дала сазы» («Степные напевы») (2006), С.Әбдінұровтың «Сүйінші» күйі («Возглас, предшествующий радостной вести») (2006), «Күй-толғау» (Күй-размышление, 2007) шығармалары, А.Мұсаходжаеваның транскрипциясындағы Н. Тілендиевтің «Аққу» күйі («Лебедь») (2009), Е. Кулибаевтың өңдеуіндегі Н. Меңдіғалиевтің

«Легенда о домбре» (2013) және т.б. жаңа шығармалармен толығады. Біздің республикамызда ғана емес, одан тыс жерлерде де жиі орындалатын шығармалар ұлттық бейнелер мен дәстүрлердің жарқын көркемдік көрінісі болып табылады.

XXI ғасырдың бірінші онжылдығында жеке скрипканың (жеке аспаптарға арналған дуэттер, оркестрдің сүйемелдеуімен дуэттер және басқалар) қатысуымен түрлі ансамбльдер пайда болады. Қазақстан композиторлары өз шығармашылығында әр түрлі құрамдар үшін көптеген шығармалар жасайды: Ә. Әбдінұровтың скрипка, контрабас және ішекті оркестрге арналған «Сылдырмақ» (1999) шығармасы, екінші редакцияда бұл шығарма скрипка, виолончель және фортепианоға арналған ыңғайда (2000) дыбысталды. С. Еркімбековтің скрипка мен виолончельге арналған «Жұмбақ» («Загадка») дуэті (2001); Д.Останьковичтің скрипка мен контрабасқа арналған «Пессимизм және оптимизм» туындысы (2003); Б. Аманжоловтың скрипка мен виолончельге арналған «Женщина, которая смотрит на звезды» дуэті (2004); А.Мәмбетовтің скрипка мен виолончельге арналған дуэті (2007), А.Ұнайбековтің екі скрипка мен виолончельге арналған алты дуэті (2008); Л.Жұманованың симфониялық оркестрінің сүйемелдеуімен скрипка мен виолончельге арналған «Ностальгия» дуэті (2011), С.Әбдінұровтың екі скрипка мен фортепианоға арналған «Бәйтерек» туындысы (2013).

Шығарылған шығармалар концерттік эстрадада үлкен табыспен орындалып, түрлі фестивальдер мен байқауларда мойындалады. Сонымен, 2008 жылы скрипка мен виолончель солоға арналған композитор Б. Дәлденбайдың «Кварта-квинта» туындысы «Кіші формадағы шығармалар» номинациясы бойынша бірінші орынды, ал А.Ұнайбековтің «Екі скрипкаға арналған 6 дуэті» «Астана – Бәйтерек» балалар мен жасөспірімдерге арналған музыкалық шығармалар ұлттық байқауында «ансамбльдер мен оркестрлерге арналған кіші формадағы шығармалар» номинациясы бойынша ынталандыру сыйлығын алды.

Композиторлардың миниатюраға деген қызығушылығы және олардың орындаушылық репертуарға белсенді қосылуы келесі жағдайлармен түсіндіріледі: кешегі белгілі композиторлар (А.Жұбанов, Л.Хамиди, К.Мусин, А.Меттус) аспапта ойнауды оқып, аспаптардың техникалық және орындаушылық мүмкіндіктерін білді. Аспапты білу, скрипкалық техниканың ерекшелігін түсіну кіші формадағы шығармаларда скрипканың виртуоздық мүмкіндіктері кеңінен ашылғанына ықпал етті. Концерттік пьесаларда (Е.Брусиловский, М.Сағатов, С.Еркімбеков, С.Әбдінұров) халық орындаушылық стиліне тән орындаушылық тәсілдер қолданылады, сол арқылы фольклор бірқалыпты, өңдеуге арналған материал ретінде қызмет етеді, екінші жағынан жаңа аспаптық шығармалар жасау үшін шабыт көзіне айналады. Қазіргі Қазақстан композиторларының скрипкалық шығармалары қазіргі заманның танымал скрипкашыларына (Р.Хисматулин) арналған немесе олардың

орындаушылық шеберлігінен (И. Коган, А. Мұсахаджаева, М. Бисенғалиев және т.б.) әсер алған.

Қазақстанның фортепианолық музыкасы миниатюралар жанрында да өзіндік пласт болып табылады. Музыкалық бейнелердің қайталанбас ұлттық даралығы қазақ ұлттық мәдениетімен түрлі музыкалық мәдениеттердің синтезі негізінде шешіледі. Жанрдағы миниатюралар ХХ ғасырдың интернационалдық тіліне тән ерекше қазақ ерекшеліктерімен және оларды анықтау үшін қажетті орындаушылық құралдармен біріктіріледі. Біз Б. Аманжолов, К. Дүйсекеев, Ж. Дастенов, А. Исакова, Т.Қажғалиев және т.б. композиторлардың шығармаларына сүйенеміз.

Қазақстан композиторларының фортепианолық миниатюрлары үшін барлық әуендік көріністерде әртүрлілік тән: ажарлы лирика, пасторалдық (Қажығалиевтің №2 Прелюдиясы, Ж.Дастеновтің «Листопад», «Осенняя мелодия», «Тихий дождик» шығармалары; драмалық (К.Дүйсекеевтің «На джайляу», Т.Қажығалиевтің №3 Прелюдиясы, А.Исакованың (Ноктюрні), скерцоздық (А.Исакованың скерцосы, юморескасы, «Весенний ливень»), эпикалық (К.Дүйсекеевтің Токаттасы, «Караван» туындысы).

Өткір, кең, диссонанстық интонацияларға және олардың ықшамдылығы көбінесе миниатюраларда әуеннің ұлттық дыбысталуымен үйлеседі. Қазақ фольклорының элементтері олардың әрқайсысында бар, бірақ жеке түрде үзіліп отырады. Интонацияның өткірлігі үйлесімде диссонанстарды кеңінен қолдану арқылы күшейтіледі. Кейде композиторлар музыкалық бейненің жарықтығын көрсететін әсем гармониялық айналымдарды пайдаланады. Ж. Дастеновтің «Тихий дождик» пьесасында осылай болады, онда сылдырма аккомпанементтің фонында әуеннің жарқын бейнесі бұлт салдарынан оянатын күн сәулесі бар ассоциациясын шақырады.

Пьесаларға заманауи колорит беретін гармониялық тілдің ерекшеліктерімен қатар қазақ халық музыкасынан бастау алатын үйлесімді ерекшеліктерді де атап өтуге болады. Осындай кварто-квинттік арақатынас, секундтықүндестік, табиғи диатоникалық ладтардан алынған. Музыкалық тілге әуенді баяндау және фортепианоның шеткі регистрінде ілесіп жүру тән: А.Исакованың «Зимние забавы», «Птицы улетают». Фортепианоға арналған шығармаларда үлкен рөл белсенді ырғақтық бастау алады. Біз К. Дүйсекеевтің «Токката», «На джайляу»; А. Исакованың «На перемену», «Зимние забавы», «Весенний ливень»; Ж.Дастеновтің «Листопад», «Тихий дождик» пьесаларында бірқалыпты қозғалысты табамыз. Ырғақты және интонациялық элементтердің бірнеше рет қайталануы туындының дамуына импульс болып табылады. Бұл остинатты қайталаулар драмалық бейнелердің ерік бастауын атап көрсетеді.

Қарастырылған шығармалардың метроритмі қазақ халық әндері мен аспаптық пьесалардың ырғағымен байланысты. Қазақ халық музыкасына тән ауыспалы метр К.Дүйсекеевтің «Токката» туындысының орта

бөлімінде қолданылған. «На Джайляу» пьесасында композитор күйдің орындауында домбыра дыбысының бейнесі ретінде бәйге ырғағын имитациялайды. Барлық авторлық тәсілдер композиторлар ашатын қайталанбас жеке бейнелерді беру үшін қажет, сол халықтың эмоционалды-психологиялық қоймасы, оның әдеби, музыкалық мәдениеті, музыкалық шығармашылықтың негізін құрайды.

2013 жылы фортепиано және екі скрипка үшін жазылған С.Әбдінұровтың «Бәйтерек» шығармасын ерекше және әйгілі деп атауға болады. Бәйтерек бейнесі қазақ халқының өміріндегі жаңа кезең символы ретінде өзінің орналасуымен және композициялық құрылымымен әлемдердің тоғысқан жерінде әлемдік өзен өтетін ежелгі көшпенділердің космогониялық түсінігін білдіреді. Оның жағасында мықты, жас өмір ағашы-Бәйтерек. Шығарма D тәртіптегі G-dur үндестікте аккордтық сүйемелдеу фонында фортепиано партиясының октава кіріспесімен басталады. Фортепиано партиясындағы мелодия әйгілі, үдемелі сипатқа ие және октавалық өткізумен сипатты нүктелі ырғақпен және триольдерді қолданумен көрінеді. Өрі қарай аккорд тығыз фактурасының аясында скрипка партиясында негізгі тақырып, өз қоймасы бойынша ән шырқайды. Жұмыс аккорд, ырғақты күрделенулерден тұрады, сондай-ақ диапазон мен динамикалық кеңістіктің кеңеюімен сипатталады. Туындыны аяқтайтын негізгі мажорлық үндестігі өзінің тарихи тамырларын сақтап қалған, берік тірегі бар және болашақта өркендеуге ұмтылған мемлекетті бейнелейді.

The image shows a musical score for the piece "Baiterek" by S. Abdinurov. It consists of two systems of staves. The first system includes a Piano part (Piano) and two Violin parts (Violin I and Violin II). The Piano part is marked "Moderato" and "f" (forte). The Violin parts are also marked "Moderato". The second system includes a Piano part (Pno.) and two Violin parts (Vln. I and Vln. II). The Piano part is marked "Moderato" and "f". The Violin parts are marked "mp" (mezzo-piano) and "mf" (mezzo-forte). The score features complex rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes, and dynamic markings such as "f", "mp", and "mf".

С. Әбдінұров «Бәйтерек» шығармасы

Композиторлық шешім тұрғысынан Құрманғазы атындағы ҚҰК түлегі Әділжан Толықпаевтың «Япурай» шағын туындысы қызықты болып табылады. «Япурай» (қазақ тілінен аударғанда – леп белгісі, таңқаларлық білдіру) атты қазақ халық әні тақырыбына арналған концерттік жоспардың толық шығармасы. Ол импровизациялық және баяндау



еркіндігімен ерекшеленеді. Шығарма С. Рахманинов стилінде жазылған: ән фортепиано монументализммен, романтикалық қуатпен, пассаждың асқан шеберлігімен және белсенді ырғақпен үйлеседі.



Ө.Толықпаевтың «Япурай» туындысы

Композитор А.А. Мәмбетовтің «Мәңгі қозғалыс» («Непрерывное движение») виртуоздық сипатындағы пьесасы 2004 жылы жазылған. Бұл «Жастық шақтың 6 пьесасы» фортепианолық циклдің туындыларының бірі. Пьеса балалар фортепиано миниатюрасының жанрына жатады және 2 бөліктен тұрады. Пьесаның сипатымотор жәнеүздіксіз қозғалысты құрайтын өрлемелі және азаймалы гамма образды пассаждармен сүйемелденеді.



А. Мәмбетовтің«Мәңгі қозғалыс» пьесасы

Ө.Әбдінұровтың 3 циклдан тұратын балалар фортепианолық миниатюраларының жинағы қызықты және нағыз жаңашыл деп атауға болады:«В добрый путь! (Ақжол!)», «Степные мелодии (Дала сазы)» және «Мои друзья (Менің достарым)». Әрбір жеке пьеса аяқталған және әсем әңгіме-сурет болып табылады, ол адамның қарапайым адами құндылықтарға қатынасын береді. Осы шығармалармен жұмыс жасау композитор ойының ашылуының шығармашылық және интеллектуалдық тәсілін көздейді, сондай-ақ фортепианода ойнауды оқытудың заманауи әдістемесінің талаптарына сәйкес жас музыканттардың интерпрета-

циялық қабілеттерін, музыкалық қабілеттерін және қиялын дамытуға бағытталған. «Рождение (Бесік той)» пьесасы мерекелік, салтанатты сипатқа ие және жаңа өмірдің басталуына байланысты көтеріңкі, қуанышты көңіл-күйді береді.



Ә. Әбдіұровтың «Бесік той» пьесасы

«Колыбельная (Бесік жыры)» – байсалды, мейірімді, ақ пейілді-мінездегі миниатюра. Оның интонациясы ұйқыдағы баланың бесігін ырғату сипатына ұқсайды. Тақырыпты өзгермейтін музыкалық жүргізу кезінде өзгермелі штрихтер назар аударады. Пьесаның көңіл-күйін әртүрлі артикуляциялық әдістермен өлшенген метроритмиялық қозғалыста беру, фактура элементтерінің дыбыстық қатынасын құру күрделі болып табылады.

«В добрый путь! (Ақ жол)» – әртістікті және орындаушылардан белгілі бір сахналық ұстанымды талап ететін эмоциялық және динамикалық контраст негізіндегі миниатюра.

«Танец (Би)» - өміршеңдік сипатты, дәл метроритмді, анық артикуляциясы бар жігерлі миниатюра.

«Родная земля (Туған жер)» – фортепианолық ансамбльдің соңғы циклі. Жұмыстың атауы терең патриоттық сезімді оятатын үлкен гуманистік мағынаға толы.

«Дыхание весны (Көктем лебі)» – дыбысты күйдегі жарқын миниатюра, оның төгілмелі қарқыны фортепиано пернетақтасының кең ауқымды диапазонын қамтиды. 3/4 және 2/4 ауыспалы өлшемі пьесаның ұлттық бояуын көрсетеді, ал әуенді жүргізудің интонациясы құстардың ән айтуымен, бұлақтың сылдырауымен, күн сәулесінің ойнауымен ассоциациялар тудырады. Аспаптың әртүрлі регистрлерінің тембрлік түсі, әуеннің мәнерлі интонациясы, сондай-ақ ауыспалы көлемде ырғақтық бірлікті ұйымдастыру қызықты болып келеді.

Умеренно, легко, воздушно

Ped. \*

Ә. Әбдінұровтың «Көктем лебі» туындысы

Төрт миниатюрадан тұратын «Степные мелодии» циклінде бұл шығарма неғұрлым күрделі жеке орындау үшін ұсынылады. Бұл миниатюра сөзі жоқ өзіндік әнді еске түсіреді. Оны орындау кезінде гармониялық бірлік пен фортепианолық фактураның айқындығын сақтайтын сауатты педализация маңызды. Әуенді қос ноталар бар эпизодтар орындаушыдан еркін білек пен жалпы ойын аппаратын сақтауды, интонирлеу мәнерлілігін, сондай-ақ дыбыс жинақылығын жақсы есту бақылауын талап етеді.

«Тулпар (Тұлпар)» – қазақ домбыра күйінің жанры негізделген виртуозды пьеса, этюд. Пьесаның интонациялық құрылысын бай әрі талғампаз етеді. Орындаушы әуен сызығының мәнерлілігі, оның фразасының тұтастығы туралы ойлану керек.

«Ветерок (Самал жел)» – гомофонды-гармониялық қойма пьесасы, жылжымалы қарқында, фактура жағынан мөлдір және жеңіл. Икемді әуен позициялық аппликатураны пайдаланумен қатар штрихты орындауда, интонациялық және ән айтуда маңызды болып келеді.

Байсалды, сезіммен  
Спокойно, воодушевленно

Ә. Әбдінұров

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

Ә. Әбдінұровтың «Самал жел» туындысы

«Воспоминание (Естелік)» – контрастты миниатюра, онда ән айту эпизоды жылжымалы, ырғақты фрагменттермен үйлеседі. Өзгермелі

қарқын көңіл-күйді ауыстыруға және музыканың өзгермелі эмоционалдық бояуына әкеп соғады. «Менің достарым (Менің достарым)» атты жеті пьесаның циклінде ұсынылған бейнелер балалардың қызығушылығын тудырады.

Аталған шығармалардан басқа жас музыканттар үшін Ә.Әбдінұровтың «Фортепианоға арналған жеті пьесасы» циклі жазылған, олар: «Размышление (Толғау)», «Песня (Әуен)», «Мой малыш», «Кюй (Күй)», «Иноходец (Жорға)», «Пробудившееся чувство (Оянған сезім)», «Шалқыма (Шалқыма)». Барлық пьесалар әр түрлі сипатты, әуезді, музыкалық фактураның гомофондық-гармониялық және полифониялық түрлерін қолдана отырып, қол жетімді музыкалық тілде жазылған.

2012 жылы «Астана-Арай» балалар музыкалық шығармашылығының бірінші байқауының ашылуына Серікжан мен Әліби Әбдінұровтардың «Әбдінұр» фортепианолық пьесаларының жаңа жинағы жарыққа шықты. Жаңа шығармалармен қатар оған бұрын шығарылған кейбір шығармалар енді, бірақ толық орындаушылық редакцияда, сондай-ақ күрделілігі әр түрлі деңгейдегі фортепианолық ансамбльдер кірді.

Ә. Әбдінұровтың балалар фортепианолық миниатюраларының қысқаша шолуы оларға бағдарламалылық, ұлттық сюжеттер, ырғақтар мен интонациялар, түрлі фактуралық шешімдер тән екенін көрсетеді. Оларды зерттеудің практикалық тәжірибесі музыкалық мазмұнның түрлі элементтерін меңгеру барысында музыкалық қабілеттер, ойын аппараты және фортепианолық техника жетілдірілетінін көрсетеді. Ә. Әбдінұровтың балаларға арналған музыкасы өзінің шынайылығы, өзіндік ерекшелігі мен кәсіби шеберлігінің арқасында өз орындаушылары мен тыңдаушыларын табады.

Шығарылған шығармалар концерттік эстрадада үлкен жетістікпен орындалып, түрлі фестивальдер мен байқауларда шырқалды. Сонымен, 2008 жылы «Астана – Бәйтерек» балалар мен жасөспірімдерге арналған музыкалық шығармалардың ұлттық байқауында композитор Б.Дәлденбайдың скрипка мен виолончель солоға арналған «Кварта-Квинт» туындысы «Кіші формадағы шығармалар» номинациясы бойынша бірінші орынды, ал А. Унайбековтің «Екі скрипкаға арналған 6 дуэті» «Ансамбльдер мен оркестрлерге арналған кіші формадағы туындылар» номинациясы бойынша ынталандыру сыйлығына ие болды.

## **2.2 Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы соната жанры және симфониялық туындылар**

*Соната* (итал. *sonata*-дыбыс) - аспаптық музыканың жанры, сондай-ақ соната нысаны деп аталатын музыкалық форма. Соната-бір немесе бірнеше аспаптарға арналған музыкалық композиция, онда олардың мәнерлі және техникалық мүмкіндіктері жүзеге асырылады. Композитор-

лық ойлаудың жоғары үлгісі бола отырып, соната көп көлемді жұмыс. Ол бірнеше дербес (екі, үш, төрт) ішкі байланысқан бөліктерден тұрады, онда олардың біреуі сонаталық аллегро түрінде жазылған.

Қазақстан композиторларының жаңа шығармашылық идеялары соната жанрында қазақ академиялық аспаптық музыкасының типологиялық ерекшеліктерін және оның ұлттық сипатын бекіте отырып, айқын көркем көрініс тапты. Сонатаның жанры сазгерлердің ойлары мен сезімдерін білдірудің, олардың басты көркемдік көрінісі болып табылады. Егер симфониялар композиторлардың шығармашылығында ұзақ мерзімді ізденістің қорытындысы және қорытылуы ретінде пайда болса, онда сонатаның жанры шығармашылық ізденістер үдерісін тікелей бейнелейді.

Соната жанрының қалыптасу процесі ұзақ дайындық кезеңі алдында болды, оның барысында халық музыкасы мен шағын формадағы пьесалар негізгі орын алды. А. Затаевич, Б. Ерзакович, Е. Брусиловский, Д.Мацуциннің шығармашылығы Қазақстандағы академиялық аспаптық музыка дамуының «зертханалық» кезеңін құрайды. Фортепиано мен түрлі аспаптық құрамдарға арналған әндер мен күйлерді өңдеудің академиялық аспаптық музыкасын дамытудың эволюциялық аспектісінде қазақстандық кәсіби өнердің алғашқы үлгілері болып табылады. Зерттеуші Г.Ақпарова тұжырымдарына сәйкес, соната жанрының хронологиялық тәртіпте қалыптасуын келесі кезеңдерге бөлуге болады:

1. 1940ж. аяғы – 1950ж. ортасы – камералық-аспаптық музыка контекстінде қалыптасуы.

2. 1950ж. аяғы – 1980 жылдар – сонаталық ойлаудың жетілу кезеңі.

3. 1990 жылдар – соната формасы саласында жаңа композициялық шешімдерді іздеу.

Бұл кезеңдерге тән ерекшеліктер:

- форманың шығармашылық бағыты ретінде аспаптық музыканың камералық жанры шығады;

- академиялық аспаптық музыканың әрбір даму фазасына өзінің стильдік ерекшеліктері тән;

- жанрлардың эволюциясы үдемелі даму жолымен жүреді – романтикалық түр арқылы бір бөлімнен көп бөлімге;

- музыканттардың жоғары орындаушылық мәдениеті композиторлық ойлаудың жарқын үлгілерін жасауға ынталандырады.

Сонатаның классикалық түрі веналық классиктердің (Й. Гайдн, В.Моцарт) XVIII ғасырдың соңында пайда болды. Сонатаның бейнелі құрылымы мен композициялық ойлау бойынша әртүрлі маңызды үлгілерін Л.В. Бетховен жасаған. Сонаталық форманың батысеуропалық композитор-романтиктердің (Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Шопен, Ф. Лист) шығармашылығында ерекше түсінік орын алды. Орыс музыкасында

камералық-аспаптық сонатаның жанры П. Чайковский, С. Рахманинов, А.Скрябин, С. Прокофьев, Д. Шостакович шығармашылығында дамыды. Қазақстанның музыкалық мәдениеті тарихындағы бірінші кезеңнің сонаталарын авторлық мазмұнда классикалық сонаталық формадағы құралдардың пайдаланылуымен сипатталатын кезеңді туындылар деп есептеуге болады. Осы жылдары жазылған басқа да камералық шығармаларда жанрды, фактураны, ұлттық өзіндік ерекшелікті игеру саласындағы түрлі шығармашылық міндеттер шешіледі. Сонатаны баяндау айқын бейнеленген әуенмен және аккомпанементпен бірге фактураның үлкен қарапайымдылығымен, нақтылығымен ерекшеленеді.

Қазақстандық композиторлардың соната формасын түсіндірудің кейбір сипаттық ерекшеліктері бар, оларды ұлттық ерекшеліктерге жатқызуға болады. Олар тақырыптық материалда және даму әдістерінде көрінеді. Алғашқы сонаталардың көпшілігі бір бөлімді, бірнеше себептерге байланысты. Біріншіден, қазақстандық композиторлық мектеп тек еуропалық формалар мен жанрларды меңгеруде өз жолын бастады және тұжырымдамаларды іздеу және қалыптастыру процесінде болды, екіншіден, жас композиторлық мектеп жанрды дамытуға жеткілікті жағдай жасамаған және күрделі циклды құруда тәжірибесі жоқ. Алғашқы сонаталар фольклор ерекшеліктерімен бірге сонаталық белгілерді біріктіру арқылы қазақтардың ән-аспаптық өнерінің дәстүрлері мен фольклорына бағдарлай отырып, зерттеушілер жаңа жанрды өзінше көрсету әрекеті ретінде қарастырады. Дәл осы ізденістер мен шешімдер қазақ кәсіби музыкасын байытты. Мазмұнның кең шектері, жанрдың композициялық еркіндігі, қатаң бекітілген нормалар мен ережелердің болмауы қазақстандық композиторларды шығармашылық мүмкіндіктерді іске асыруға тартты.

Б.Ерзакович, К.Мусин, К.Кужамьяров, М. Қойшыбаевтың сонаталары музыкалық драматургия саласында сонаталық формалардың, міндетті тақырыптардың және үйлесімді байланыстың барлық бөлімдері бар кезінде форманың пайда болу классикалық қағидаттарының ықпалымен қалыптасты. Осылайша, қазақстандық композиторлар классикалық және алғашқы романтикалық сонатаның тәжірибесіне сүйенеді. Сонымен қатар, әрбір композитордың даралығы стильдік ерекшеліктерде, тілдік ізденістерде, ойлау ерекшеліктерінде айқын көрінеді.

Екі жүйенің өзара байланысы; еуропалық және ұлттық музыкалық тілдің жалпы белгілері сипатында көрінеді:

- 1) гармониялық жиынтық ұлттық музыкалық тілден шығатын табиғи доминанттар мен параллельді үндестіктегі ауытқулардан тұрады;
- 2) лад мазмұны халық әніне тән колористік мағынаға ие;
- 3) интонациялық толығы халық элементтеріне жақын, сондықтан да мелодиялық жиынтық кварто-квинттік және секундтық интонациялармен еніп отыр.

Қазақстандық сонатаның алғашқы онжылдықтағы дамуы жалпы белгілер мен жанрлық-стильдік үрдістер қатарын көрсетуге мүмкіндік береді:

-шығармалардың бейнелі-эстетикалық ойының ашылуының біріктіруші компоненті-ұлттық-азаттық күрес идеяларымен және Отан тақырыбымен байланысты бағдарламаны пайдалану болып табылады;

-негізгі құрылым ретінде соната аллегро түрінде көрсетілген бірбөліктік алынады;

-драматургияның поэма жанрымен ассоциативті емес байланыс принциптері үстем болады;

-цитаталық әдіс (қазақ әндері мен күйлерін пайдалану) пен бастапқы тақырыптың вариациялық дамуы басым болып келеді

1950 жылдардың соңынан бастап композиторлардың жаңа буынының шығармашылық қызметі басталады. Екінші буын композиторларының шығармашылығында Ғ. Жұбанова, Е. Рахмадиев, Б. Баяхунов, В. Новиков, А. Бычков, М. Сағатов, А. Исакова, Н. Меңдығалиев М. Маңғытаев, Д. Ботбаев жетекші орынға ие болды. Өзінің ізашарларымен салыстырғанда шығармашыл жастар мүлдем өзге жағдайларда қалыптасты. Көптеген айырмашылық кәсіби дайындықты анықтады: композиторлардың көбі Мәскеу және Ленинград консерваторияларында білім алды. Әсіресе, олардың заманауи музыканың негізгі құбылыстары, жетістіктері мен ашылымдары туралы кеңінен хабардар болғаны маңызды. Сондықтан 1960 және одан кейінгі жылдар кезеңі жаңа идеялар мен шешімдердің жандануымен ерекшеленді.

Қазақ кеңестік музыкалық мәдениетінде 1950-жылдардың соңы-1970-жылдардың басы ірі жанрлардың гүлденуімен ерекшеленді. С.Мұхамеджановтың «Айсулу» комедиясы, Е. Рахмадиевтің «Алпамыс» және Ғ. Жұбанованың «Енлік-Кебек» эпикалық опералары, Е. Рахмадиевтің «Песнь о целине» және Ғ. Жұбанованың «Двадцать восемь» операларындағы қазіргі заман тақырыптары пайда болды. Балет музыкасының дамуында да маңызды құбылыстар орын алады: Ғ. Жұбанованың «Легенда о белой птице» және «Хиросима», К. Кужамьяровтың «Чин-Томур», М. Сағатовтың «Алия» балеттері қойылған.

Осы жылдары симфониялық музыканың жанрлық шекаралары кеңейде, Е. Брусиловскийдің 5, 6 симфониясы, К. Кужамьяровтың бірінші симфониясы, Ғ. Жұбанованың «Жігер» симфониясы пайда болады. Концерттің жанрына композиторлардың үндеуі белсендіріледі, вокалдық-симфониялық музыканың әртүрлілігі атап өтіледі: Ғ. Жұбанованың «Заря над степью» шешендігі, С. Мұхамеджановтың «Голос веков» шешендігі. Туындылар оркестрлік негіздің симфониялығымен, жарқын түсті бояумен, батыл үйлесімді тілмен және полифониялық тәсілдердің көптүрлілігімен ерекшеленеді.

Бұл жағдайлар камералық жанрлардың белсенді дамуына, музыкалық техниканың жаңа көкжиектерін меңгеруге, музыкалық кеңістік

пен уақытты ұғынуға жаңа көзқарас әкелді. Музыкалық мәдениетте болған 1950-ші жылдардың аяғындағы өзгеріс камералық-аспаптық саланың белсенді дамуын ынталандырды. Ол еуропалық және ұлттық шығармашылықтың ара қатынасы арнасында терең талап-арыздармен сүйемелденді. Әр түрлі ағымдардың қорытылуы, шығармалардың эмоционалды-бейнелік мазмұнын жаңарту сипаттық ерекшелігі болып табылады, қазіргі заман проблемасы назар аудару орталығы болып табылады. Осы онжылдықта әр түрлі бағыттағы скрипка мен фортепианоға арналған тоғыз соната, стиль, форма, мазмұн құрылған.

Қазақстандық композиторлар жанрлардың шекарасын, музыкалық өнердің мазмұнды ауқымын едәуір кеңейтті. Жаңарту, ең алдымен, бейнелі салаға жақындады. Сазгерлердің өз әлеміндегі субъективті жақтарын кеңінен ашу, замандастардың рухани әлемінің байлығын жеткізу қажеттілігі өсті. Осы кезеңнің көптеген шығармалары композиторлардың әртүрлі психологиялық көңіл-күйлеріне деген ықыласымен ерекшеленеді. Бірақ музыкалық ойлауды, атап айтқанда қазақ кәсіби музыкасының интонациялық, лад мазмұнын байытудың басты көзі бұрынғысынша ұлттық фольклордың үздік үлгілері болып қала береді.

Бір бөлшекті құрылымдар – 1960-шы жылдардың көптеген сонаталарының тән сипаты. Көбісі студенттік жылдары жазған олар өзіндік шығармашылық зертхана, авторлардың стилі мен ойлауын қалыптастыру болды. Олар мыналар Б. Жұманиязовтың фортепианоға арналған сонатасы (1963), Д. Ботбаевтың фортепианоға арналған соната-қиялы (1963), А. Новиковтың виолончель мен фортепианоға арналған «Романтикалық сонатасы» (1965), А. Бычковтың фортепианоға арналған «Памяти Ю. Фучик» сонатасы (1961), Б. Баяхуновтың скрипка мен фортепианоға арналған сонатасы (1961). Б. Баяхуновтың скрипка және фортепианоға арналған бір құрамды сонатасында (1958) автордың жеке көңіл-күйлері басым: ішкі эмоциялық күрес, ақыл-ой және шаттанған серпілістер, сонымен қатар философиялық мазмұндылық. Шығармадағы эмоциялық өткірлік ой мен қазіргі заман оқиғаларымен түсіндіріледі, бұл тембрлік, гармониялық және динамикалық әсерлердің мәнерлігімен қол жеткізіледі. Соната, XX ғасырдың ортасы үшін дәстүрлі мәнерлілік құралдарының көмегімен композитор Б. Баяхунов қазіргі заман ерекшеліктерін көрсетуге ұмтылды.

80-ші жылдары классикалық-романтикалық тәжірибеге негізделген көркем жүйе қазақ композиторларының шығармашылығында сақталған. Олар Е. Брусиловский, А. Исакова, А. Бычков, К. Күмісбеков, М. Маңғытаевтың шығармалары. Романтизмге тән адамның ішкі әлеміне көңіл бөлу субъективті мәдениетте, эмоциялық-шиеленісті жағдайғатарымдылықта көрінеді. Композиторлар көбінесе классикалық композициялық нормалардан ауытқымайды. Жаңа, жоғары дәрежеде экспрессивті мәнерлілікті іздеуде сонаталық форманың құрылымы сапасының өзгеруі басталады.



Зерттеушілер 80-ші жылдары музыкалық өнердің сапалы жаңа даму деңгейін атап өтеді, ол композиторлардың алдында музыкалық бейнелерді көркемдік шешу мүмкіндіктерінің алуан түрлілігін ашты. Енді композиторлар өз шығармашылығында неғұрлым көп жанрларды қамтуға ұмтылмайды. Басты екі өз стилі мен жанрын іздеуге ауыстырылады. Қарастырылып отырған кезеңдегі камералық-аспаптық музыканың жанрлық, бейнелі және стилистикалық диапазонының кеңеюі байқалады. Композиторлар өзінің қалыптасқан ұлттық ойлауының табиғатын өзгертпей, алеаториканың, шығармашылық жазу тәсілдеріне жүгінеді.

Осы уақыттың белгісі музыкалық уақыттың жаңа сезімін іздеу болды, және жанрдың базалық инварианттарына сүйене отырып, камералық-аспаптық соната өзінің ізашарларымен генетикалық байланысты сақтайды, алайда негіз қалаушы принциптерді жеке жүзеге асыруда трактовкалардың алуан түрлілігін көрсетеді. Қазақстан композиторларының музыкасындағы аспаптық соната үздіксіз дами отырып, осы уақыт кезеңінде камералық музыканың маңызды және мазмұнды тармақтарының бірі болып табылады. Репертуардың әртүрлілігі мен көлемі композиторлардың көптеген ұрпақтарының осы жанрына тұрақты назар аударғанын көрсетеді. Әр композиторлар осы шығармашылық саласына назар аудара отырып, өз шеберліктерін айтарлықтай арттырады және жазу техникасын байытады. Композиторлардың соната шығармашылығын мәдениеттің маңызды саласы ретінде ұғынуы жанрдың тұрақтануына және оның жеке жанрлық-стилистикалық қасиеттерінің қалыптасуына алып келді.

Композиторлар классикалық және романтикалық дәуірде қалыптасқан соната циклінің типтік ерекшеліктерін қолдануға ұмтыла отырып, сонымен бірге оның еркін бейнелі сипаттарын, фольклорға терең көзқараспен, стильдің батыл шығармашылық ізденістерімен жаңа сипаттар енгізеді. Осы кезеңнің шығармалары көркем форма саласындағы алдыңғы түпнұсқалық талаптардан, қазіргі заманғы философиялық-адамгершілік проблематикадан едәуір ерекшеленеді, бұл сонатаны Қазақстанның камералық-аспаптық өнерінің репрезентанты және мәнері ретінде анықтауға мүмкіндік берді.

Камералық жанрларға жүгіну, терең жеке пікірге қажеттілік артты, бұл заңды болды және жалпы уақыт атмосферасынан болды. Соната жанрының көтерілуі кәсіби музыканың барлық түрлерінің белсенді дамуымен, сондай-ақ республикадағы атқару мәдениетінің өсуімен байланысты. 1970-80 жылдары Мәскеу консерваториясында көптеген талантты музыканттардың ұрпағы оқыды. Осы жылдар дарындардың, қазақ музыкалық элитасының жаңа толқыны пайда болды: Айман Мұсаходжаева, Дүйсен Қасейинов, Жәния Әубәкірова, Гүлжәмилә Қадырбекова, Гаухар Мырзабекова, Қайролла Жұмақенов, Нұрлан Измайлов, Алтай Құсайынов. Олар өз еңбегімен және талантымен

беделді халықаралық байқауларда кәсіби халықаралық мойындау мен жеңістерді жеңіп алды. Орындаушылық база мен музыкалық білім беру саласының қызмет ету дәрежесі көптеген шығармалар үшін шешуші фактор болды.

Зерттеуші Д.Жұмабекованың айтуынша, «қазақ скрипкашыларының шеберлігі, әлемдік скрипкалық мәдениеттің жалпы жетістіктері аспаптық саладағы композиторлық шығармашылық үдерісіне елеулі әсер етті. Әсіресе бұл скрипкашының кейбір жеке қасиеттері, оның мәнерлі құралдарының спектрі, дыбыстық шеберлігі және интерпретаторлық өнері іске асырылатын туындыны жасау кезінде композитордың және орындаушының тікелей орта байланысы кезінде айқын көрінеді". Скрипка үшін көптеген шығармалар жасалды (22 соната).

Атақты музыканттар Я. Фудиман, А. Мұсаходжаева, М. Бисенғалиев, Г.Мырзабекова, Р. Хисматулиннің орындаушылық арсеналында Қазақстан композиторларының шығармалары елеулі орын алады. Сонымен, альтист Я. Фудиманның өнері Е. Рахмадиевтің «Соната для альты соло», «Монолог», В. Новиковтің «Поэма импровизация», «Соната для альты» сияқты шығармаларды жасауға және арнауға шабыттандырды.

Елде және шетелдерде танылған талантты музыкант, кернейші Ю. Клушкинжеке ойналатын аспап ретінде кернейді насихаттауда үлкен рөл атқарды. Кернейші Ю. Клушкиннің өнерімен Е. Брусиловскийдің кернейге және фортепианоға арналған «Канцонетта» және «Юмореска» туындылары, Е. Рахмадиевтің трубаға арналған скерцосы, Ж. Дастеновтіңскерцосы, Е. Рахмадиев пен К. Кужамьяровтың концерттері, А. Исакованың сонатасы және басқа да шығармалар пайда болды. Музыканттар өз қызметімен қазақстандық композиторлардың шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етті. Арнау үрдісі қазақстандық өнерге тән болып келеді: орындаушылар композиторларды қолдайды, олардың шығармашылығын насихаттайды, ал композиторлар олардың концерттік репертуарын құрды.

Қазақстанның фортепианолық мектебінің қалыптасуы консерватория профессоры және республиканың фортепианолық мектебінің қалыптасуына шын мәнінде баға жетпес үлес қосқан Қазақ КСР еңбек сіңірген әртісі Е.Коганның есімімен тығыз байланысты. Оның оқушылары Н. Баяхунов, Ш. Жұбанова, С. Костевич, С. Массовер, С. Медеубаева, А. Мұхитова, Е. Шин. Фортепианолық орындаушылық мектепті дамытуға Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының жетекші педагогтарының бірі Н. Потешкина үлкен үлес қосты. Оның орындаушылық репертуарында Е. Брусиловский, Л. Хамиди, Ғ. Жұбанова, К. Күмісбеков, Н. Меңдіғалиев, А. Бычкова, К. Кужамьярова, Б.Жұманиязов шығармалары бар. Пианисттер Ж. Әубәкірова, Г. Қадырбекова, А. Құсайынов, Н. Измайлов, Р. Ермеков 1980-ші жылдары шығармашылық қызметін бастап, бүгін Қазақстанның заманауи орындаушылық мектебін таныстырады.

Осылайша, кәсіби өнердің қарқынды дамуы, орындаушылық шеберліктің өсуі композиторлардан күрделі шығармалар шығаруды талап етті, сондықтан У.Жұмақовтың айтуынша: «орындаушылық өнер мен композиторлық шығармашылық осы кезеңде өзара байланысты дамыды. Композиторлар өздерінің шығармаларын естуге, оларды тыңдаушыға жеткізуге мүмкіндік алды, ал репертуары әлдеқайда кең және әр түрлі болған орындаушылар қазақ музыкасының арқасында өздерінің ұлттық орындау стилін қалыптастырды».

Үздіксіз дами отырып, қазақстандық композиторлардың музыкасындағы аспаптық соната осы уақыт аралығында камералық музыканың маңызды және мазмұнды тармақтарының бірі болып табылады. Репертуардың әртүрлілігі мен көлемі композиторлардың көптеген ұрпақтарының осы жанрына тұрақты назар аударғанын көрсетеді. 1970-1990 жылдар аралығында әртүрлі құрамдарға арналған 43 соната құрылды. Әр композиторлар осы шығармашылық саласына назар аудара отырып, өз шеберліктерін айтарлықтай арттырады және жазу техникасын байытады. Соната шығармашылығын мәдениеттің маңызды саласы ретінде композиторлардың ұғынуы жанрдың тұрақтануына және оның жеке жанрлық-стилистикалық қасиеттерінің қалыптасуына алып келді.

1970-1980 жылдары Қазақстанда сонатаның мәнерлі құралдары жүйесін қайта ойластыру құралдар саласындағы жаңартумен қатар және өзара байланыста болды. Алдыңғы кезеңмен салыстырғанда аспаптық құрамдар саласындағы іздеу күшейе түсті, құралдардың тембрлік мүмкіндіктеріне қызығушылық артты (бұл жаңа мәнерлі құралдар мен осы құралдардың тембрлік мүмкіндіктерін іздестірумен байланысты болды).

Аспаптар спектрі мен сонатаның тембрлік толуы айтарлықтай кеңейді. Егер 1940-1950 жылдары композиторлар фортепиано мен скрипкаға өз шығармаларын бағыттаса, онда қарастырылатын кезеңде симфониялық оркестрдің барлық негізгі аспаптары қамтылады. Тембрлік құрамды бақылаймыз: егер 1950-ші жылдары фортепианоға арналған сонаталар немесе фортепианоға арналған скрипка жасалса, 1960-шы жылдары виолончельге арналған сонаталар пайда болса, 1970-1980 жылдары үрмелі аспаптар мен аспаптардың әр түрлі құрамдарына арналған сонаталар пайда болады.

Өзінің жаңашыл рухымен, дыбысталу заманымен, аспаптың ерекше құрамымен белгілі бір құндылыққа камералық-аспаптық шығармалар ие болады: Т. Мыңбаевтың фортепиано мен литавраға арналған сонатасы, Б.Дәлденбаевтың фортепианоға, соқпалы аспапқа және домбыраға арналған «Сарбазы Амангельды» сонатасы, Б. Аманжоловтың соло кларнетіне арналған сонатасы, В. Новиковтың фортепиано мен виолончельге арналған сонатасы. Аспаптық құрамның ерекшелігі, тембралды бояулар мен колорит саласындағы ізденістер шығармашылық қиялды оятып, жаңа бейнені жасауға ықпал етті. Камералық жанр жағдайында,

әр орындаушы-солист ойынның жаңа техникалық виртуозды мүмкіндіктерін іске асырды.

Қазақстанда камералық-аспаптық сонатаның жанры ауызша дәстүрдің кәсіби жанрларынан, бірінші кезекте күйден шығатын заңдылықтарды бейнелеу есебінен жаңа түс алады. Күйдің өзіндік түсінігі оның тұрақты белгілеріне сүйенеді: ұлттық мазмұнның ерекшелігі, бейнелердің сипаты, метроритмикалық және ладоинтонациялық құрылымы, формалар, фактура және тембр. Сонымен қатар, күйдің ерекшеліктері қазақстандық композиторлардың шығармашылығында тек жеке жүзеге асырылады, бұл ұлттық бастаудың нақты ойы мен міндеттерімен байланысты.

Күйдің бейнелі мағынасында, форманың қалыптасуында көрсетудің жарқын мысалы А. Серкебаевтың фортепиано до минорға арналған сонатасының финалы болуы мүмкін. Шығарманың формасы толық симфонизацияланған күй ретінде қарастыруға болады, оның негізінде қазақ күйлерінің стилінде ұстанған айқын тақырып жатыр. Соната финалының композициясы келесі түрде көрінеді: рефрен (А) негізінде-Құрманғазы күйлерінің жігерлі бейнелеріне тән жарқын серпінді тақырып. Бұл-шығарманың басты тақырыптық буыны, демек, финалдың басты тақырыбы. Рефрен ұлттық дүниетанымның музыкалық көрінісінде қозғалыс динамикасын көрсетеді. Бірінші эпизод рондо-сонаталар күйдің орташа бөлімі ретінде қабылданады. Рефренді қайтару негізгі тақырыптық мотивінің пайда болуын білдіреді. Шабыс бейнесі финал тақырыбына ерекше ұлттық нақыштарды береді. А.Серкебаевтың фортепианолық сонатаның финалындакүймен дәстүрлі ұқсастығы бар: бейнелік, баяндау фактурасы, тақырыптық даму, композициялық жоспар. А.Серкебаевтың сонатасы-күйдің дамуы мен еуропалық форма құрастыру принциптерінің өзара енуінің сәтті мысалы.



А. Серкебаевтың фортепиано до минорға арналған сонатасы

1990 жылдардан бастап Қазақстан композиторларының соната саласындағы шығармашылығы жаңа стилистикалық қасиеттерге ие болады. Қазіргі заманғы музыканың дыбыстық атмосферасын көрсете отырып, бірінші бөліктің құрылымының үш бөлшекке қарай дәстүрлі көрінуінен бас тартты. Идеялық-бейнелік тұжырымдаманың тереңдеуі шығарманың көркемдік әлем картинасының күрделілігіне және бейнелердің философиялық қанығуына әсер етті. Композиторлардың соната шығармашылығының іргетасына өткен дәуірлердің стильдері мен

жанрлары бар диалогтар енгізілген, олармен өзара әрекеттесу кейбір бұрын басым белгілердің өзгеруіне ықпал етеді.

Қазіргі композиторлық жазудың әртүрлі түрлері мен әдістерін пайдалану (полистилистика, аллюзия, сонористика, монтаждық) мазмұндық жағына философиялық көзқарас пен күрделі музыкалық тілмен ерекшеленетін өзінің негізінде жаңа шығармалардың пайда болуына себеп болды. В.Новиковтың виолончельге арналған соната- партиті, гобой мен фортепианоға арналған сонатасы, Б.Баяхуновтың «Два портрета Бетховена» фортепиано мен литаврға арналған сонатасы, Ғ.Жұбанованың скрипка мен фортепиано мен скрипкаға арналған сонатасы. Композиторларға әртүрлі «модернистік» бағыттар жақындап келеді, олардың арасында модальді қағидаттар белгілі бір орын алды.

Композиторлық ойлаудың осындай көруінің айқын мысалы ретінде «Композиция» мамандығы бойынша Құрманғазы атындағы АМК түлегі К.Дүйсекеевтің (1986) фортепианолық соната си минор болып табылады. Соната үш бөлімнен тұрады, онда 1ші бөлімі –Maestoso. Recitando, 2 бөлімі – Andantecantabile, 3ші бөлімі – Allegro moderato.

Туынды концерттік сипатта болады және қазақ ұлттық мәдениеті дәстүрлерінің қазіргі заманғы аспаптық мәдениеттің жетістіктерімен шектеулі үйлесуін көрнекі көрсетеді. Қаныққан виртуозды пассажды кіріспе ең басынан бастап салтанатты және патетикалық сипатқа ие. Басты партия, кіріспенің жалғасында, еркін, декламациялық сипатқа ие және ою-өрнектелген әуенді құрылымы бар жанама партиямен контрастқа салынған.

К. Дүйсекеевтің соната си минор. Кіріспе



К. Дүйсекеевтің сонатасы. Орта бөлім. Басты партия

Сонатаның негізгі тақырыптарын дамыту барысында автор әртүрлі полифония түрлерін аккорд мазмұндамасымен ұштастыра отырып, әртүрлі ырғақты фигурациялар, әртүрлі музыкалық-мәнерлі құралдарды қолданады.



К. Дүйсекеевтің сонатасы

Сонатаның кейінгі дамуы әртүрлі көңіл-күйдегі және бейнелердегі басты және жанама партияның диалогы түрінде құрылады, бұл барлық туындының шарықтау шегіне алып келеді және аспаптың барлық регистрлік кеңістігін, әртүрлі полиметриялық үйлесімділікпен және аспаптың барлық техникалық мүмкіндіктерін пайдаланумен баса көрсетіледі. Соната жоғары эмоционалды және динамикалық өрлеумен аяқталады, еркін қарқынды байланыспен ерекшеленеді.

Б.Я.Баяхуновтың №2 фортепианоға арналған сонатасы 1991ж. жазылған. Соната үзіліссіз орындалатын төрт бөлікте жазылған. Соната ақын және дүнген жазбасының негізін қалаушы Ясыр Шивазиді еске алуға арналған. Сонатаның мазмұны үш фактордың-тарих, дін және фольклордың бірігуімен айқындалады және дүнген халқының шынайы тарихи оқиғаларын көрсетеді.

Бірінші бөлімде бес еркін вариациясы бар пентатоника негізінде тақырып дыбысталады. Тақырып скерцозды, бейнелеу сипатқа ие, ол әртүрлі штрихтар мен музыкалық мәнерлілік құралдарын қолдану арқылы қол жеткізіледі.



Б. Баяхуновтың №2 сонатасы

2-бөлімнің мазмұны негізіне тарихи оқиғалар кіреді: атап айтқанда, 1860-1870 жылдардағы жеңіліспен аяқталған Қытайдағы дүнген көтерілісі. Бұл бөлімде автор түрлі техникалық тәсілдерді қолданады: халық дыбысын имитациялау, бас ішектер бойынша глиссандо сызғышымен, полиметриялық үйлесім, аккордтарды алақанмен орындау.



Б. Баяхуновтың №2 сонатасы

Зшібөлім мінажат дауыстары дыбысталатын декламациялық уәждердің жоғарғы және төменгі дауысында естілетін кезектерден тұрады. Екінші сипаты бойынша контрасты 4 бөліктің негізіне дүнген халық әні салынған.

XXI ғасырда соната жанры өзінің бастапқы жанрлық белгілерін сақтап, өзінің дамуының барлық кезеңдерінен өтіп, өзінің гүлденуінің шыңына жетті. Композиторлардың шығармашылығындағы көптеген жаңашыл шешімдер оған заманауи музыкалық тілді, әртүрлі заманауи әдістер мен техникаларды қолдану арқылы жаңа деңгейге шығуға мүмкіндік берді. Қазақстан композиторларының музыка стилистикасы көбіне ырғақпен анықталады. Ырғақ энергиясы композиторлар шығармашылығының ұлттық бастауларымен тығыз байланысты және замандастардың санасында уақыт рухымен байланысты. Композиторлар қазақтардың дәстүрлі музыкалық мәдениетінен бастау алатын квадраттық емес құрылымдарға тартылуда, бұл жалпы XX ғасырдың барлық академиялық музыкасында байқалады. Композиторлық шығармашылықта ырғақтық *ostinato* ерекше маңызға ие.

Қазақстан композиторлары стильдер мен жанрларды, композициялық жазба тәсілдерін, әдістерін синтездей отырып, полистилистика

тәсілдерін белсенді қолданады. Полистилистика барокконың стильдік ерекшеліктерін (линеарлық, баяндау графикасы), классицизм (айқындық, баяндау қарапайымдылығы, форманың қатаңдығы), романтизмді (бейненің эмоциялық тереңдігі) қолданғанда көрінеді.

Қазақстан композиторлары шығармаларының музыкалық тілінде модальдық ойлау түрі басым. Композиторлардың диатоникалық және модальдық ойлау түрлерібізге ХХ-ғасырдағы музыканың жетекші бағыты – полимодальдық техниканың принциптерінің қолданылуаясын айқындайды. Музыкатілі сериялық техниканың түрлі тәсілдерін қамти отырып, ұлттық дәстүрлер мен авангардты музыканы біріктіреді.

ХХ ғасырдың соңында ең үздік дәстүрлерде туындыларжарық көреді, онда жазбаның күрделі техникасы заманауи адамның жан дүниесі мен өмірлік ізденісін танытуға негізделген.

«Astana Piano Passion» халықаралық байқау-фестивалінде орындалған Ә.Әбдінұровтың фортепианолық сонатасы үлгі болып табылады. Соната симфониялық поэмаға жақын, онда форманың негізгі принциптері сонаталық және монотематизм болып табылады. Соната бір бөлімде жазылған жәнетөменгі октавалық қозғалыста екі такт кіріспесінен басталады. Басты партия белсенді, мақсатты сипатқа ие және домбыра дыбысын имитациялайды.

Жанама партия (moderato) әнге негізделеді. Жанама партияның тақырыбы негізгі партиясында жазылады, қобыздың дыбысына ұқсас үн береді. Жанама партия тақырыбыныңұлттық сипаты мазмұн мен квадраттық емес құрылым арқылы көрінеді.

Allegretto ♩ = 120

4

Ә.Әбдінұровтың сонатасы



29 rit. Moderato ♩ = 100

Ә. Әбдіұровтың сонатасы. Негізгі партия

Соната негізгі партияның элементтерін дамыту арқылы өңделген. Автор фактураларды тығыздау, диапазонды кеңейту, аккордтар үйлесімі, динамикалық кеңістікті р-дан fff-ға дейін кеңейту сынды музыкалық мәнерлілік құралдарды қолданды. Moderato бөлімі сонатаның бейнелі саласын өрлетудің шарықтау шегі ретінде естіледі. Оң қолмен ойнатылатын партия тақырыбының аккордтық құрылысы әнұран іспеттес. Экспозициядан айырмашылығы, негізгі партияның репризасында ff, fff-ға жағымды естіледі. Сонатада екі бейненің драмалық шиеленісі жоқ. Негізгі идея бір-бірін толықтыратын, шиеленіске түспейтін біртұтас екі жақты көрсету арқылы жүзеге асырылады.

Аталған шығармалар мен басқа да бірқатар туындылар Қазақстанның камералық-аспаптық музыкасының жарқын кезеңдерін көрсетеді. Олар еуропалық және ұлттық, шығу тегі бойынша әр текті ән-аспаптық дәстүрлердің синтезі әбден мүмкін және тарихи тұрғыдан ақталғанын куәландырады. Қазақстан композиторларының камералық-аспаптық сонатында күйдің жүзеге асуы ұлттық ерекшеліктің символы және белгісі болып табылады. Бұл шығармалардың ұлттық сипатын, семантикасы мен ойлауын бейнелейтін бағдар. ХХ ғасырдың соңында жаһандану үрдісі айқын сипатқа ие болады және онымен қатар ұлттардың өзіндік ерекшеліктерінің терең түсінігін болжайды. Ұлттық мәдениет қабаттарына батпай, бастауларға қайтпай, өзінің бірегейлігін түсіну мүмкін емес. Мұндай сәттерде ұлттық мәдениеттің туындыларының мұрасына жүгіну ерекше өзекті болып отыр, онда ұлттық ерекшелікті жалпыға ортақ әмбебаптықпен ұштастыра алады.

Ел композиторларының шығармашылығындағы камералық-аспаптық сонатаның дамуы ұлттық музыкалық бейнелі ойлау мен жалпы еуропалық музыкалық үрдістер нормалары арасындағы өзара іс-қимыл үдерісін айқын ашады. Қазіргі заманғы камералық-аспаптық соната ұлттық және жалпы еуропалық музыкалық жүйе-тақырыптарды синтездеу жолымен жүруде. Алайда, композиторлар өз шығармаларында жеке стильдің ерекшеліктерін атап көрсетуге тырысады. Қазақстан композиторларының камералық-аспаптық шығармашылығында сонатаны дамытуға кәсіби орыс және батыс еуропалық композитор мұрасын игеру,

сондай-ақ негізін қалаушы фактор ретінде оның қазақтың ән және аспаптық музыкасымен үйлесуі тән, онда композиторлар түпнұсқа көркем концепцияларды іздеу үшін өзіндік мәнерлі құралдар мен ынталандыруларды жинайды.

Симфониялық музыка жанрын шығармашылық игеру Қазақстандағы орындаушылық мәдениетті кеңейту контексінде өтті. Сонымен қатар балеттерді, симфонияларды, операларды жазу жалпы мемлекеттік міндетті орындау деңгейінде қарастырылды. Мәскеу мен Ленинградтан және Одақтың басқа қалаларынан келген музыканттар мен композиторлардың педагогикалық қызметінде 30-шы жылдардың басында сабақтастық дәстүрлері қалыптасқан Қазақстанның музыкалық білім беру жүйесі еуропалық жанрлардың бекітілуіне ықпал етті. Бұл жанрларды пайдаланудың айрықша ерекшелігі ұлттық музыканың мәнерлі және формальды қасиеттерін жүзеге асыру болып табылады. Симфониялық музыкаға оның пайда болуының ерте кезеңінде ән негізі тән, кейіннен күйге жүгіну анықтаушы болды.

Композиторлар еуропалық аспаптармен дәстүрлі күйдің қасиеттерін орындап көруге тырысты. Күй өзінің көркем табиғатымен басқа да жанрларға және басқа да орындаушылық жағдайға көшіріліп отырды. Қазақстан композиторларының шығармашылығында әртүрлі аспаптық құрамдарға (квартеттегі күй, хор күйлері), оркестрге (Е.Брусиловскийдің 3 симфониясы) арналған күйлердің өңделу мен ыңғайланудың кеңеюі орын алды. 30-жылдары күйлерді оркестр мен аспаптық құрамдарға арнап өңделуі, содан кейін 70-80 жылдары күйлердің қайта өңделуі жаңа жанрлық құбылыс ретінде қабылданды. Б.Ерзаковичпен жазылған «Казахский квартет» («Қазақ квартеті») туындысы бұл жанрдағы композиторлардың ізденісін арттырып, алғашқы ансамбльдік репертуардың пайда болуына ықпал етті.

Алғашқы квартеттер стилдік ерекшеліктер ұстанды, кейіннен оларды соната жанрындағы композиторлар өзгертті. Е.Брусиловскийдің шығармашылығында үш бөлімнен тұратын «Сюита на казахские темы» квартеттік сюита (1944) пайда болды, содан кейін В.Великанов ішекті аспаптар квартетін (1948) құрды. 1950 жылы К.Кужамьяровтың ұйғыр халық әндері тақырыбына арналған «В родном колхозе» квартеттік сьютасы (1950) шықты. Туындылар жанрлары, шығу тегі, квартеттік фактурасы бойынша өзара ерекшеленді. Барлық аталған шығармалар жарқын жанрлық әртүрлілігімен, халық бастаулары байланысымен, көпжолалық квартет фактурасын жасау әрекеттерімен, ансамбль партияларының функционалдық айырмашылықтарына бағдарланып, квартет хаттарының негіздерін меңгерумен ерекшеленеді.

40-шы жылдары республика композиторлары шынайы халық әуендерін дәйексөздеу әдісіне жүгінеді, музыкалық фольклордың интонациялық-ладқа, ырғақтық ерекшеліктеріне сүйеніп бірегей туындылар жасайды. Осы кезеңде миниатюраның (11 пьеса) жанры

лирикалық бастаманың күшеюімен қазақстандық композиторлардың шығармашылығында кең тараған. А.Жұбановтың скрипка мен фортепианоға арналған «Ария» (1944) пьесасы мен В. Великановтың скрипка мен фортепианоға арналған Бес пьесасы (1947) скрипкашылар мен қобызшылар репертуарында орнықты орын алды. Композитор М.Төлебаевқа скрипка мен фортепианоға арналған үш пьеса жатады: «Романс», «Колыбельная» (1942) және «Лирический танец» (1945).

Қазақ композиторларының шағын формадағы пьесаларынан басқа, сол кезде де ашық композициялар қызықтыра бастады. Олардың арасында 1943 жылы пайда болған М.Төлебаевтың оркестрлі скрипкаға арналған поэмасы бар. Оның шеткі бөліктерінің негізінде композитор өзі жазған «Зұлқия» қазақ халық әні жатыр. Фольклорлық түпнұсқа мәнерлі және эмоционалдық ашықтыққа әсер етеді, скрипканың мазмұнында ол адам дауысының тембіріне жақын болады.

Скрипкалық сюитаның жанры 50-ші жылдары композитор жастарының тәлімгерлері Е.Брусиловский (1954) және А.Рудянскийдің (1957) шығармашылығында дамыды. Е.Брусиловскийдің сюитасы орыс музыкасының дәстүрлерін қазақ фольклорының сипаттық ерекшеліктерін терең ұғындырумен бірге таралуын жалғастыруда. Академиялық ішекті музыканың сюиталық және вариациялық нысандары қазақ топырағында композиторлық шығармашылықтың ерте кезеңінде белсенді түрде нығайғанын атап өту қажет. Бұған жалпы тақырыппен немесе контрасты жанрлық құраммен біріктірілген миниатюраларды циклдеу идеясына сүйенетін форманың болуы ықпал етті. Е.Брусиловскийдің скрипка мен фортепианоға арналған «Боз Айғыр» («Белый жеребец») сюитасының авторлық ескертуінде домбыраға арналған пьеса қазақ аспаптық фольклорында кеңінен орын алады деп айтылған.

Қазақстандық заманауи аспаптық музыканың тағы бір классикалық үлгісі – скрипкалық концерт бір уақытта бірнеше жанрлық түрге жатады. Олардың бірі – лирикалық-драмалық романтикалық стильде жазылған шығармаларды қамтиды, мұнда бейнелі драматургиялық дамудың логикасы адамның ішкі әлеміне бағытталған, осылайша мәнерлі құралдардың түрін және таңдауын айқындай отырады. Ұлттық-фольклорлық дәстүрлермен жанрдың классикалық заңдылықтарын біріктіру форманың еркін дамуына ықпал етеді. Скрипкалық концерт жанрының негізін қалаушы – Ғ. Жұбанова. Жанрға Б. Аманжоловтың концертті және С.Кибированың концерт-поэмасы ішінара жатады.

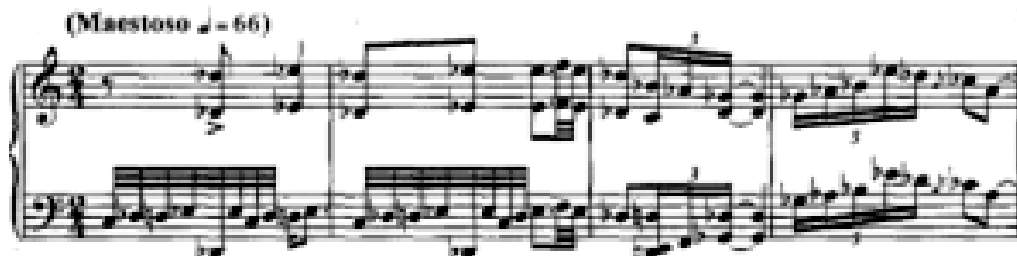
Академиялық аспаптық музыкада өзіндік жанрлық ерекшелігі бар оркестрлі фортепианоға арналған концерттік туындылар ерекше маңызға ие. Мысалы, Н. Меңдіғалиевтің, Ә. Әбдінұровтың скрипка мен фортепианоға арналған сюита типтес шығармалары. Концерттік пьесаларға көптеген симфониялық циклдарға тән драматургия принциптерін қолдану жатады. Олардың бөлімдерінің эмоциялық-бейнелі мазмұны концерттердің жақын дәстүрлі бөліктеріне жиі көрсетіледі. Мысалы,

М.Төлебаевтың, К. Мусиннің, Е. Хусаиновтың оркестрлі скрипкаға арналған поэмалары. Оркестрлі скрипкаға арналған кеңейтілген концерттік пьесалар түрінде Е. Рахмадиевтің «Мелодия», Б. Жұманиязовтың «Романс», С. Еркімбаевтың скрипка мен камералық оркестрге арналған «Вокализ» шығармалары және т.б. жазылған. Скрипкалық музыканың осы жанрында орындаушылық вокалдық түрлері басым.

Стиль бойынша әр түрлі қазақстандық композиторлардың скрипкалық концерттерінде жалпы белгілер бар. Қазақ композиторларының скрипкалық шығармалары тек қана фольклормен немесе орыс музыканттарының шығармашылығымен тығыз байланысты емес. Олар үшін өзекті батыс-еуропалық скрипкалық концерттің дәстүрлерін пайдалану болып табылады. Ғ.Жұбанованың концертінің интонациялық сапында С.Прокофьевтің стилімен (оркестрлі скрипкаға арналған № 1 скрипкалық концерт); Л. Афанасьев пен М. Сағатовтың концерті – Д.Кабалевский стилімен (оркестрлі скрипкаға арналған концерт) байланысы сезіледі; жалпы ерекшеліктер А.Хачатурян концертінің құрылымдық-композициялық тәсілдерімен байқалады. Аталған концерттер әлемдік композиторлық практикада фольклорды кеңінен қолдануды көрсетеді. Қазақстандық композиторлардың барлық елеулі концерттері ұлттық интонациялармен, сипаттық ырғақпен, әуенді бастаумен еніп отыр.

А. Сағат өзінің дипломдық жұмысын фортепиано қолданылатын *d-moll* оркестріне арналған концертке арнаған. Шығарма төрт бөлімнен тұрады: бірінші бөлімі – экспозиция, екінші бөлімі баяу қарқында жазылған, үшінші бөлімі – скерцо, соңғы бөлімі шығарманың репризасы болып табылады. Бұл шығарма арқылы композитордың симфониялық ойлау қабілеті айқын көрінді.

Концерт үрмелі аспаптар партиясымен ашылады. Кіріспе эпикалық әңгіме түрінде жазылған. Ұлттық белгілер ақындар айтысының мәнерінде музыкалық материалдарды баяндауға шақыратын орамдық ырғақтарда көрініс табады. Негізгі партияәндік-декламациялық негізгежәне өмірді сүйетін мінезге ие.



А.Сағатовтың фортепианоға арналған концерті.Негізгі партия

Жанама партия айқын музыкалық негізге ие. Жанама партияның ұлттық белгілері ауыспалы ырғақта, квадраттық емес құрылымда, әуенді желінің кең құрылымында көрінеді.



А.Сағатовтың фортепианоға арналған концерті.Жанама партия

Екінші бөлімде фактуралық мазмұндама өзгереді. Үшінші бөлімде қазақтың дәстүрлі аспаптық музыкасының монодиялық негізі көрсетілген. Репетицияның жетекші бөлігінде домбыра дыбысы беріледі. Концерттің төртінші бөлімі шарықтау шегі болып табылады. Концерт оркестрдің күрделі tutti-мен аяқталады.

С.Еркімбековтің (1981) оркестрлі фортепианоға арналған, сонаталық ерекшеліктері бар бір бөлімнен тұратын концерті орындаушылар арасында танымал болды. Концерт кіріспеден және үш бөлімнен тұрады, ортаңғы бөлімі – лирикалық.

Кіріспе импровизациялық сипатқа ие және хроматизмдер мен аккордтық кешендерден тұрады, белсенді ырғақты сурет, контрастық динамика бар. Концерттің кіріспесі маңызды рөл атқарады, себебі келесі бөлімге бастайды.



С. Еркімбековтің фортепианоға арналған концерті. Кіріспе

Бірінші бөлімнің негізгі партиясында автор қазақ халқының «Сарымойын» әнінің әуенін пайдаланды. Бұл тақырып оптимистік сипатқа ие, би белгілері бар.



С. Еркімбековтің концерті. Негізгі партия

Жанама партия негізгі партияға қарама-қарсы емес, керісінше оның дамуын жалғастырады. Бұл дыбыстардың ырғақтық құрылымынан

байқалады. Бірінші бөлім негізгі партияның дамуына негізделген. Реприза серпінді, кіріспе тақырыбы келесі бөлімнің басталуына әкеледі.

Концерттің екінші бөлімі (Adagio) үш бөлімнен тұрады. Шеткі бөліктері фактураның айқындылығымен ерекшеленеді. Ортаңғы бөлімі өмірдің, сұлулықтың әнұраны ретінде маңызды мағынаға ие. Тақырып ішекті және үрмелі аспаптардың оркестрлік партиясында әсерлі де әуезді шырқалады.

58

Picc.

Fl. 1,2

Ob. 1,2

С. Еркiмбековтiң концертi. Өзiрлеме

Концерттің қорытынды бөлімінде кіріспе материалында құрылған фортепианолық каденция естіледі, онда оның импровизациялық сипаты тактсіз ноталық жазбамен көрсетіледі.

Концерттің соңғы бөлігі (Moderato) тоналды тұрақсыздықпен ерекшеленеді. Тақырыптың күрт сипаты, кездесетін акценттер, әуен ырғақтары шарықтау кернеуін тудырады. Негізгі партияның материалына негізделген кода би тақырыбынанауқымды тақырыпқа ұласып, концертті аяқтайды. С.Еркiмбековтiң фортепиано қолданылатын оркестрге арналған концертi лиризммен, жарқын бейнелi әуенмен, еуропалық композиторлардың романтикалық сипаттарымен (бейнелi құрылым, музыканың лирикалық сипаты) ерекшеленедi. Бұл композитордың жеке шығармашылық стилін анықтайды.

Т. Қажығалиевтың оркестрлі фортепианоға арналған № 2 концертi (1982) композитордың басқа шығармаларымен бiрге қазақ музыкалық мәдениетiнiң антологиясында лайықты орын алып, отандық ғана емес, шетелдiк орындаушылармен де орындалуда. Концерт үш бөлімнен тұратын элементтердi қамтиды. Кiрiспе үш бөлімнен тұрады: ритмикалық (Temporubato), импровизациялық (Cadenzaadlibitum), лирикалық (Lamento). Кiрiспе бөлімінде өзiндiк ырғақты бастаумен қатар концерт бөлімдерiнiң жеке тақырыптары көрсетiлген.

Негiзгi партия (Allegro conbrgio) ұсынылған экспозиция ырғақтық белсендiлiгiмен сипатталады және оның тоқтаттылық белгiлерi бар. Негiзгi партия политонализмге негiзделген диатоникалық әуендер мен гармониялық кешендерден тұрады.



Т. Қажығалиевтің фортепианоға арналған №2 концерті. Негізгі партия

Негізгі партияның тақырыбын қайталау октавалық дыбыстауда естіледі. Байланыстырушы партия остинаттылықпен сипатталады, ол кейіннен тақырыптық дамудың өзегіне айналады. Жанама партия қозғалыс толқындылығымен және солист пен оркестр партиясындағы белсенді ырғақтық фигурамен ерекшеленеді.



Т. Қажығалиевтің фортепианоға арналған №2 концерті

Әзірleme екі эпизодтан – күйден және лирикалық бөлімнен тұрады. Күй бөлімі әзірleme менің шарықтау шегі болып табылады және бүкіл концерттің драматургиясында маңызды мағынаға ие.



Т. Қажығалиевтің фортепианоға арналған №2 концерті. Әзірleme

Әзірleme менің лирикалық бөлімі халықтық тақырыптарға негізделген, еркін тақырып остинатты бас ретінде естіледі және домбыра күйінің дыбыстық бояуына ие.

Репризада барлық тақырыптар As-dur негізгі тонында жасалған. Репризада автор оркестрлік глиссандо мен кластерлерді қолдана

отырып, дыбыстық палитраны түрлендірген. Концерт (Maestoso, atempo) салтанатты кодамен аяқталады, ол салтанаттылық атмосфера құрайды және бүкіл концерттің драматургиялық аяқталуы болып табылады.

Композициялық тәсілдер қазақ дәстүрлі мәдениетінің элементтері мен қазіргі академиялық музыка өнерінің жетістіктерін синтездеу жолымен қалыптасқан формаларды, жанрлар мен әдістерді жаңартуда қолданылатынын атап өту қажет.

Қазақстан композиторларының шығармашылығында өткен ғасырдың 60-шы жылдары пайда болған симфониялық күй, жанр, басқа да ірі жанрлармен-симфониямен, концертпен, симфониялық поэмамен, операмен, балет және рок – опера, мюзикл, опера-балет сияқты қазақ кәсіби музыкасына жаңа жанрлармен қатар танымал болған.

Симфониялық оркестрге алғаш рет жазылған күй қазақ өмірінде үлкен орын алатын дәстүрлі халық күйімен тығыз байланысты. Этноклассикалық күй қазақ аспаптық шығармашылығының ең дамыған жанры болып табылады. Әдетте, қазақ күйінің үлгілері ұзақтығы бойынша шағын болып келеді, бірақ бейнелі-тақырыптық техникалық жағынан өте дамыған бағдарламалық сипаттағы аспаптық пьеса емес. Симфониялық күйдің құрылуында қазақ композиторлары жинаған батысеуропалық және орыс музыкалық классикасын игерудің бай тәжірибесі, сондай-ақ аспаптық орындаушылық тәжірибесі көрініс тапты.

Қазақтың дәстүрлі күйлерінің жанрлық және стилистикалық белгілері қазақтардың көшпелі өмір салтына тікелей байланысты аспаптық жанрларының бай спектрі туралы түсінік береді. Қазіргі жанрлардың әрқайсысы фольклорлық шығармашылықтың қайталанбас үлгісі болып табылады. Дәстүрлі қазақ күйі – бұл халық аспаптық шығармашылығының ерекше және жеткілікті күрделі жанры екенін атап өту қажет және композитормен негізінен өзі жасаған шығармада тақырыптың көзі ретінде тартылады, сондай-ақ сол немесе басқа музыкалық форманы пайдалана отырып, одан әрі дамуына импульс болып табылады.

Аталған жанрдың барлық туындылары екі топқа бөлінеді. Туындылардың бір бөлігидәстүрлі күймен тікелей байланысты: бұл Е. Рахмадиевтің – «Дайрабай» (1961), «Серпер» (1968), «Кұдаша-думан» (1973), «Орытпа» (1977); Т. Мыңбаевтың – «Төремұрат», «Қарақожа», «Сары Арқа» (1974-1977); А. Серкебаевтың – «Шалқыма» (1974), «Кербез» (1976), «Шертпе күй» (1982); Б. Қыдырбектің – «Серіктас», «Балғабек», «Омар сарыны», «Оспан әуендері», «Серік Жаннат» (1977); М. Сағатовтың – «Мерген» (1976), «Желдірме» (1991), «Бес қыз» (1995) симфониялық партитуралары.

Кешірек оркестрлік шығармаларды зерттеушілер «авторлық» симфониялық күйлер ретінде жіктейді, өйткені олар дәстүрлі күйдің нақты үлгілерімен тікелей байланысты емес. Бұл екінші топ Т. Қажығалиевтің «Погоня за девушкой» (1988), С. Әбдінұровтың «Сақ» (2007), А.Тоқсанбаевтың «Красивая» (2008) және т. б. шығармаларымен



ұсынылған.

Б. Амановтың «Композиционная терминология казахских кюев» атты мақаласында дәстүрлі қазақ ұлттық жанрының формалық қалыптасу үдерісі сипатталған. Сондай-ақ, А. Мұхамбетованың қазақ аспапты музыкасы туралы тарихи деректер ғана жазылған жұмыстары да маңызды нәтижелерге ие. А. Сейдімбектің «Қазақтың күй өнері» («Искусство казахского кюя») монографиясы қазақтың дәстүрлі аспаптық жанрын кешенді зерттеуге арналған. С.Өтеғалиеваның «Звуковой мир музыки тюрских народов» монографиясында зерттелетін тақырып бойынша материал жинақталған. Бұл жұмыс дәстүрлі қазақ аспаптық музыкасына байланысты кең ауқымды мәселелерге арналған.

Г.Котлованың «Кюй в системе жанров композиторского творчества Казахстана» атты жұмысында күйдің симфониялық жанрға көшуі стилистикаға, драматургияға, аспаптарға жаңа сипат береді. Автор түрлі музыкалық жанрлардың өзара енуінің нәтижесі ірі симфониялық формада да, яғни симфонияда, симфониялық поэмада пайда болады деген қорытынды жасайды. Автор симфониялық күйдің дербес жанрының пайда болуымен қазақ сазгерлері мектебі ХХ ғасырдың екінші жартысында кәсіби шеберліктің жаңа деңгейіне шықты.

Композитор Ә.Әбдінұровтың «Принципы формообразования и оркестрового письма симфонических кюях» атты өз жұмысында ХХІ ғасырдың басында симфониялық күйдің жанры түпкілікті бекітілгенін және Қазақстанның композиторларының жаңа шығармашылық ой-өрісін алғанын атап өтті. Кейбір авторларда симфониялық күй бұрынғысынша халық басты дереккөздерінің бейнелері мен тақырыптарына – Арман Жайымның «Младший» («Кішкентай», 2013), Тасқын Жармұхамедтің «Төремұрат» (2014) шығармалары бағытталған. Өндірістің басқа тобы симфониялық күйдің образдылығы мен драматургиясының өзіндік ерекшелігін көрсете отырып, «авторлық» симфониялық күйлердің өзіндік ерекшеліктерін атап көрсетеді.

Т.Қажығалиевтің «Погоня за девушкой» («Қыз қуу») партитурасының құрылу тарихы Е.Рахмадиевтің алғашқы күйінің пайда болу тарихын еске салады, өйткені бұл симфониялық шығарма Т. Қажығалиевтің «Степная легенда» симфониялық сюитасының бөлігі («Дала аңызы»-1988). Осы аспаптық пьесаның жанрын анықтау үшін күй ретінде оның бағдарламалығы себеп болды. Бұл шығарманың атауы қазақтардағы үйлену тойының рәсімін көрсетеді – бәйге кезінде қалыңдық үшін жігіттің дәстүрлі қыз қууы.

Сюжеттің маңыздылығы жанрлық және тембралық драматургиямен белгіленеді. Симфониялық күйде ойнайтын оркестрлік бастама үлкен маңызға ие, ол қыз қуу атмосферасын береді. Үш тақырыптық бейнелердің әрқайсысы жеке, тек тембралық шешім табады. Оркестр лейттембрінің өзіндік жүйесі құрылады. Оркестрлердің әр түрлі тәсілдерін пайдалана отырып, Т. Қажығалиев аспаптардың солистік топтарын

пайдалануды және үлкен оркестрлік топтардың қысқа дыбысталуын кезектестіреді. Қазақ домбыра және қобыз күйлеріне тәнорындау айқындылығы шарықтау шегінде өзінің жүзеге асырылғанын табады, онда шапшаң бәйге аттың жеңісті кісінеуімен аяқталады. «Погоня за девушкой» атты симфониялық күйде бағдарламалық ойдың тамаша оркестрлік іске асырылуы ұлттық бояу мен қазіргі заманның сәтті үйлесімін тағы да көрсетеді.

Өз жұмысында Ә. Әбдінұров, А. Тоқсанбаевтың «Красивая» («Кербез») және С. Әбдінұровтың «Саки» авторлық симфониялық күйлерінің ерекшеліктерін талдайды, онда осы жанрдың нақты халық бейнелерінен авторлардың біршама шығып кетуіне қарамастан қазақ күйлерінің белгілері сақталған. А. Тоқсанбаевтың «Красивая» («Кербез») симфониялық партитурасының формасының ерекшеліктері автордың пікірі бойынша, осы шығарманың үш бөлшекті репризациялық пішінінің белгісі бар еркін түрінде көрсетіледі. Осы шығарманың мазмұнында бастапқы лирикалық («әйел») тақырып түрінде «ер» тақырыптың сипаты бойынша бақылайтын тақырыптық білім кезектеседі. Бұл шығарманың тақырыбы көркем бейнені жинақтау ретінде керілген қылмен ойналатын қобызда орындалатын лирикалық күйлерге сүйенеді және қазақ пен қырғыз дәстүрлерінде құрылған өзінің авторлық тақырыптарын жасайды.

Симфониялық күйдің «авторлық» жанрының жарқын туындысын талдауда Ә. Әбдінұровтың диссертациясы ұсынылған. Бұл С. Әбдінұровтың «Саки» туындысы. Бұл симфониялық партитураның формасы халық әнімен немесе аспаптық фольклормен байланысты. Оның жанры симфониялық күй ретінде композитор өзі анықтаған. С. Әбдінұров өз шығармаларында тыңдаушыларға қазақ ата-бабалары ретінде қарастырылатын ежелгі тайпалар-сақ дәуіріне көшуді ұсынады. С. Әбдінұров шығармасында аспаптық немесе әндік сипаттағы толық тақырыптарды пайдаланбайды, ал шағын ауқымдағы қысқа интонацияға сүйенеді. Оркестрлік тәсілдерді тамаша қолдану ежелгі көшпенділердің әскери рухын, олардың шерулері мен майдандағы шайқас картиналарын береді. Сипаты бойынша динамикалық және виртуозды этноконцерттік шығарма, халық домбыра пьесаларына стилистикалық жағынан ұқсас және өзінің бейнесімен, әсемдігімен әсерлі.

Осылайша, симфониялық күй Қазақстанның кәсіби музыкасында өзіндік жанр ретінде өтті және халық бастауының негізгі жанрын өзіне бекітті. Егер ХХ ғасырдың 60-70 жылдары ол дербес оркестрлік жанр ретінде дамыса, халық бастау көзіне жеткілікті жақын болса, өткен ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап ол бірқатар композиторлардың жеке ерекшеліктерін, оригиналдық тақырыптарды және еркін форманы алды.

### **Бақылау тапсырмалары:**

1. Стилистикалық ерекшеліктерге тән соната жанрын сипаттаңыз.

2. Шығармашылығында соната жанры дамыған Қазақстан композиторларын атаңыз.

3. Қазақстанда соната жанрының қалыптасуындағы жанрлық-стильдік үрдістер мен жалпы белгілер қатарын анықтаңыз.

4. Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы симфониялық музыканың жанрын сипаттаңыз.

5. Берілген тараудың негізгі ұғымдарына глоссарий дайындаңыз.

6. Келесі сызбамен таңдау бойынша Қазақстан композиторының 2 миниатюрасы мен сонатасын талдаңыз:

1. автордың аты, тегі.

2. туындының атауы, опус, шығарманың жылы.

3. автор берген нұсқаулықтар.

4. сипаттық ерекшеліктер (форманы талдау, гармониялық, динамикалық талдау, сыннан өткен әсерлер, аналогтар).

5. туындының сипаты және мазмұны (орындаушының анықтауы бойынша).

6. эстетикалық және техникалық түсіндірмелер. Жұмысқа және интерпретацияға арналған кеңестер.

7. берілген тақырып бойынша тест тапсырмаларын дайындаңыз.

### **Өзін өзі бақылауға арналған сұрақтар:**

1. Академиялық аспаптық музыкада соната жанрының пайда болуына не себеп болды?

2. Хронологиялық тәртіпте соната жанрының қалыптасуын қандай кезеңдер сипаттайды?

3. Әр түрлі тарихи кезеңдерде Қазақстан композиторларының академиялық аспаптық музыкасындағы соната жанрының даму ерекшеліктері қандай?

4. Композиторлық ойлауды дамыту саласындағы ХХІ ғасырдың симфониялық музыкасына не тән?

5. Осы уақыт кезеңінде қазақстандық композиторлардың музыкасындағы аспаптық соната дегеніміз не?

6. Симфониялық музыкаға қандай аспаптық туындылар жатады?

7. Кәсіби симфониялық музыканың ұлттық стилін бекіту үшін композиторлардың шығармашылығында не болды?

8. Қазақстан композиторларының шығармаларындағы симфониялық күй жанрын не сипаттайды? Ноталық мазмұнда мысалдар көрсетіңіз.

9. Осы кезеңдегі композиторлардың негізгі симфониялық туындыларын атаңыз және сипаттаңыз.

10. Қазақстан композиторларының сонаталық шығармашылығының қандай айрықша ерекшеліктерін атай аласыз?

## Ұсынылған әдебиеттер тізімі:

1. Абдинуров А. К. Принципы формообразования и оркестрового письма в симфонических кюях композиторов Казахстана: с Өнертану кандидаты диссер. еңбек: 17.00.02 / Абдинуров Алиби Куттымбетович; [Қорғау орны: ФГБОУ ВО Гнесиндер ат. Ресей муз. Акад.], 2017.- 201 б.
2. Акпарова, Г.Т. Жанр сонаты в камерно-инструментальном творчестве композиторов Казахстана (1930-1990 гг.) [Мәтін]: Өнертану канд. диссер. еңбек: 17.00.02: қорғалған 15.03.09. / Акпарова Галия Толегеновна. – Алматы., 2009. -142 б. -Библиогр.: б. 143-149. – 0409РК00537
3. Кетегенова, Н.С. Творческие портреты композиторов Казахстана: очерки (Қазақстан композиторлары одағының 70-жылдығы мерей тойына арналған) [Мәтін] / Нургиян Салимовна Кетегенова. – Алматы: Алатау, 2009. – 558 б.
4. Композиторы Казахстана. Творческие портреты [Мәтін] / составитель Н.С. Кетегенова. – Алматы: Болашак, 2012. – Т.1. – 360 с.
5. Холопова В. Н. Формы музыкальных произведений: учебное пособие, 2-е изд., испр. [Мәтін] / В. Н. Холопова. – СПб.: Издательство «Лань», 2001. – 496 б.
6. Недлина, В.Е. Академическая музыка Казахстана и США: перекрестки рубежа веков [Мәтін]: монографиясы. – Құрманғазы ат. ҚҰК, 2011. – 180 б.
7. Жумабекова Д. Ж. Скрипичная культура Казахстана: педагогика, исполнительство и композиторское творчество (от истоков до современности): Өнертану докторы диссер. еңбек: 17.00.02 / Магнитогорск.
8. Нусупова, А.С. Жанр фортепианного концерта в творчестве композиторов Казахстана [Мәтін]: Өнертану докторы диссер. еңбек: 17.00.02: қорғалған 14.05.08. / Нусупова Айзада Сайфуллаевна. – Алматы., 2008. – 124 б. – Библиогр.: б. 120-124. – 0408РК00178
9. Очерки о композиторах Казахстана [Мәтін] / Составитель, ответ. ред.. А.С. Нусупова. – Алматы: «Алматы-Болашак», 2013. – 608 б.
10. Родному ВУЗу – наш талант (выпускники-композиторы) / Сб. ст., Кетегенова Н.С. [Мәтін] / Н.С. Кетегенова. – Алматы: Өнер, 2005. – 494 б.
11. Тлеубергенов А. Стилистика фортепианных произведений Тлеса Кажғалиева [Мәтін] / А. Тлеубергенов // «Мысль» Респ. қоғамдық-саяси журналы. – мамырдың 14, 2014 ж.
12. Холопов Ю. Н. Введение в музыкальную форму [Мәтін] / Ю. Н. Холопов. – М.: П. И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы, 2006. – 432 б.
13. Холопова, В.Н. Теория музыкального содержания, музыкальной герменевтики, музыкальной семантики: сходство и различия [Мәтін] // В.Н. Холопова. – Журнал Общества теории музыки – 2014/1. – № 3. – б. 20-42.

### 3.ҚАЗАҚСТАННЫҢ АСПАПТЫҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ ЖЕТЕКШІ СИМФОНИЯЛЫҚ ОРКЕСТРЛЕРІ, КАМЕРАЛЫҚ АНСАМБЛЬДЕРІ, ОРЫНДАУШЫЛАРЫ

#### Құрманғазы атындағы халық аспаптарының Қазақ мемлекеттік академиялық оркестрі



Құрманғазы атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық халық аспаптар оркестрінің құрылу тарихы 1933 жылдан басталады. Ахмет Қуанұлы Жұбанов музыкалық техникум негізінде алғашқы домбыра ансамблін жинайды. Бастапқыда оркестр құрамында халық музыкасын орындайтын 11 музыкант болды. Келесі жылы оркестр ұйымдастырылды. Сол кезде Ахмет

Жұбанов халықтың өз туындыларын – бірлескен түрде музыка ойнауға арналған ауызша дәстүрлердің әр түрлі орындаушыларын жинады.

Сағыр Қамалов, Махамбет Бөкейханов, Ғанбар Медетов және Лұқпан Мұхитов атынан А.Қ. Жұбанов қазақ халық аспаптар оркестрінің жұмысын ұйымдастыру және жолға қою ісінде үлкен қолдау тапты. Домбырада ойнаған техникум студенттерінің шағын тобы іріктеліп алынды, олармен қарапайым шығармалар жатталып, содан кейін ортақ ансамбльге енгізілді. Барлық музыканттарды бірыңғай музыкалық ұжымға біріктірудің алғашқы талпыныстары қиын болды. Еркін, импровизациялық стильде ойнауға үйренген музыканттар да қиындықтарды бастан кешірді. Ансамбль ұжымының алдында жаңа міндеттер, біртұтас дыбысталу және ұжыммен музыка ойнау қажеттілігі қойылды. А.Жұбановтың жетекшілігімен ұзақ уақыт бойы дайындық жұмыстары жақсы нәтиже берді. Әуелі музыканттар қосылып күрделі халық әндері мен күйлерін орындады. Орындалған шығармалардың қарапайымдылығына қарамастан, ансамбльдің өнер көрсетуі 1934 жылы Халық өнер қайраткерлерінің Бірінші бүкіл қазақстандық слетінде кең жұртшылық арасында үлкен резонанс тудырды.

Бірінші Қазақ ұлттық оркестрінің өнер көрсетуі соншалық табысты болды, республика басшылығы А. Жұбановты осы ұжымның басшысы және дирижері етіп бекіту туралы нұсқау берді.

Әр түрлі аспаптық топтардан тұратын толыққанды оркестр құру үшін құрамды жаңа аспаптармен кеңейту және толықтыру қажеттілігі туындады. Қазақ халық аспаптарын жетілдіру бойынша тәжірибелік шеберхана жұмыс істеді. Оркестр құрамына ұқсас прима-домбыралар, альт-домбыра және тенор-домбыралар дайындалды. Қобыз сондай-ақ жетілу деңгейіне жетті, бірақ дыбыстың түсі мен ойын әдістері бұрыңғы

қалпында қалды. Симфониялық оркестр ретінде қобыз жетекші партияларды жүктейді, ал қыл-қобызға виолончелдің дыбысын еске түсіретін партиялар тапсырылды. Эксперименталды шеберханада жаңа аспаптардың мәнерлі сапасын тексерді, сапаға және дыбыс сапасына ерекше назар аударылды.

Уақыт өте келе ансамбльге жаңа музыканттар түсті, олардың саны 17 адамға дейін өсті. Кантиленді дауыс сапасын жақсарту үшін оркестр құрамына скрипка мен флейт кірді. Бірінші оркестр құрамына сол кездегі ең үздік күйшілер кірді: Л.Мұхитов, М.Бөкейханов, К.Жантілеуов, У.Қабигожин, Г.Медетов, И.Валиев, Ж.Қаламбаев және техникумның басқа да студенттері. Музыканттар оркестрдің репертуарын айтарлықтай байытқан және кеңейткен жаңа туындылар әкелді. 1936 жылы Мәскеуде Үлкен театр сахнасында оркестр Қазақстанның мәдениет күндері аясында ұлғайтылған құрамда, А. Жұбанов басшылығымен халық композиторлары Қ.Сағырбаев, Д.Шығайұлы күйлерін және солист Жамал Омарованың орындауында халық әндерін орындады.

Оркестр музыканттарының ноталық сауатты меңгеруі бойынша репертуарға топтар бойынша аспаптармен туындыны қосу мүмкін болды. Алғашқы жылдары оркестрдің репертуары халық әуендері мен күйлерінен тұрды. Басты дирижердің арқасында репертуарда жақсы таныс халық әуендері пайда болды: «Кеңес», «Қарлығаш», Қ.Сағырбаевтың «Адай», «Сары–арқа» күйлері, Д. Шығайұлының «Қосалқа», «Қыз Ақжелен» күйлері. Оркестрдің репертуары А.Қ.Жұбанов редакциясындағы «Қараторғай», «Майра», «Елімай» және т.б. әндермен толықтырылды. Сондай-ақ репертуарға сол кездегі танымал әндерді өңдеу және аудару кірді. Қазақ оркестріне арнайы Л.Хамидимен бірге жазылған алғашқы симфониялық шығарма-бұл «Абай» сюитасы. Сондай-ақ А.Жұбанов жетекшілік ететін оркестр орыс және шетел композиторларының музыкасын орындайды, ол жаңа дыбысқа ие болады, романстардың ауысуы, операдан үзінділер ұлттық оркестрдің жасырын мүмкіндіктерін ашуға көмектесті. Кейін 1944 жылы оркестрге Халық күйшісі Құрманғазы есімі берілді.

1950 жылы Қазақ мемлекеттік оркестрі шетелде гастрольдік сапарда болды, 1953 жылы тұңғыш рет Бухарест қаласында өткен халықаралық байқауға қатысып, алтын медальға ие болды. 1967 жылы еңбек сіңірген атағы берілді, ал 1978 жылы академиялық атағы берілді, сондай-ақ халықтар достығы ордені берілді.

Дирижер пультінде әр жылдары А.Жұбанов, Л. Хамиди, Н. Тілендиев, Ш.Қажғалиев, А.Жайымов сияқты көрнекті музыкалық мәдениет қайраткерлері тұрды. Оркестрдің репертуарында классикалық және халық музыкасы, еуропалық, қазақстандық және заманауи авторлар болды.

2003 жылдың тамыз айында Құрманғазы атындағы оркестр Қазан қаласында Қазақстан Республикасының Ресейдегі жылы аясында өнер көрсетті. 2014 жылы оркестрдің құрылғанына 80 жыл толды.

Қазір оркестрде 80 музыкант, аспаптар – домбыра, қобыз, сырнай, сазсырнай, жетіген және басқалары бар. Репертуарда әр түрлі композиторлардың 4 мыңнан астам шығармасы бар. Оркестр Қазақстанның қалаларына көп гастроль жасайды, оның ішінде әрдайым оркестрдің негізін қалаушы отанында өнер көрсетеді, АҚШ-та гастрольмен болды. ҚР Тәуелсіздігінің 25 жылдығына орай елордада Қазақ мемлекеттік академиялық оркестрі оркестрдің бас дирижері Арман Жүдебаевтың жетекшілігімен «Ұлы дала өнері» атты үлкен концертпен өнер көрсетті. Мерекелік концерт бағдарламасында халық, джаз, сондай-ақ Карл Дженкинстің, А. Вивальдидің, Й. Штраустың классикалық туындылары, Тәттімбет, Құрманғазы, Дәулеткерей халық композиторларының күйлері және т.б. орындалды.

Құрманғазы атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық халық аспаптар оркестрі өзінің атағын лайықты алып, музыкалық мәдениетті халық бұқарасына тарату бойынша оған жүктелген миссияны орындайды. Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік жылдарында ұжым музыкалық олимптың биік шыңдарына өзінің дамуын және таңданысын жалғастыруда.

### **Қазақстан Республикасының мемлекеттік академиялық симфониялық оркестрі**

Симфониялық оркестр 1958 жылы Қазақ радиосы оркестрінің базасында құрылған. Бірінші дирижер Қазақ КСР Халық әртісі Ф.Ш. Мансұров болды. Шығармашылық өсу уақытында оркестрді республиканың көрнекті музыка қайраткерлері – Ш.Қажғалиев, Ренат Салаватов және т.б. басқарды. 2008 жылдан бастап оркестрді Израильден келген армян дирижері Ваг Папян басқарады.

Оркестрмен Лео Морицевич Гинзбург, Арнольд Кац, Карл Элиасберг, Йозас Домаркас сияқты көрнекті маэстро және басқа да танымал дирижерлер жұмыс істеді, олармен кездесу оркестрдің кәсіби және сапалы өсуін толықтырды. Ұжымдағы серіктестері: С. Рихтер, Л.Оборин, М. Ростропович, Н. Шаховская, И. Архипова, В. Норейка, М.Биешу, Д. Шаповалов, М. Майский, А. Мочалов, П. Осетинская және басқа да көптеген көрнекті орындаушылар болды.

Оркестр музыканттары өз шеберлігін шыңдайтын, мақсатқа ұмтылған. Кейбіреулері халықаралық байқаулардың лауреаттары және ҚР еңбек сіңірген артистері С. Бисенғалиев, Я. Мавриди, А. Кармысова, А.Каньшин, Т. Ткишев, Х. Жұмакенов, В. Кадыров, Д. Ремизов. Бұл ұжым оркестрдің композиторлармен тығыз шығармашылық байланысы арқасында, қазақстандық авторлардың жаңа шығармаларын насихат–

тайды. Оркестр алғаш рет Ғ. Жұбанованың «Жігер» симфониясын, Е. Брусиловскийдің симфониясын, Е. Рахмадиевтің «Дайрабай», «Құдаша-думан» симфониялық күйлерін, Т. Мұхамеджановтың «Махамбет» поэмасын көрермен назарына ұсынды.

Симфониялық оркестр Алматы қаласында 2000 жылдан бері өткізіліп келе жатқан пианисттер байқауының 3-ші турының тұрақты қатысушысы.

Оркестр Қазақстан мен ТМД елдері бойынша көп гастрольмен келеді. 2003 жылдың қарашасында симфониялық оркестр Қазан қаласында Қазақстан Республикасының Ресейдегі жылы аясында өнер көрсетті. Бас дирижер Т.Абдрашевтың басшылығымен оркестр репертуарды іріктеудің маңыздылығы мен жауапкершілігін көрсетті. Оркестрдің орындауында симфониялық оркестрлерге арналған дәстүрлі жанрлар шырқалды-бұлеуропалық композиторлардың симфониялары мен концерттері және қазақстандық композитор Е.Рахмадиевтің «Құдаша-думан» шығармасы.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік академиялық симфониялық оркестрінің абонементтік концерттері ұйымдастырылды, жас музыканттар өздерінің әріптестері ретінде өнер көрсетеді. 2013 жылы жас скрипкашы Шернияз Мұсаханнның концерті өтті. Нұржан Байбусинов басқаратын ҚР симфониялық оркестрі мен солист С. Прокофьев, Ш.Гуно, Д.Мұсахан шығармаларының орындауларын оркестрмен скрипкаға арналған концертті орындады.

Алматы халқы 2014-2015 жылдардағы концерттік маусымда жетекші дирижерлеу мектептерінің өкілдерімен танысты. Олардың арасында Адриан Липер, Петр Борковский, Маттиас Манаси, Александр Поляничко, Джон Андерсон, маэстро Николас Краузе бар. 2014 жылы концерттердің бірінде испандық дирижер Адриан Липердің жетекшілігімен жас скрипкашы Ғалия Бисенғалиева өнер көрсетті. Концерт бағдарламасында С. Барбер Адажионың ішекті оркестрге арналған шығармалары, шығ.11, а; оркестрлі скрипкаға арналған концерт, шығ.14; Й.Брамстың № 4 симфониясы, ми минор, шығ. 98 шырқалды.

2015 жылғы жарқын және есте қаларлық оқиға – белгілі француз маэстро Николас Краузенің концерті. Концертте әлемдік классика С.Рахманинов, И. Стравинский, Р. Шуман және қазақ композиторы Е.Рахмадиевтің шығармалары орындалды. Кештің солистері Гүлжан Өзенбаева мен Ермек Құрманбаев болды.

Қазақстанның жетекші композиторының, ҚР Композиторлар одағының төрағасы Балнұр Қыдырбек мерейтойына арналған Концерт израильдік композитор және дирижер Бенъямин Юсуповтың жетекшілігімен өтті. Солистер виолончелист Е. Құрманбаев пен скрипкашы Е. Сапарбаев өнер көрсетті, олардың орындауында скрипка мен виолончельге арналған Й.Брамс оркестрімен қосарланған концерт,



сондай-ақ Ф. Мендельсонның № 4 «Итальянская» симфониясы мен Балнұр Қыдырбектің «Қашқындар» симфониялық картинасы шырқалды.

Жамбыл атындағы филармонияның құрылғанына 80 жыл болуымен байланысты концерт өтті, бағдарламасында П.И.Чайковскийдің шығармалары қосылды. Дирижерлік пульттің артында жас дирижер Қанат Омаров, солист Рэм Урасин (Татарстан) өнер көрсетті.

МАСО Қазақстанның жетекші ұжымдарының бірі болып табылады, ел қалалары және одан тыс жерлерде гастрольге шығады, әлемдік деңгейдегі дирижерлермен және солистермен ынтымақтасады. Ансамбль мәдениеті, орындалатын шығарманың стилистикалық ерекшеліктерінің айқын көрінісі, композиторлық ойдың эмоционалды және виртуозды оқуы – бұл ҚР симфониялық оркестрінің ерекше орындаушылық қасиеттері.

### **ASTANA OPERA оркестрі**

«Астана Опера» мемлекеттік опера және балет театры өзінің алғашқы театр маусымын 2013 жылдың маусым айынан бастап Мұқан Төлебаевтың ұлы туындысы – «Біржан-Сара» операсымен ашты. Театрдың әлемдік премьерасы Дж. Вердидің «Аттила» операсы қойылымымен өтті.

Маусымның ашылу жылы жаңа маңызды қойылымдармен сүйемелденеді. Қазіргі уақытта театр және симфониялық оркестрдің репертуарында – 12 балет және 8 опера бар. Опералық репертуарда Джузеппе Вердидің «Аида», «Травиатта», «Аттила» опералары; Джакомо Пуччинидің «Тоска», «Богема», «Мадам Баттерфляй» опералары, қазақ композиторлары Е.Брусиловскийдің «Қыз Жібек»; А.Жұбанов пен Л.Хамидидің «Абай»; Ғ.Жұбанованың «Қарагөз» опералары бар.

Сондай-ақ симфониялық оркестрдің репертуарында балет музыкасының үлкен үлесі бар: П.И.Чайковскийдің «Лебединое озеро», «Щелкунчик», Людвиг Минкустың «Дон Кихот», «Баядерка», А. Хачатуряннің «Спартак» С. Прокофьевтің «Ромео және Джульетта» және т. б. шығармалары.

«Жібек жолы» фестивалін өткізу дәстүрге айналды, онда көрерменнің театрдың жаңа қойылымдарымен танысуға, шақырылған дирижерлер мен солистердің әр түрлі елдерден келген жұмыстарын көруге мүмкіндігі бар. Фестивальдің серіктестері Ұлыбритания, Германия, Италия, Польша, Ресей, Жапония, Оңтүстік Корея музыканттары болды. Театрмен серіктес болған солистер: Е. Образцова, А. Нетребко, Хосе Каррерас, Вадим Репин, Денис Мацуев, Светлана Захарова, Ильдар Әбдіразақов және т.б.

Гастрольдермен «Астана Опера» театрының сахнасында Л. Минкустың «Дон Кихот» қойылымымен Ла Скала театры, Сан-Карло Неаполитан театрының гастрольдік қойылымдары болды. Симфониялық оркестрмен бірге мынадай дирижерлер жұмыс істейді: В. Гергиев,

В.Спиваков, итальяндық дирижер Марко Боэми, американдық дирижер Дориан Уилсон, В. Воронин және т.б. Шақырылған дирижерлер жаңа опера және балет қойылымдарына қатысады.

Симфониялық оркестрдің жинақтамасында В.А. Моцарттың, К.М. Вебердің, И. Штраус, Э. Григ классикалық шығармалары бар. Симфониялық музыканы келесі шығармалар таныстырады: Г. Берлиоздың фантастикалық симфониясы, А. Дворжактың «Из Нового Света» № 9 симфониясы, Л. Бетховеннің №9 симфониясы және т.б. Оркестрдің сүйемелдеуімен фортепианоға арналған концерттер: С. Рахманиновтің № 2, № 3, П.И. Чайковский, Ф. Листа және т.б. Қазақ композиторларының шығармалары: Тілес Қажығалиевтің «Қыз қуу», «Степная легенда» симфониялық күйлері, Е. Рахмадиевтің «Құдаша-думан» және т. б.

Опера театрының симфониялық оркестрі мен труппасы Париж, Роттердам және Антверпен, Нью-Йорк, Торонто қалаларында өнер көрсетті. 2013 жылы оркестр Италиядағы Қазақстан СІМ қолдауымен Италия қалалары бойынша тур өткізді.

2016 жылы В. Гергиевтің басқаруымен «Астана Опера» МОБТ симфониялық оркестрі Мариинский театрының сахнасында еуропалық, орыс және қазақ композиторларының шығармаларымен өнер көрсетті.

«Астана Опера» симфониялық оркестрінің гастролі әлемдік қауымдастықты еліміздің музыкалық туындыларымен, мәдениетімен және дәстүрімен таныстыруға мүмкіндік береді. Мұндай мәдени байланыстар халықтар арасындағы өзара қарым-қатынас палитрасын байытуға ықпал етеді.

### **«Қазақстан Камератасы»**

#### **Қазақстан Республикасының мемлекеттік оркестрі**

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1997 жылғы 15 қыркүйектегі N 1338 қаулысымен классикалық музыкалық мұраны насихаттау және қазақстандық орындаушылық мектептің үздік дәстүрлерін дамыту мақсатында «Қазақстан Камератасы» мемлекеттік классикалық музыка ансамблі құрылды. 1997 жылы құрған скрипкашы, ҚР Халық әртісі Гаухар Мырзабекованың «Қазақстан Камератасы» оркестріне 20 жыл толады.



Оркестр тарихында орындаушылар құрамыөзгеріске бірнеше рет ұшырады. Бірінші құрамның музыканттары Мәскеу және Санкт-Петербург консерваторияларының түлектері болды, олар әлемнің басқа да танымал оркестрлерінде өз шығармашылық мансабын жалғастыруда. Дирижері Павел Тарасевич болып табылады. Оркестрге арналған негізгі ұстанымы – Қазақстан халқы үшін классикалық шығармаларды орындау,

ал шетелдік аудитория үшін қазақстандық композитордың шығармаларымен танысу болып табылады.

Оркестр ұжымы Қазақстанда камералық музыканы насихаттайды. Оркестрдің концерттік бағдарламалары ескі, классикалық және қазіргі заманғы музыканың ең ерте үлгілерінен бастап бір тақырыптық тұжырымдамада қамтылған. «Камераттар» концерттерінде камералық музыканың сирек орындалатын шығармалары жиі орындалады. Оркестрдің репертуары қазіргі уақытта үлкен және мазмұны жағынан бай: Ж. Люли, И.С. Бах, А. Вивальди, В. Моцарт, Н. Паганини, Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, Л. Бетховен, Д. Шостакович, Й. Брамс, Й. Штраус, Р. Шуман, Құрманғазы, Тәттімбет және т. б.

«Қазақстан Камератасы» өзінің 20 жыл шығармашылық қызметінде тамаша репертуарды жинақтады, енді бұл музыкалық багаж музыкалық эксперименттерге негіз болды. «Музыкалық эксперименттер зертханасы» деп аталатын концерттік маусымның бірінде камералық оркестр көрермендерге жаңа бағдарлама ұсынды. Концерттік бағдарламаның бірегейлігі XVII ғасырдың музыкасының шынайы дыбысталуында ғана емес, өнер көрсету қонақпен, белгілі музыкант Сергей Истоминмен бірге өтті. Ол әлемнің ең танымал ұжымдарымен және музыканттарымен бірге жұмыс істеп, көптеген беделді халықаралық фестивальдарда өнер көрсетті. Оркестрдің музыканттары үшін арнайы ішектер мен барка ысқыларын сатып алды, олар тыңдаушыларға музыка арқылы сол алыс дәуірге жақындауға мүмкіндік берді. Концерт Мәдениет министрлігінің, Тұңғыш Президент қорының, Қазақстандағы Француз Республикасының Елшілігінің және Алматы қаласы әкімдігінің қолдауымен өтті. Концерт бағдарламасында француз, неміс және итальян барокко шығармалары орындалды: Жан Батист Люлли, Карл Филипп Эммануил Бах, Вильгельм Фридеман Бах және Антонио Вивальди.

«Музыкалық эксперименттер зертханасының» жалғасы ретінде оркестр ұжымы осындай эксперименталды бағытқа, әртүрлі құрамдағы ансамбльде: «Квартет-октет-оркестр!» концертіне назар аударды. Экспериментке сүйене отырып, жобаның концерттік бағдарламасы Ф. Мендельсон-Бартольди, Л. Книппер, Э. Шоссон, Д. Шостакович музыкасынан тұрды. «Қазақстан камератасы» – «бұл оркестр емес», – дейді Гаухар Мырзабекова, – «бұл – ең алдымен шығармашылық зертхана».

Шетелде өнер көрсетіп, оркестр музыканттарының орындаушыларымен шығармашылық кездесулері өтеді, олармен достық байланыстар «Камерата және Серіктестер» атты жобаға қатысуға мүмкіндік берді. Жобаның серіктестері О. Крыса (АҚШ), Ж. Коссе (Франция), А. Винницкий (Финляндия), С. Кравченко (Ресей), П. Грибанов (Санкт-Петербург) және т. б. болды. 2009 жылы Ф. Жұбанова атындағы квартетпен және органист Ғабит Несіпбаевпен концерт өтті. 2014 жылы жоба аясында Тигран Әлихановпен (фортепиано) кездесулер өтті.

«Қазақстан Камератасы» Қазақстан қалалары бойынша: Атырау, Ақтау, Ақтөбе, Орал, Павлодар, Қостанай, Қарағанды, Алматы және Астана және т.б. гастрольдерге барады.

Оркестрдің шығармашылық қызметінің 15 жылдығына орай түркі тілдес елдердің «Camerata tempo» камералық музыкасының халық-аралық фестивалі өтті. Фестивальге Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Әзірбайжан, Ресей, Татарстан композиторлары келді. Фестивальдің шетелдік қонақтары Түркия, Бельгия, Ұлыбритания, Франция. Фестиваль үшін арнайы композиторлар жаңа шығарма дайындады, көрермендер бірінші болып қазіргі заманғы музыкалық қуыршақтарды естіп, бағалай алды. Фестивальдің құрметті қонақтары: О.Крыса, А. Винницкий, Гия Канчели, Толиб Шахиди, Әділ Бестыбаев, Әлішер Латиф-Заде, Мұрат Бегалиев, П. Грибанов мерейтой күнімен оркестр ұжымын құттықтады. Фестиваль аясында «Қазақстан Камератасының», Жамбыл атындағы филармонияның симфониялық оркестрінің, Б.Байқадамова атындағы хор капелласының, композитор Гиа Канчелидің қатысуымен ұмытылмас концерттік кештер өтті.

Музыкалық эксперименттерді жалғастыра отырып және репертуардың шекарасын кеңейте отырып, оркестр ұжымы барокко стиліндегі, Петер Брайнердің аранжировкасында аты аңызға айналған «Битлз» музыкасының бірегей бағдарламасын дайындады. Композицияны Бах, Гендель, Корелли және Вивальди стиліндегі The Beatles тобының 20 әні құрайды. Орындаушылар мен тыңдаушылардың пікірінше, Петер Брайнердің жұмысы авторға барка композицияларының тұтастығын сақтауға көмектесті.

Германия, Италия, Чех Республикасы, Венгрия, Словакия, Турция, Македония, Үндістан, Қытай бойынша гастрольдік турларда әрдайым табысты өнер көрсетті. 2007 жылы оркестр ұжымы Лондон мен Парижда өнер көрсетіп, тыңдаушыларды еуропалық классикалық музыканың жоғары деңгейімен таң қалдырды.

Қазіргі қазақстандық композиторлардың шығармашылығын насихаттау және жаңа есімдерді ашу – оркестр қызметінің бір қыры. «Қазақстан Камератасы» алғашқылардың қатарында «Степная легенда» балетінен Т. Қажығалиевтің «Қыз-қуу» туындысын, «Концертштюк» солистер үшін: флейта, скрипка және камералық оркестр – Г. Мырзабекова мен гениалды флейтист Х. Жұмакеновтің, «Музыка для струнных» А. Райымқұлованың, «Скерцо» Х. Сетековтың, «Қара кемер» К. Шілдебаевтың, «Шалқыма» А. Серкебаевтың, «Степные зарисовки» Я.Хананың, Балнұр Қыдырбектің, А. Тоқсанбаевтың, В. Стригоцкийдің, Г.Өзенбаеваның, С. Әбдінұровтың және О. Хромованың орындауында орындады.

«Қазақстан Камератасы» А. Вивальди мен А. Пьяццолла шығармаларымен «Времена года» CD дискі жазбасын жүргізді.

Орындаудың қайталанбас стилі, жоғары кәсіби деңгейі оркестрге Қазақстанда және біздің елден тыс жерлерде көпшілікке кеңінен танылуына мүмкіндік берді. «Қазақстан Камератасы» қазақстандық сахнада камералық музыканың үздік үлгілерін насихаттайды. Оркестрдің қойылымы-премьеры. Экспериментке дайындық, жаңа биіктерге қол жеткізуге ұмтылу – міне, «Қазақстан Камератасы» жетістігінің құпиясы.

### **Ғ.Жұбанова атындағы мемлекеттік ішекті кuartет**

Классика мен қазіргі заманғы қазақстандық авторлардан бастап



жоғары деңгейдегі музыканың үлкен саны Ғ. Жұбанова атындағы ішекті кuartеттің тамаша ұжымының орындауында естіледі. Бұл ұжымның 1988 жылы пайда болуы Ахмет Жұбанов атындағы республикалық музыка мектебінің қабырғасында оқыған жылдары тағдыршешті болды. Бірінші құрамның музыканттары ынта-ықыласпен шұғылданып,

алғашқы жетістіктерді ұзақ күткен жоқ. Халықаралық деңгейдегі өнер көрсету консерваторияда оқу кезеңінде өтті. 1993 жылы А.Сахаров атындағы жасөспірімдер сыйлығының лауреаты(Мәскеу қ.) атанды, 1995 жылы Украинада Хмельницкий қаласында өткен «Алтын күз»байқауында жүлделі орын алады. Кейін кuartетке белгілі композитор, көрнекті музыка қайраткері Ғазиза Жұбанованың есімі және мемлекеттік мәртебесі берілді.

Ұзақ жылдар бойы ұжым әр түрлі байқауларға қатысып, өзінің шеберлігін жетілдірді, онда оларды кuartет өнері маэстро профессоры Валентин Берлинский (Мәскеу қ.) байқайды. 1999-2004 жылдары В.Берлинскийдің басшылығымен кuartеттің қатысушылары Мәскеуде оқыды. Жоғары деңгейдегі тәлімгер бола отырып, әлемдік музыкалық олимпты бағындыру кезеңі басталды. Екі рет кuartет Шостакович атындағы байқауға қатысып, 1999 және 2001 жылы Мәскеу қаласында 3 дәрежелі лауреаты атанды. В.Берлинскиймен ынтымақтастық жылдары кuartет көптеген байқауларға қатысып, жеңімпаз болды: «Шабыт» халықаралық байқауында Гран-при, Италия, Сан Барталомео қаласында «Rovere d 'Ogo» халықаралық байқауында Гран-при, Италия, Сицилия, «Bellini» байқауында 2 орын алды, Франция Бордо қаласында ішекті кuartеттер мен камералық ансамбльдер байқауының финалистері атанды.

2003 жылы ішекті кuartеттің 15 жылдығына орай Қазақстанға аты аңызға айналған Бородин атындағы ресейлік ішекті кuartеті келді және Алматы және Астана қалаларындағы мерекелік концерттерге қатысты.

2005 жылы қаңтарда кuartет ұжымы Ресейдің мемлекеттік ішекті кuartетінің 60 жылдық мерейтойына қатысты. Ресей Халық әртісі, профессор Валентин Александрович Берлинскийдің 80 жылдығы мен атақты музыканттар – Мстислав Растропович пен Юрий Башметпен бір сахнада өнер көрсетті.

2004 жылдан 2006 жылға дейін кuartет қатысушылары «Болашақ» бағдарламасы бойынша Мадрид жоғары музыка мектебінде профессор Райнер Шмидт, атақты кuartет қатысушысы (HagenQuartet), музыкалық орындаушылық, камералық музыка мамандығы бойынша магистратурада оқыды. Оқыту барысында кuartет жоғары класты кuartет музыкасының шынайы бағалаушыларын таңқалдыратын бірегей дыбысқа ие болды. Кuartет шеберлігі үшін Испания ханшайымы Софияның қолынан алған жоғары музыка мектебінің үздік ансамблі ретінде диплом алды. Мадридте оқыған жылдары кuartет әр түрлі байқауларға қатысып, жүлделі орындарға ие болды: Мәскеу қаласында Шостакович атындағы байқауда және Жапония Осака қаласында өткен байқауда 2 орын алды.

Орындаушылық шеберлікті жетілдіре отырып, тек осы кuartетке тән ойын үлгісін шыңдай отырып, ұжым еліміздің мәдени өміріне қатысып, шетелде өтетін іс-шараларға Қазақстанның атынан өкілдік етті. Кuartет көптеген музыкалық және мәдени форумдардың қатысушысы болып келеді: Абай күндері (Франция); «Қазақстан» көрмесі (АҚШ); Абай күндері (Ресей). Қазақстанның Мысырдағы мәдениет күндері, Мәскеу, Анкара, Алматы, Түркістан қалаларында Астананың мәдениет күндері.

Кuartет музыканттары орындалатын шығармалардың сапасын жақсартумен үнемі жұмыс істейді: стиль мен дәуірді түсіну, олар жұмыс істейтін музыканың мазмұны мен орындаушылық мәнері. Ұжым атақты ансамбльдердің мастер-класстарына қатысты: Амадеус кuartеті, Барток кuartеті, Сметана кuartеті, Албан Берг кuartеті, Яначек кuartеті, Мозаика кuartеті, Хаген кuartеті.

2009 жылы кuartет Ресей, Францияның үздік залдарында концерттік бағдарламамен өнер көрсетіп, Германияда Мендельсон атындағы Халықаралық фестивальға қатысты.

Өмірлік жағдайларға байланысты кuartет құрамы өзгерді, музыканттардың төртінші буыны өнер көрсетеді. Шығармашылық ұжымның негізін қалаушы виолончелист Е. Мыңтаев. Ернар кuartеттің алғашқы құрылған күнінен бастап ансамбль жетекшісі және қатысушысы. Ол виолончель және кuartет өнерін лайықты түрде ұсынады, тыңдаушылардың сотына шығарылатын музыкадағы әрбір аккорд пен әр нотаны сүйрейді.

Бірінші скрипка Айдар Тоқталиев Құрманғазы атындағы консерваторияның түлегі. Ұжымға түсу қиын болды, бірақ шығармашылық биіктерге қол жеткізу мақсаткерлік пен ықылас, міне, құрметті жүлделі орындарға ие болу әждемесі.

Екінші скрипка Н.Г. Жиганов атындағы Қазан мемлекеттік консерваториясының түлегі Алексей Лебедев жас және өршіл әрі ұжымға тамаша тартылған музыкант.

2015 жылы ұжым альтисі Бекзат Сайлаубайұлы дебютке шықты. Болашақ альтисттің ұжымның кәсіби жетістіктерін квартет басшысы байқады, ол студент ретінде шақырылды, бірақ квартеттің құрамына Бекзат консерваторияны аяқтағаннан кейін ғана қосылды.

Квартеттің репертуары үлкен-әлемдік классикалық музыка, қазақ композиторларының шығармалары. Музыканттар Й. Гайдн, Л. Бетховен, Д.Шостакович, П.И. Чайковскийдің барлық квартеттерін, батысеуропалық композиторлардың камералық музыкасы және т. б. орындап шықты. Қазақ музыкасы қазақ халық композиторларының күйлерін, Ғ.Жұбанованың шығармаларын, қазіргі заманғы композиторлар С.Әбдінұровтың «Қобыз шеру», Қ. Шілдебаевтың «Триптих», А. Жайымның музыкасын және т. б. сомдаған.

Гастрольдер географиясы әртүрлі болды. Ғ. Жұбанова атындағы квартет Германияның, Испанияның, Австрияның, Венгрияның және Францияның фестивальдерінің тұрақты қатысушысы болып келеді. 2016 жылдың қараша айында Америка қалаларына гастрольдік сапар ҚР 25-жылдығына арналды, ішекті квартет американдық көрерменге үлкен әсер қалдырды. Тыңдаушылар ұжымның жоғары шеберлігін, көне аспаптардың тамаша дыбысын музыканттар арасында керемет үйлесімділікті бағалай алды. ҚР-ның 25 жылдығына орай квартет Республика қалалары бойынша: Алматы, Астана, Қарағанды, Павлодар, Қостанай, Ақтау және т. б. бірқатар концерттер өткізді.

Ғ. Жұбанова атындағы квартет Қазақстанның үздік камералық ансамблі. Ұжым жоғары орындаушылық шеберлігімен, бай рухани мазмұнымен, ойын техникасының кетуі, таза, үйлесімді және әдемі дыбыспен, ансамбльдік мәдениетімен ерекшеленеді. Ұжым «Дарын» мемлекеттік сыйлығымен және «Ерен еңбегі үшін» медалімен марапатталды.

### **«Солистер академиясы» мемлекеттік камералық оркестрі**

Айман Мұсаходжаеваның бастамасымен 1991 жылы «Солистер академиясы» камералық оркестрі құрылды. А.Мұсаходжаева оркестрдің көркемдік жетекшісі, оркестрдің бас дирижері Б. Мұсаходжаева, оркестрдің ресми мәртебесі 1994 жылдың сәуірінен бастап пайда болды, ол «Солистер академиясы» Мемлекеттік камералық оркестрі деп атала бастады.

Оркестрге қатысушылар жас және талантты музыканттар түрлі орындаушылық байқаулардың жеңімпаздары. Бұл оркестрдің әр түрлі стильдер мен уақыт музыкасын, барқа шығармаларынан, классикалық

және қазіргі заманғы авторлардың шығармаларынан түсіндіре білудегі үлкен мүмкіндіктерін түсіндіреді. Сондай-ақ оркестр қазақ композиторларының музыкасын орындайды: халық әуендері мен күйлері, А.Серкебаев, Т.Қажығалиев, Ж. Дастеновтің шығармалары.

Бағдарламаларды таңдаудағы кеңдік камералық құрам үшін әлемдік музыка репертуары мүмкіндік береді. Камералық оркестрдің репертуары бай және әр түрлі, музыканттар И.С.Бахтың және одан да алғашқы композиторлардың, В.А.Моцарттың және басқа да авторлардың көне сонаталарын орындайды. Романтикалық мектептің музыкасынан Ф.Шуберт, Ф.Мендельсон, Й.Брамс, орыс музыкасынан П.И.Чайковский және т.б.шығармалары орындалады. Қазақ авторлары камералық оркестр үшін репертуарлық қорын көбейтуін жалғастыруда, оның ішінде: Б. Қыдырбек «Ғасырлар үндесуі»; А.Тоқсанбаев «Кербез», «Жарылқасын»; А.Райымқұлова «Ежелгі Тұран», «Дала сыры», Г.Өзенбаева «Жарыс», «Ғасыр елесі», А. Бестыбаев «Шалқар-күй» және т. б.

Оркестрдің Қазақстан қалалары мен шет елдердегі гастрольдік турлары әрдайым табыспен жүреді. Оркестр Австрия, Италия, Германия, Ресей, Түркия, Оңтүстік Корея қалаларында, Жапония мен АҚШ-та концерт берді.

Оркестрдің серіктестері В.Спиваков, В.Третьяков, М.Плетнев, И.Гаврыш, Э.Грач, С.Кравченко, В.Федосеев, К.Орбелян, Гернот Виношхофер, Дора Шварцберг, Михаил Кугель, Фолькер Шмидт-Гертенбах, Константин Блахер, А. Слободяник, Рин Йонг Янг және т. б. сияқты жетекші орындаушылар болды.

«Солистер академиясы» камералық оркестрі Қазақстанның танымал орындаушылық ұжымдарының бірі болып табылады, жыл сайын оркестрге жанкүйерлер саны артып келеді. Оркестр ұжымы музыкалық олимпқа жетуге ұмтылған жас орындаушылар мен талантты жастармен өнер көрсетеді. Техникалық мүмкіндіктермен жабдықталған ерекше дыбыс мәдениеті оркестрі мақсаттар қояды және өз мақсаттарына қол жеткізу жолдарын табады.

### **Ағаш үрмелі аспаптардың мемлекеттік квинтеті**

Ағаш үрмелі аспаптар квинтеті 1997 жылы ұйымдастырылған. Оның негізін қалаушы, көркемдік жетекшісі және артисі Құрманғазы атындағы ҚҰК доценті, В.А.Моцарт атындағы еуропалық музыка академиясының түлегі - Жанат Ерманов болып табылады.



2004 жылдан бастап Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының құрамындағы ұжым болып табылады. Квинтет құрамында құрманғазы атындағы КНК түлектері, респуб-



ликалық және халықаралық байқаулардың лауреаттары бар: Жанат Ерманов - кларнетист және ұжым жетекшісі. Қалыптасу кезеңінде әр түрлі себептермен ұжым құрамында өзгерістер болды. Квинтеттің жаңартылған құрамы: Инкара Жұбанова – флейта орындаушысы, Әсем Нүсіпова – гобой партиясы, Манарбек Сәбитов- квинтет валторнисті, Талғат Сапабеков – фагота партиясы.

Квинтет Париждегі Анри Томази атындағы беделді халықаралық байқауға қатысты және Құрметті дипломға ие болды.

Ұжым репертуарында стилі мен бағыттары бойынша әртүрлі еуропалық және қазақ композиторларының музыкасы бар. Классикалық музыканы композиторлар И.С. Бах, В.А. Моцарт, Д. Россини, Ж. Бизе, К.Дебюсси, Ф. Данци, Э. Моритц, Н. Римский-Корсаков және т.б. орындайды. Квинтет репертуарында қазақстандық авторлардың музыкасын Б.Баяхунов, К.Күмісбеков, Б.Аманжолов, К.Шілдебаев, Балнұр Қыдырбек, А. Бестыбаев, Ерболат Андосов орындайды және квинтет жетекшісі Ж.Ерманов орындаған халық музыкасының транскрипциясы ұсынады.

Квинтет музыканттары француз кларнетисті Мишель Летъек, француз гобоисты Франсуа Леле, поляк композиторы және дирижері Кшиштоф Пендерецкий, жапон-американ пианисті Киоко Хашимото, бриан виолончелисті Колин Карр, француз кларнисті Арман Ангстер, француз гобоисты Давид Вальтер, швейцария флейтисті Орель Николесекілді көрнекті орындаушылармен бірлесе отырып, өзінің орындаушылық шеберлігін арттырады.

Франция, Англия, Австрия, Ресей, Украина, Беларусь, Тайланд, Оңтүстік Кореяның қалалары бойынша гастрольдік сапарлар квинтеттің орындаушылық шеберлігінен тыңдармандарға ең жақсы әсер қалдырды. Көптеген квинтет Қазақстан қалалары бойынша концерттер беруде.

EXPO – 2017 халықаралық көрмесінің аясында квинтет «Астана Опера» сахнасында өнер көрсетті, № 2 g-moll Менуэт Блас Мария де Коломера, Франц Данци квинтеті шырқалды. Концерттің екінші бөлімінде Э.Моритц, Юмореска Александр фон Цемлинскийдің квинтеті және Е.Андосовтың «Праздничный кюй» шығармасы орындалды.



### **Мырзабекова Гаухар Құрманбекқызы**

Гаухар Мырзабекова Қазақстан Республикасының Халық әртісі, П.И.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы бітірді.

Гаухар Құрманбекқызы – «Қазақстан Камератасы» Мемлекеттік классикалық музыка ансамблінің негізін қалаушысы, көркемдік жетекшісі және солисті (1997ж. бастап). Оркестр ұжымы Қазақстанда камералық, көне музыканы насихаттайды. Оркестрдің концерттік бағдарламалары ескі

музыканың, классикалық және заманауи музыканың ең ерте үлгілерінен бастап, бір тақырыптық тұжырымдамада қамтылған. «Камераттар» концерттерінде жиі камералық музыканың сирек орындалатын шығармалары естіледі. Оркестрдің репертуары қазіргі уақытта форма және мазмұн жағынан келесі композиторлардың шығармаларына бай: Люлли, Вивальди, Бах, Паганини, Мендельсон, Моцарт, Бетховен, Шуман, Шуберт, Брамс, Штраус, Шостакович, Құрманғазы, Тәттімбет және т.б.

Гаухар Мырзабекова 1983 жылы Маргарет Лонг және Жака Тибо байқауының жеңімпазы. Камералық ансамбльдер сайысының бас жүлдесін Жания Әубәкіровамен бірге жеңіп алды. Гаухар – концерт қоюшы музыкант, концерттік бағдарламалары әр түрлі дәуірдегі, стильдер мен бағыттардағы шығармалардың тереңдігі мен виртуоздық әртүрлілігімен қанық. Г. Мырзабекова тамаша скрипкашы-ансамбльші, орындалатын музыканың стилін сезіммен көрермендердің ең жылы қабылдауын әрдайым тудырады. Гаухар Мырзабекова қытайдан шыққан американдық виолончелисты Йо-Йо Ма, кеңес және американдық скрипкашы Олег Крыса, қазіргі уақытта Рочестер қаласындағы Истменов музыка мектебінің профессоры (Нью-Йорк штаты), «Ensemble Intercontemporain» (Франция) камералық оркестрінің солист-альтисті, жасаушысы және концертмейстері Жерар Косе, халықаралық байқаулардың лауреаты және Қазақстан Республикасының Еңбек сіңірген қайраткері Теміржан Ержанов, әлемге әйгілі неміс пианисті және Любек қаласының музыка университетінде (Германия) оқытушы Эвелинде Тренкнер, Сергей Истомин (Франция), Әмір Тебенихин (Германия) концерттерінде өнер көрсетті.

Гаухар Мырзабекова тамаша ұстаз, жарқын және қызықты тұлға. Оның тәрбиеленушілері бірнеше рет халықаралық және республикалық байқаулардың лауреаты атанды. Оның «Б.Барток Концерт №2 для скрипки с оркестром» атты ғылыми жұмысы скрипкалық музыка саласындағы мамандармен жоғары бағаланды. Мырзабекова Г.Қ. халықаралық байқаулардың әділқазылар алқасының мүшесі болды, Италия, Оңтүстік Корея және Қытайда шеберлік сыныптарын жүргізеді. I-ші және II-ші халықаралық скрипкашылар, альтистер мен виолончелистер байқауының негізін қалаушы және қазылар алқасының төрағасы. Гаухар Мырзабекова-Қазақстан Республикасының Халық әртісі, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, «Құрмет» орденінің иегері, скрипка профессоры, «Қазақстан Камератасы» негізін қалаушы және көркемдік жетекшісі.

## Мұсаходжаева Айман Қожабекқызы



Мұсаходжаева Айман Қожабекқызы скрипкашы, ҚР Халық әртісі, профессор. Профессор Н.М. Патрушеваның класы бойынша К.Байсейітова атындағы РОМММ, КСРО Халық әртісі, профессор В.А.Климовтың класы бойынша П.И.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясын бітірді.

Консерваторияны аяқтағаннан кейін Алматыға оралды, Қазақ филармониясының солисті болып жұмыс істейді. 1990 жылдан бастап Құрманғазы атындағы АМК-да ішекті аспаптар кафедрасында сабақ береді, кейін кафедра меңгерушісі, профессор болды.

«Солистер академиясы» камералық музыка оркестрінің негізін қалаушысы. Оркестр музыканы ескі композиторлардан қазіргі заманғы авторларға дейін орындайды, Қазақстан қалалары мен шетелдерде музыкалық өнерді белсенді насихаттайды.

А.Мұсаходжаева Белградта, Генуада, Токиода, Хельсинкиде, Мәскеудегі П.И.Чайковский атындағы халықаралық байқаулардың лауреаты.

Әртістің концерттік репертуары үздік скрипкалық музыкадан тұрады: И.С.Бах, Й.Гайдн, В. А. Моцарт, Л. Бетховен, Н. Паганини, Й. Брамс, П.Чайковский, Я. Сибелиус, қазіргі шетелдік композиторлар. Скрипкашы әлемдік музыкалық жұртшылықты таныстырған қазақстандық композиторлардың шығармалары бар. Е. Рахмадиевтің скрипкаға арналған концерті скрипканың орындаушылық ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы жазылған болатын.

А. Мұсаходжаева П.И. Чайковский (Мәскеу қ., Ресей) атындағы Халықаралық скрипкашылар байқауының, М.Аббадо (Милан қ., Италия) атындағы Халықаралық скрипкашылар конкурсының, А. Ямпольский (Дубна қ., Ресей) атындағы Халықаралық скрипкашылар конкурсының қазылар алқасының мүшесі.

1998 жылы Қазақ ұлттық музыка академиясы ұйымдастырылып, ашылды, кейін жоғары оқу орны жаңа мамандықтарды «Шабыт» Қазақ ұлттық өнер университетінің көпсалалы оқу орнына айналдырды, онда А.Мұсаходжаева ректор болып табылады.

А.Қ.Мұсаходжаева өзінің бай орындаушылық тәжірибесімен бөліседі, Алматы, Мәскеу, Бішкек консерваториясының профессоры болып табылады. Біршама халықаралық және республикалық байқаулардың лауреаттарын тәрбиеледі. Скрипкашы Еуропа, Азия, Америка елдерінде мастер-класстар өткізеді.

А.Мұсаходжаеваның концерттік қойылымдары кең ауқымға ие. Қазақстан қалаларына, ТМД елдеріне және алыс шетелдерге саяхат.

ҚазҰӨУ оқушылары мен студенттерінің қатысуымен көптеген табысты концерттік турлар өткізілді. Мұндай турлар Италияда, Францияда, Британия мен Германияда өтті.

2016 жылы А. Мұсаходжаева Вербьеде (Швейцария) классикалық музыка фестивалінде қазіргі заманның ұлы скрипкашысы Лиана Исакадземен бір сахнада өнер көрсетті. Бұл фестиваль атақты және жас орындаушылардың қатысуымен танымал, концерттік қойылымдарға, дәрістерге, мастер-класстарға және атақты маэстроның дайындығына қатысуға болады.

Еліміздің қоғамдық өміріндегі шығармашылық және кәсіби жетістіктері, жоғары жетістіктері үшін А. Мұсаходжаева «Қазақстан Республикасының Халық әртісі» атағымен, ЮНЕСКО-ның «Бейбітшілік әртісі» атағымен, Қазақстан меценаттар клубының «Платиналы Тарлан» сыйлығымен марапатталды. Оның есімі «XX ғасырдың 2000 көрнекті музыканттары» атты ІВС Дүниежүзілік Құрмет тізіміне енгізілді, әлемдік музыкалық мәдениетінің дамуына үлес қосқаны үшін медальмен марапатталды.

### **Бисенғалиев Марат Саметұлы**



Бисенғалиев Марат Саметұлы – скрипкашы және дирижер, ҚР еңбек сіңірген өнер қайраткері. 1969 жылы скрипка класы бойынша К.Байсейітова атындағы РОМММ оқуға түсті. Құрманғазы атындағы АМУ-да профессор Н.М.Патрушеваның сыныбына түсіп, кейін П.И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы профессор Б.В.Беленький ден және профессор

В.А.Климовтан аспирантурада оқуды жалғастырды. Кейін М. Бисенғалиев әртістікке маңызды В.А.Климовтан алған: мақсатқа талпынушылық, шыдамдылық және сахнада өзін-өзі беру туралы атап өтті.

М. Бисенғалиевтің табысты жеке қойылымдарының бірі Мемлекеттік симфониялық оркестрмен Мәскеу консерваториясының залында өтті, ол Бетховеннің скрипкалық концертін орындады. М. Бисенғалиев Лейпциг қаласындағы скрипкашылар халықаралық байқаулардың лауреаты, Испанияда Гран При және арнайы жүлде жеңіп алды.

Дэвид Дэнтон «Naxos» дыбыс жазу компаниясының продюсері, концерттердің бірінде М.Бисенғалиевтің ойынын қызықтырып, оның концерттік репертуарын жазуға келісім-шарт ұсынды. Кейін скрипкашы басқа да танымал дыбыс жазатын «Sony», «Marco-Polo» компанияларымен қызметтес болды.

80 – жылдардың соңында Ғ.М. Бисенғалиев «Алтын Алма» камералық оркестрін құрды. 2003 жылы артистке Орал қаласында БҚО

симфониялық оркестрін құру туралы ұсыныс түсті. Оркестрлік репертуары К.Дженкинстің «Палладио», «Пассакалья», А.Серкебаевтың «Шалқыма», «Күй» (Марат Бисенғалиевке арналған), «Алма-Ата», «Аве-Мария», А.Акутагава «Триптих», ішекті оркестрге арналған үздік классикалық шығармалардан тұрды. 2003 жылдың мамыр айынан 2008 жылға дейін оркестр Қазақстан, Ресей, Украина, Польша, Ұлыбритания, Италия, Үндістан қалаларына гастрольдік сапармен барды.

М. Бисенғалиев 2006 жылы алғаш рет Үндістанның симфониялық оркестрін (SOI, Mumbai) құрды. 2009 жылы Үндістанның ұлттық орындаушылық өнер орталығы Бисенғалиевті өзінің құрметті мүшесі етіп сайлады. Марат Бисенғалиев мемлекеттік наградалары бар: оған «Қазақстан Республикасының Еңбек сіңірген қайраткері» атағы берілді. Музыкалық өнердегі шығармашылық жетістіктері және Қазақстанның оң имиджін қалыптастырғаны үшін «Платиналы Тарлан» Қазақстан меценаттар клубының сыйлығымен, сондай – ақ «Алтын Адам-Жыл адамы» сыйлығымен марапатталды.

М. Бисенғалиев ғалым және ағартушы ретінде ағылшын композиторы Э. Элгарға қатысы бар материалдарды зерделеумен және жинаумен айналысты. 2011 жылы ол «Elgar/ Эльгар» үш CD-дегі ағылшын композиторы шығармаларының толық антологиясын жазуды аяқтады. 2012 жылы Марат Бисенғалиев Бразилия, Үндістан, Түркия, Қазақстан, Еуропа, Америка қалалары бойынша сәтті өнер көрсететін «Алматы Симфониялық оркестрінің» негізін қалады.

Марат Бисенғалиев әлемнің ең үздік симфониялық оркестрлерімен: Королевский, Веллингтон Sinfonia, Варшава, BBC Scottish, Новозеланд, Мәскеу, Украин, BBC Ulster, Ирландиямен ынтымақтасты. Танымал залдарда концерттерге шықты: Barbican, Royal Albert Hall Carnegie Hall Wigmore Hall, Waterfront, «Last Night of the Proms», Sheffield City Hall, Bridgewater Hall.

Шетелде М.Бисенғалиев «Gramophone» журналының нұсқасы бойынша музыкалық сыншылардың мойындауына ие, сондай-ақ «Тер» CD-нің тұсаукесеріне Sony BMG компаниясының «Алтын диск» марапатына ие. «TheTimes» және «Fanfare» шетелдік басылымдарынан «тамаша скрипкалы солист» және «заманауи Иззи» секілді музыка сыншыларының тамаша пікірлерін Марат Бисенғалиев алды.

Бір жыл ішінде М. Бисенғалиевтің бүкіл әлем бойынша жүз отыздан астам өнер көрсетуі бар: Қазақстан, Польша, Украина, Италия, Ұлыбритания, Германия, Франция, Жапония, Гонконг, Оңтүстік Корея, Үндістан, Жаңа Зеландия және АҚШ.

Марат Бисенғалиев тамаша скрипкашы, музыкант, жарқын даралыққа ие, тамаша басшы-менеджер, экспериментке дайын адамның шексіз талантына ие.

## Құрманәев Ермек Мәлікұлы



Ермек Мәлікұлы Құрманәев 1980 жылы 7 тамызда Алматы қаласында музыкант отбасында дүниеге келген. Ермек музыкалық атмосферада өсті, оның әкесі-М.Д. Құрманәев, ҚазКСР радио және теледидар оркестрінде және Құрманғазы атындағы Қазақ академиялық оркестрінде виолончелист болып жұмыс істеді. Ермек алты жасында виолончель класы

бойынша К.Байсейітова атындағы РОМММ-ге түседі, ҚР Еңбек сіңірген педагогы Е.Н. Луценкодан сабақ алады.

1994 жылы Мәскеу жасөспірімдер Ассамблеясына табысты қатысқаннан кейін Ермек Гнесиных ат. РОМММ-ге Ресейдің Құрметті педагогы, ішектер аспаптарының кафедра доценті В.М. Биринаның сыныбына шақырылды.

Гнесиных атындағы арнайы музыкалық мектепті бітіргеннен кейін 1999 жылы Ермек Құрманәев Гнесиных атындағы атақты виолончелист, профессор, аты аңызға айналған Мстислав Ростроповичтің сүйікті оқушысы Н.Н.Шаховская сыныбында РАМ-да оқуын жалғастырады.

Халықаралық қор стипендиясын алып, АҚШ-та екі жылдық тағылымдамадан өтті. Оқу жылдарында үлкен музыкалық тәжірибе ала отырып, Ермек Құрманәев сұранысқа ие музыкант болып келеді. Тағылымдамадан кейін Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының солисті және Құрманғазы атындағы ҚҰК ең жас педагогы болады.

Шығармашылық өмір жылдары Ермек Құрманәев түрлі байқаулар мен фестивальдердің бірнеше рет лауреаты атанды: 2 дәрежелі лауреат, Орта Азия мен Қазақстанның 1 республикааралық байқауының лауреаты. Алматыда А. Жұбанов атындағы 1 халықаралық фестивальдің лауреаты болды. 1996 жылы Австриядағы Лицен қаласындағы виолончелистер халықаралық байқауының лауреаты. Польшада Познани қаласында Каземир Вилькорский атындағы виолончелистер жастар байқауының 2 дәрежелі лауреаты болды. Кишиневте өткен халықаралық байқаудың III дәрежелі лауреаты. Астана қаласындағы «Шабьт-миллениум» республикалық фестивалінің лауреаты. Мәскеу қаласында 1 дәрежелі халықаралық қордың стипендиаты. С. Танеев атындағы Калуга қаласында камералық ансамбльдер байқауының III дәрежелі лауреаты.

Францияда Жерармер қаласында Festival DE GERARDMER-KICHOMPRES ішекті аспаптарда орындаушылардың халықаралық байқауының 2 дәрежелі лауреаты. 2008 жылы Алматы қаласында Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті Қорының мәдениет және өнер саласындағы лауреаты.

2009 жылы Австрияда Вена қаласында Л. Бетховен атындағы халықаралық фестиваль дипломын алды. Сол жылы А.Тілеубергенмен камералық ансамбльде 1 сыйлықтың лауреаты және Ресейде Челябинск қаласында Т.А.Гайдамович атындағы халықаралық байқауларда қазіргі заманғы шығармаларды орындағаны үшін жүлде иегері.

Ермек Құрманбаев өзінің шеберлігін жетілдіруді жалғастыра отырып, 2007 жылы Н.Н.Шаховская сыныбында П.И.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясында аспирантураны бітірді. Сонымен қатар, Е.Құрманбаев – халықаралық орындаушылық шеберлік деңгейін және шетелде жұмыс істеу құқығын растайтын сертификат иегері. 2011 жылдан бастап Ермек Мәлікұлы К.Байсейітова атындағы РОММИ-да педагог болып жұмыс істейді, онда оның өнер шыңына дейінгі жолы басталды. Қазіргі уақытта Астана қаласында «Шабыт» ҚазҰӨУ-де педагогикалық қызмет атқарады. Жыл сайын мастер-кластар өткізеді. Қаратаева Т., Гаппарова М., Жантұрғанова Б., Нарбекова М., Абдуллина А., Құспанова А. сынды сан түрлі байқау лауреаттарын тәрбиелеп, дайындады.

Е.Құрманбаев ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізеді, «Триада концерттер Г. Жубановой», «К истории виолончельного исполнительства в Казахстане», «Газиза Жубанова и музыка 20 века» мақалалар жазды. Дәріс берумен айналыса отырып, Е. Құрманбаев әртіс болады, тамаша музыканттар Аида Аюповамен (скрипка), Гүлжан Өзенбаевамен (фортепиано) «Самғау» триосы құрамына кіреді.

Сондай-ақ Ермек Құрманбаев «Forte-trio» ансамблінде ҚР еңбек сіңірген қайраткері және камералық трио көркемдік жетекшісі Тимур Урманчиевпен бірге еңбек етті. Триоға скрипкашы халықаралық конкурстардың лауреаты Еркебұлан Сапарбаев кіреді. «Forte-trio» концерттік бағдарламалары камералық жанрдың ең үздік туындыларында салынған: А.Дворжак – «Думки» № 4 фортепианолық триосы ор. 90, Сергей Рахманинов – Эллегиялық трио, Арман Жайым – трио және т. б.

Виолончелист республиканың жетекші ұжымдарымен концерт қояды: МАСО, Абай атындағы МАТОБ симфониялық оркестрі, Астана қаласының симфониялық оркестрі, Қарағанды қаласының симфониялық оркестрі, «Қазақстан Камератасы» мемлекеттік классикалық музыка ансамблі, Ғ.Жұбанова атындағы мемлекеттік квартеті, сондай-ақ жақын және алыс шетел оркестрлерімен. Концерттік қойылымдар атақты музыканттармен өтті, яғни Гилл Шахам қазіргі заманның аса көрнекті скрипкашыларының бірі болып табылады, оның ойыны виртуозды техниканы шынайы жылулықпен және рухтың ұлылығымен ұштастырады, әлемнің танымал оркестрлері мен дирижерларынан ынтымақтастық туралы үнемі ұсыныстар алады.

Концерттік қойылымдар танымал пианист Ланг-Лангпен, дирижер Ваг Папянмен, итальяндық дирижер және композитор Вито Ло Ремен,

Татарстан Республикасы дирижері Р.И.Скуратовпен, дирижер Петр Грибановпен, 2006 жылдан бастап Қарағанды симфониялық оркестрін басқарған, армян кеңестік пианисті, дирижер Константин Орбелянмен, ресей виолончелисті Денис Шаповаловпен, ресейлік скрипкашы Александр Тростянскиймен, ТАССР Халық әртісі, «Құрмет» орденінің кавалері, дирижер, композитор Ренат Салаватовпен, Астана қаласы мемлекеттік филармониясының симфониялық оркестрінің бас дирижері Қанат Ахметовпен, пианист, Құрманғазы атындағы ҚҰК ректоры Ж.Әубәкіровамен, скрипкашы, ҚР Халық әртісі Г.Мырзабековамен, «Шабыт» ҚазҰОУ арнайы фортепиано кафедрасының профессоры, Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының әншісі, «Fortetrio» мемлекеттік камералық триосының көркемдік жетекшісі Тимур Урманчиевпен өтеді. Ол Австрияда, Польшада, АҚШ-та, Францияда, ТМД елдері мен Қазақстанда гастрольдік сапарда болады және мастер-кластар береді.

Байқаудың қазылар алқасының жұмысына қатысты: А.Жұбанов атындағы республикалық конкурс, 45 Республикалық орындаушылар байқауында. Әртіс репертуарында И.С.Бахтың виолончель солоға арналған алты сюитасы; Й.Гайднның C-dur, D-dur; Р. Шуман, К. Сен-Санс, Д.Шостакович, А. Дворжак, С. Прокофьев, П. Чайковский, Й. Брамс, Л.Бетховен, Элгар концерттері; Л. Бетховен, Й.Брамс; Локателли, Франкер, Боккерини сонаталары бар.

Ермек Құрманәевқа алғыс хаттары жарқын шығармашылық қызметі және халықаралық конкурстардың лауреаттарын тәрбиелегені үшін Құрманғазы атындағы ҚҰК, Жамбыл атындағы Қазақ Мемлекеттік филармониясы, М.Глинки атындағы Новосибир Мемлекеттік консерваториясы, ҚР Білім және ғылым министрлігінен берілді.

### **Әубәкірова Жәния Яхияқызы**



Жәния Әубәкірова пианист, педагог, ҚР Халық әртісі, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының профессоры және ректоры. 1977 жылы Құрманғазы атындағы АМК, 1979 жылы П.И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы және П.И. Чайковский атындағы ММК аспирантурасын бітірді, оны 1981 жылы профессор Л.Н. Власенкодан тәмамдады.

1981 жылдан бастап Құрманғазы атындағы АМК арнайы фортепиано кафедрасында педагогикалық карьерасын жалғастырды. 1983 жылдан бастап Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының солисті.

Жәния Әубәкірова 1983 жылы Маргарет Лонг және Жака Тибо конкурсының жеңімпазы және Гаухар Мырзабековамен бірге камералық ансамбльдер конкурсынан Гран-при жеңіп алды.



Жәния Әубәкірова 1900көерермен орнына арналған «Salle Pleyel» және «VigodaHall» Француз Радио Үйінің «SalleGaveau» атақты концерттік залдарында өнер көрсетеді. Қазақстан, Франция, Польша, Германия, Англия, Италия, Венгрия, Жапония, Ресей, АҚШ, Израиль, Греция қалалары бойынша гастрольдік турлар. Пианист Санкт Петербург филармониясының Чайковский атындағыММК сахнасында,жыл сайын солистердің, дирижерлердің, классикалық музыка орындаушыларының әлемдік премьералары өтетін «BarbicanHall» концерт залында,1901 жылы ашылған және керемет акустикамен танымал «WigmoreHall» Халықаралық концерт залында өнер көрсетті.

Ж.Әубәкірова Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының ректоры болып табылады. Ж.Я.Әубәкірованың жетекшілігімен жоғары оқу орны жетекші мәдени-ағарту орталығына айналды, 2001 жылы Ұлттық мәртебе берілді. Жәния Әубәкірованың бастамасымен «Классика» музыкалық агенттігі сияқты көптеген жобалар ұйымдастырылып, жүзеге асырылды. Соның арқасында «Франциядағы қазақ маусымы» жақсы өтті, 30 астам CD жазылды. Режиссер, БМКИ түлегі Ермек Шинарбаевпен бірге шығармашылық достастықтың нәтижесі бойынша халықаралық конкурстар, қазақстан орындаушыларының гастрольдері туралы баяндайтын 20-дан астам фильм-концерттер өткізілді. «Өрлеу жұлдыздары» жобасы, онда музыка білімін алатын жас орындаушыларды ынталандыру үшін ресейлік және Батыс мамандарының жеке кеңестері, мастер-кластары ұйымдастырылды.

Сондай-ақ 2002 жылы қазіргі авторлық әдістер бойынша білім беру мекемесі – Жәния Әубәкірова колледжі ашылды.

Жәния Әубәкірованың белгілі музыканттар мен ұжымдармен серіктестік байланысты ұстайды:кеңестік және ресейлік пианист, композитор және дирижер, РСФСР Халық әртісі Плетнев Михаилмен, Татарстанның МСО бас дирижері, Ресейдің Халық әртісі Александр Сладковскиймен, кеңестік және ресейлік дирижер Александр Ведерниковпен, Аргентина пианисті Марта Аргерихпен, ресейлік виолончелист және дирижер Денис Шапаваловпен, танымал қазақстандық скрипкашы, виртуоз және дирижер Марат Бисенғалиевпен, Лондонда барка музыкасын орындайтын ағылшын камералық оркестрмен, 1965 жылы Гарри Бертиниге негізделген, қазіргі уақытта Ариэль Цукерман басқаратын израильдік камералық оркестрмен және тағы басқалармен.

Жәния Яхияқызы Әубәкірова концертті пианист және көерермендерді жаңа бағдарламалармен қуантады. Қазақстан қалалары мен ТМД елдері бойынша консерваторияның жас ұжымы Қанат Омаров басқаратын симфониялық оркестрмен және «Тұран» ансамблімен концерттік тур өткізеді. 2012 жылы Мариинский театрының сахнасында өнер көрсету, театрдың көркемдік жетекшісі және дирижері Валерий Гергиевтің шақыруы бойынша және Мәскеу мемлекеттік консерваториясының сахнасында өнер көрсету табысты болды. Концерттік бағдарлама

Й.Брамстың №1d-moll оркестрлі фортепианоға арналған концерттен, А.Райымқұлованың «Дала сыры» симфониялық поэмасынан тұрды. Бағдарламаны Камиль Сен-Санстың №3 симфониясы аяқтады. Бұл бағдарламамен Құрманғазы атындағы ҚҰК залында классикалық музыканы сүйетін қазақстандық әуесқойлар да танысты, сондай-ақ концерттер Қарағанды мен Павлодарда өтті.

«Жібек жолы» фестивалі аясында «Астана Опера» театрында симфониялық музыканың концерттері өтті. Дирижерлікпульті – Дориан Уилсон (АҚШ), 1989 жылы Н.Малько (Копенгаген) атындағы дирижерлер байқауынан кейін танылды. Концерттік бағдарлама Тілес Қажығалиевтің «Қыз қуу» симфониялық күйінен, А.Дворжактың № 9 симфониясынан, ол композитордың АҚШ-қа келген уақытта жазылған ең атақты симфониясы, Сергей Рахманиновтің оркестрімен № 3 d-moll фортепиано концертінен тұрды.

Жәния Әубәкірованың жеке концерттері пианисттің шығармашылық қызметінің 30 жылдық мерейтойына орай республика қалаларында: Өскемен, Қарағанды, Ақтөбе қалаларында өтті. Шетелде: Женевада, Барселонада, Брюссельде, Люксембургте және Астанадағы ЭКСПО аясында болды. Концерттің бағдарламасы И.С.Бахтың итальяндық концертінен, И.С. Бах-Ф.Бузонидің Хоралдық прелюдияларынан, Ф.Шопеннің №1, 2, 3, 4 балладасынан тұрды.

Ж.Әубәкірова ҚР Үкіметінің марапаттарына, Франция үкіметінің ордендеріне және Польша Үкіметінің ордендеріне ие болды.

### **Қадырбекова Гүлжәмилә Ихсанқызы**



Гүлжәмилә Ихсанқызы Қадырбекова Қаз КСР халық әртісі. П. И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы және РФ еңбек сіңірген әртісі, профессор Г.Б. Аксельродтың сыныбында ассистентура-тағылымдаманы бітірді.

1974 жылдан бастап Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының солисті және Алматы мемлекеттік консерваториясында арнайы фортепиано кафедрасында сабақ береді. Италиядағы беделді пианисттер байқауында жеңіске жеткеннен кейін Қадырбекова абсолютті жеңімпаз, осындай беделді форумда лауреат болған алғашқы қазақстандық пианист атанды. Италиян баспасөзі сол кезде жазған: Жоғары кәсіпқойлық деңгейі, туындының шынайы түсіндірмесі тамаша техникамен және орындау талғампаздығымен үйлескен – міне, осының арқасында пианист жоғары марапатқа ие болды», «...ол жоғары деңгейде ойнады, бірақ патетикасыз – шынайы және қарапайым. Алайда, бұл қарапайымдылықтың артында - үлкен көркемдік ерік және

бай шығармашылық қиял», «... ол тыңдаушыларға адам сезімінің сұлулығын ашты».

Байқаудағы жеңіс пианисттің өмірін көп өзгерете алатын еді. Италия қалалары бойынша концерттік тур тамаша өтті. Сол кезде Г.Қадырбековаға Еуропада жұмыс істеуге көптеген ұсыныстар келіп түсті. Бірақ пианист Отанда қалуға шешім қабылдады.

1992-2013 жылдары арнайы фортепиано бөлімінің оқытушысы, декан, содан кейін К.Байсейітова атындағы РОММИ арнайы фортепиано бөлімінің меңгерушісі болды. Педагогикалық қызмет жылдары Гүлжәмилә Қадырбекова жүзден астам оқушы мен студент тәрбиеледі. Олардың ішінде атақты жас орындаушылар: Баспаев Рахимжан, Бодаубаева Дина, Кузнецов Сергей, Құрмашев Азамат, Исенова Әйгерім, Переверзев Олег, Сепп Майа, Каплан Ида, Булембаева Малика, Зулпыхаров Санжар, Қабенова Шынар, олар Германия, Австрия, Италия, Франция және А.Жұбанов атындағы «Шабыт» атындағы республикалық конкурстардың жеңімпаздары болды.

Г.Қадырбекова бірнеше рет халықаралық және республикалық орындаушылар конкурстарының қазылар алқасының мүшесі міндетін атқарды: Ашхабад қаласында пианисттер конкурсында, Париж қаласында Француз музыкасы бойынша конкурста, Астанада «Шабыт» Халықаралық пианисттер конкурсында, «Созвездие надежд» фестивалінде, «Русские сезоны» пианисттер байқауында (Екатеринбург қ.), «Моцарт-вундеркинд» пианисттер байқауында және Бетховен атындағы фестивалда (Вена, Австрия). Алматыда Ахмет Жұбанов атындағы Халықаралық байқау-фестиваль қазылар алқасының төрағасы болды.

Г.Қадырбекова өзінің орындаушылық шеберлігін жетілдіріп, 1997 жылы «Болашақ» халықаралық бағдарламасы бойынша Франциядағы білім беруді жоспарлау халықаралық институтында (ЮНЕСКО жанындағы) Парижде тағылымдамадан өтті. Сондай-ақ, пианист француз тілі оқытушысы екінші жоғары білімі бар, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ бітірді.

Пианист орындаушылық талантымен, жинақталған педагогикалық тәжірибесімен бөлісіп, 1993 жылы Париж қаласында Францияда шеберлік сабақтарын өткізіп, Австрияда Вена қаласында «SOMMER-KURSEN» мастер-кластарын өткізді. Алматы, Астана, Павлодар, Атырау, Ақтау қалаларында музыка мектептері мен музыка колледждерінің оқытушылары үшін мастер-класстар өткізеді. Ресейде Екатеринбург қаласында Мусоргский атындағы Орал мемлекеттік консерваториясында орыс романтикалық фортепианолық музыкасын орындау мәселелері бойынша мастер-класы болды.

Г.Қадырбекованың шығармашылық және оқытушылық қызметінде үлкен орындаушылық репертуары жинақталған. Пианист репертуарында И.С.Бахтың ХТК 1,2 бөлім шығармасы, концерттері, партиттері бар.

Классикалық композиторлардың шығармалары бар: В.А. Моцарт - сонаталар мен концерттер, Л.Бетховен-сонаталар, концерттер. Композиторлар романтиктер музыкасы ұсынылды: Ф. Шуберт – сонаталар, экспромттар; Р. Шуман – фантазия, симфониялық этюдтер, Ф. Шопен – концерттер, вальстар, ноктюрналар, балладалар, фантазия-экспромт. Ф.Лист, Б.Мендельсон, Й.Брамс, К.Сен-Санс, К.Дебюсси, М.Равель, Бузони шығармалары. Орыс музыка мектебін композиторлар: П.Чайковский, С.Рахманинов, А.Скрябин, А.Аренский ұсынды. Кеңес дәуірінің музыкасын: С.Прокофьев, Д.Шостакович, С.Губайдуллина ұсынды. Қазақстан композиторларының музыкасын: Т.Қажығалиевтің №2 концертін, Н. Меңдіғалиевтің «Легенда о домбре», «Соната-фантазия», №3 концертін, Т.Мыңбаевтың фортепиано мен литаврға арналған сонатасын ұсынды.

Оқытушылық қызметпен қатар, әртіс ғылыми жұмыспен айналысады. Г.Қадырбекова әдістемелік жұмыстың авторы: «С.В.Рахманинов, Паганини тақырыбындағы Рапсодия. Орындаушы-педагогтың жазбалары», мақалаларды музыкалық басылымдарда жариялайды.

Оны шын мәнінде халық әртісі деп атайды. Гүлжәмилә Қадырбекова еңбегі үшін Үкімет сыйлықтарымен, марапаттаулармен және оның ішінде: ҚазКСР еңбек сіңірген әртісі атағы, ҚазКСР Халық әртісі атағы берілді.Әр жылдары ҚР Президентінің Жарлығымен «Астана» медалімен, «Құрмет» орденімен, «Парасат» орденімен марапатталған.

KAZENERGY ақпараттық-талдау журналының журналисімен алынған сұхбатта әртістен сұрақ туындады – өмірде не нәрсе жүзеге асырылмады? Г. Қадырбекова өзінің сүйікті кәсібімен айырылысу туралы айту әлі ерте деп және бірдеңе жасап шығару, ойнау, концерт беру деген ниетім бар, өз тыңдаушыларымды шеберлікпен таң қалдыру, жаңа шығармаларды үйренудеген ықыласым бар деп жауап берді. Сонымен қатармузыканттың ұстанымдарында әрдайым адал болу,елінің азаматы болу және өнерде ар-ождан жоғалтпау болу керек деді.

## **Измайлов Нұрлан Тоқтарұлы**

Измайлов Нұрлан Тоқтарұлы пианист, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері. Профессорлар В.И.Носов және Н.П.Емельянова кластарындаЧайковский атындағы ММК, КСРО Халық әртісі, профессор Э.Гилельстің сыныбында ассистентура- тағылымдаманы бітірді.



Оқытушылық қызметін Құрманғазы атындағы АМК-да бастады, кейін өз қызметін Астана қаласындағы «Шабыт» ҚазҰӨУ-де университет ректоры А.Мұсаходжаеваның шақыруымен жалғастырды. Н.Т.Измайлов өнерге қызмет етуге елу жылдан астам уақыт жұмсады. Музыкант

дайындаған концерттік бағдарламалар мазмұны жағынан әр түрлі, бірі композиторлардың мерейтойлық күндеріне арналған.

С.Рахманинов атындағы халықаралық конкурста арнайы жүлде алды. Нұрлан Измайлов көп концерт береді. Концерттік қойылымдардың бірі Ф.Шопеннің туғанына 205 жыл толуына арналды. Концерт бағдарламасында 24 прелюдия және 4 баллада болды. 24 прелюдияның циклы 24 тональдықта жазылған, бір идеямен біріктірілген. Пианисттің айтуынша, орындаушының алдында композиторлық ойды білдіру, әрбірциклдің прелюдиясын сипаттамада таныстыру, техникалық қиындықтарды жеңу, тыңдаушыға көркем тапсырмаларды жеткізу міндеті тұр. Цикл түріндегі баллада сирек кездеседі. Бірінші баллада Ф.Шопен жасөспірімдер жасында, ал төртінші соңғы жылдары жазған. Пианист атап өткендей, музыка біздің өміріміздің көрінісі болып табылады, сондай-ақ орындаушыларда да белгілі бір өмірлік кезеңдер бар, жастық жылдары жасөспірімдер максимализмі басым болады, ал жетілген жылдары музыкаға деген көзқарас өзгереді, ол философиялық мағынаға толы.

Басқа концерттік кештің бағдарламасына атақты композиторлардың сирек орындалатын шығармалары қызмет етті. Кейбір шығармалар Қазақстанда алғаш рет айтылды. М.Глинки«Вальс-фантазия», Рахманиновтің «Вокализы» тақырыбындағы Кузоватовтың транскрипциясы, Ғ.Жұбанованың«Легенда о белой птице» балетінен халық биі тақырыбындағы Н.Измайловтың транскрипциясы. Сонымен қатар, тыңдаушылардың назарына П.Чайковскийдің «Времена года» циклі, С.Рахманиновтің 4 прелюдия, 23 шығ. ұсынылды. Концертте фортепианолық музыка музыканы сүйетін адамдарға арналған музыкалық мәдениеттің тұтас дәуірін бейнелейді, олардың жүрегінде ыстық жан сезімімен үндеседі.

Н.Т.Измайлов Астана қаласында өткен П.И.Чайковский атындағы X Халықаралық жасөспірімдер байқауында қазылар алқасы жұмысына қатысты, пианист фортепиано секциясында қазы алқасы ретінде жұмыс жасады.

### **Тебенхин Амир Владимирович**

Тебенхин Амир Владимирович пианист, Халықаралық байқаулардың лауреаты. Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері. Амир музыкамен айналысатын отбасында дүниеге келді. Оның әкесі Владимир Тебенхин-П.И.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясын бітірді, К.Байсейітова атындағы мамандырылған музыкалық мектепте фортепиано класы бойынша оқытушы болып жұмыс жасады. Владимир Тебенхин Құрманғазы атындағы ҚҰК-да органистердің қазақстандық мектебінің негізін қалаушысы болды. Республикада алғашқы

органисттердің бірі Әлия Қарасаева болды, кейін Мәскеу консерваториясында аспирант. Нота сауаттылығына және фортепианода ойнау Амир өзінің анасынан үйренді. Одан кейін білім алуы К.Байсейітова атындағы РОМММ жалғасты, Аида Исаковадан мектепті бітірді. Құрманғазы атындағы ҚҰК-да Жәния Әубәкіровадан бір жыл сабақ алды, Михаил Воскресенскийдің сыныбына П.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы 1999 жылы аударылып, бітіріп шықты.

Музыканттың шығармашылық өсуі мен дамуына әр түрлі конкурстарға қатысу себеп болды. Амир студент бола отырып, Виана да Мотта атындағы пианисттер байқауында жеңімпаз болды, финалда Шанхай симфониялық оркестрмен өнер көрсетіп Гран-При иеленген. Пианист халықаралық байқаулар қатарында жеңімпаз атанды: Францияда пианисттер конкурсында, Жапонияда конкурста екі рет, Германия, Дрездене қаласында өткен Антон Рубинштейн атындағы пианисттер конкурсында. Женевада (Швейцария), Бухарестегі (Румыния) Джордже Энеску атындағы пианисттер байқауында, Ганноверде (Германия), Глазгода (Шотландия), Визада (Португалия), Бельгияда, Панамада, Теміртауда (Қазақстан) конкурста Гран-при иегері және Ашхабадта (Түрікменстан) лауреат атанды.

Пианист 2002 жылдан бастап, отбасымен бірге Ганновер қаласында (Германия) тұрады, онда оның жұбайы Софья Гайсина оқуын жалғастырды. Отбасында – екі қыз. Ганновер Жоғары Музыкалық Мектебінде Амир профессор Карл-Хайнц Кеммерлингтен білім алды.

Амир Тебенихин – Қазақстанның концерт қоюшы жарқын пианисті, оның ойынша, композиторлық – баға жетпес құдірет, ал пианисттің музыкасы аспанмен тілдесуі тиіс. Оның шеберлігі композиторлардың тылсым дүниелерін таныту және ол виртуозды түрде бұл міндетін орындай алуда. Өмірлік ұстанымы – ұлы композиторлардың шығармаларын жаңғырту. Оның концерттері әрдайым жағымды әсер тудырады, сыншылар әртістің соңғы жылдары шеберлігін шыңдағанын және еңбекқорлығын атап өтті.

Амир Тебенихин Шанхай СО, Македония филармония оркестрімен, Венаның камералық оркестрімен, Би-Би-Си Шотландия симфониялық оркестрімен, В.Спивакованың «Виртуозы Москвы» оркестрімен, Светланов атындағы МАСО-мен, Гаухар Мырзабековамен, Қазақстан Республикасы МАСО-мен және т.б. бірге қызметжасады.

Оның қатысуымен концерттік бағдарламалар «Carnegie Hall», «Wigmore Hall» және т.б. сияқты айтулы залдарда шырқалды. Гастрольдік қойылымдар Германия, Франция, Польша, Португалия, Япония, Бразилия қалалары бойынша ТМД елдерінде қойылды және Қазақстанда жиі орындалды.

Амирдің концерттік бағдарламалары И.С.Бахтың, В.А. Моцарттың К.Дебюссидің, Ф.Листтің және т.б. шығармаларынан тұрады. Концерттерінің бірін Михаил Воскресенскийдің 80-жылдығына арнаған, онда

Чайковскийдің шығармасы, Зингер фортепианосы үшін транскрипциясында №5 симфония, Й.Брамстың сегіз пьесасы, С.Прокофьевтің №8 симфониясы, №14 полонез, №2 баллада, Ф.Шопеннің екі вальсі(ля минор, до-диез минор), Ф.Листтің Паганини бойынша алты этюдi шырқалды.

Пианист бірнеше жыл бойы Naxos, «Бехштейн», K&K Verlagsanstalt сынды дыбыс жазатын компаниялармен жұмыс жасады. Музыкалық мәдениеттің әлемдік жауһарлары:Ф. Шуберт, Р. Шуман, Й. Брамс, Ф. Лист, С.Рахманинов, К.Дебюсси, С.Прокофьев, Н.Мендіғалиев сынды композиторлардың шығармалары жазылды.

Амир Тебенихин Қазақстан меценаттарының «Тарлан» сыйлығының лауреаты, «Қазақстанның музыкалық мәдениетіне қосқан үлесі үшін»сыйлығының лауреаты, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері атағының иегері. DEUTSCHER PIANISTENPREIS байқауының нұсқасы бойынша 2011 жылы Германияның үздік пианисті болып танылды.

### **Өзенбаева Гүлжан Еркінқызы**

**Өзенбаева Гүлжан Еркінқызы**Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясыныңтүлегі. Профессор Е. Б. Коган, доцент Л.Р. Зельцер класы бойынша, профессор Ғ. А. Жұбанованың композиция класыбойынша білім алған. 1992-1994 Ж.Ж. – Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясының ассистентурасын бітірді.

Оқуын аяқтағаннан кейін консерваторияда К.Байсейітова атындағы РОМММ–та фортепиано оқытушысы болып жұмыс істеді, одан кейінҚұрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясының ассистентурасын бітіріп, шығармашылық қызметін сонда жалғастырды. Қазіргі таңда Құрманғазы атындағы ҚҰК-ның арнайы фортепиано кафедрасының доценті. Педагогикалық қызмет ақарған жылдары Ернар Нұртазин, Нұргүл Нүсіпжанова, Диана Нұрқанова және т.б. халықаралық және республикалық байқалардың лауреаттарын тәрбиелеген.

Г.Е.Өзенбаева концерт қоюшы пианист, Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының солисті, пианист репертуарында еуропалық, орыс, заманауи және қазақстандық композиторлардың түрлі стильдегі шығармалары, скрипка мен фортепианоға арналған, виолончель мен фортепианоға арналған және соло фортепианоға арналған шығармалар бар. Өртіс репертуарында И.С.Бах, В.А. Моцарт, Й. Гайдн, Л.Бетховен, Р.Шуман, М. Равел, С. Рахманинов, Й. Брамс, С. Прокофьев, Д.Шостакович, Ф.Пуленка сонаталары бар. Скрипка мен фортепианоға арналған, виолончельмен фортепианоға арналған және соло фортепианоға арналған аспаптық құрамы әр түрлі. Бірнеше маусым бойы виолончель шебері Денис Шаповаловпен жеке концерттер өткізді. Құрманғазы атындағы ҚҰК оркестрімен, Жамбыл атындағы филармонияның мемлекеттік академиялық симфониялық оркестрімен концерттер

ұйымдастырды. Гастрольдік қойылымдар шетелде Қытайда, Түркияда, Австрияда, Иорданияда, Францияда, Швейцарияда, Испанияда өтті.

«Самғау» триосы құрамында тамаша музыканттар Г.Өзенбаевадан, А.Аюпова мен Е.Құрманбаевтан тұрды. Музыканттар Л.Бетховеннің Fdur скрипкасы үшін №5 сонатасы, виолончель үшін №1 сонатасын, П.Сарасатенің «Цыганские напевы», М.Де Фалья «Испанский танец», Ф.Крейслердің «Синкопы» музыкасын орындады. «Самғау» триосы Қазақстан бойынша, шет елдер бойынша сахнаға шығып тұрады, Г.Өзенбаева шығармашылық дуэтте жас пианист Айғалқаева Ботагөзбен бірге шығады, бағдарламада Й.Брамстың, С.Рахмадиевтің шығармалары және «Самғау» концерттік пьесасы Г.Өзенбаеваның шығармасы бар.

Гүлжан Өзенбаева ҚР Композиторлар Одағының мүшесі, оның шығармалары Қазақстанда және шетелде: Түркия, Қытай, Италия және Ұлыбританияда орындалады. Оның скрипка мен фортепианоға арналған сонатасы, виолончель қолданылатын оркестрге арналған концертті, «Миржан» балет сюитасы, фортепиано мен камералық оркестрге арналған «Ғасыр елесі» эпикалық картинасы және т.б. шығармалары аса танымал. Жобалар аясында оқу орындарында мастер-кластар өткізеді. Бірнеше рет Алматыда, Түркияда, Астанада әр түрлі деңгейдегі конкурстарда қазылар алқасының мүшесі болды.

Г.Өзенбаева белсенді ғылыми жұмысы жүргізеді, ғылыми-әдістемелік және ғылыми-практикалық конференциялардың жұмысына қатысады. Авторлық шығармаларынан оқулықтар баспаға шықты: фортепианолық дуэтке арналған жинақ, скрипкаға арналған қазақ музыкасының жинағы, камералық-аспаптық музыка жинағы, қазақ фортепианолық музыкасы жинағы.

### **Оңалбаева Хадиша Алтынбекқызы**



Хадиша Оңалбаева Жұбанов атындағы дарынды балаларға арналған РОМММ, одан кейін Құрманғазы атындағы ҚҰК бітірді. 10 жылдан астам уақыт бойы АҚШ тұрады, өнертану докторы, профессор, University of Mobile, Pensakola College сынды білім ордаларында дәріс өткізеді, композитор.

2013 жылы Хадиша Оңалбаева Steinway Artist беделді атағын алған алғашқы қазақстандық пианист. Туған жерінде сирек болады. 2014 жылдың мамыр айында Алматыдағы Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясында және Астанадағы концерт залында концерт өткізді. Композитор концерттер үшін екі домбыралы оркестрге



арналған «Жерім» симфониялық поэмасын жазды. Тыңдармандарға Ғ.Жұбанова атындағы ішекті квартеттің қатысуымен камералық концерт ұсынылды, А.Дворжактың квинтеті ор.81 а-моллорындалды, сонымен қатар Хадиша Оңалбаеваның ішекті квартетінің және америкалық композитор Майкл Колманның ішекті квартетінің премьерасы болды. Пианист Ф.Листтің № 1 концертімен Жамбыл атындағы филармонияның мемлекеттік академиялық симфониялық оркестрімен сүйемелдеуімен соло концерт ұйымдастырды. Сыншылар мен көрермендер танымал шығарманың жаңаша орындалуының куәсі болды, пианист кәсіби орындаушылық стилімен ерекшеленеді.

Хадиша сұранысқа ие музыкант, ол әлем аралап, өз өнерін паш етеді, әртіс 250-ден астам концерт өткізді, оның ішінде жеке орындалатын және камералық музыканың концерттері. Пианистің репертуарында классикалық, камералық және өзі шығарған музыкалық туындылар бар. АҚШ-та композитордың «Музыка. Менің өмірім» жеке ұнтаспасы шықты.

Хадиша Оңалбаева Gulf Coast Steinway Society ұйымының Президенті - бұл үздік студенттерге оқу грантын алуға көмектесетін қайырымдылық қоры. Хадиша Оңалбаева Америка композиторларының ұлттық лигасының және Америка оқытушыларының Ұлттық лигасының құрамында. Оның жұмыс кестесі тығыз, жылына 40-50 концерт береді.

Қазіргі таңда оның шығармашылығы материалдық тәуелсіздікпен, кәсіби қажеттілікпен, шығармашылық еркіндікпен ерекшеленеді. Пианистің айтуынша, харизмасы бар адам танымал орындаушы бола алады, ол әсерлі сарынмен, ерекше стилімен тыңдаушылардың көңілін жаулай алады. Міне, Хадиша Оңалбаеваның ұстанатын маңызды постулаттары.

## **Ержанов Теміржан**



Теміржан Ержанов белгілі қазақстандық пианист, халықаралық байқаулардың лауреаты, П.И. Чайковский атындағы ОММ және ММК бітірді, профессор М.Воскресенскийден тәлім алған. Бірнеше жыл бойы өзінің тәлімгерінің көмекшісі болып жұмыс жасады, содан кейін АҚШ-қа көшіп кетті. Теміржан Ержанов Р.Шуман (Цвиккау қ.) атындағы байқаудың лауреаты. Бұл жеңісі гастрольдік сапарларының көлемін кеңейте бастады. Пианист Германиядағы Гевандхаус, Концертхаус, Земпер-галерея секілді үлкен сахналарда ең үздік оркестрлердің сүйемелдеуімен өнер көрсетеді. Р.Шуман мен Ф. Шопеннің туғанына 200 жыл толуына орай Санкт-Петербург филармониясының үлкен залында болды. П.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы кіші залында өнер

көрсетті. Ұлыбританияда Вигмор –Холда, Францияда Гаво залында, АҚШ-та Меркин-Холда, Үндістанда Мумбай өнер орталығында, Италияда, Швейцарияда, Чехияда, Қазақстанда және Қытайда болды.

Лейпциг Гевандхаустың пікірінше, Теміржан Ержанов – феномен. Музыканттар және сыншылар оның музыкалық талантын жоғары бағалады, Т.Ержановтың есімі заманауи көрнекті орындаушыларының есімімен қатар аталады. «San Francisco Classical Voice» газеті Т.Ержановты «2007 жылдың үздік орындаушысы» деп атады.

Пианисттің репертуарында классикалық және сирек орындалатын музыка шығармалары бар: Дж.Россинидің Шағын Салтанатты Мессасы, Д.Шостаковичтің II-ші фортепианолық концерті, Алмас Серкебаевтың концерті, М.Мусоргский- И.Худолеяның «Борис Годунов» сюитасы.

Т.Ержанов концерттерде композитордың ерекше стилін, орындалатын музыканың бейнесін түсінуді, керемет техниканы, нәзік дыбыс бояуын көрсете алады. Қазақстандық музыканы сүйіп тыңдаушылар 2013 жылы Т.Ержановтың шығармаларыныңдай алды. Музыкант Алматы қаласында «Прокофьев. Алматы. 1942-1943» аттыбағдарлама ұйымдастырды, композитор өзі шығарған фортепианоға арналған музыка құрамында: фортепианоның сүйемелдеуімен флейтаға арналған соната, «Золушка» балетінің транскрипциясы, «Война и мир» операсы және «Лермонтов» фильмі.

Жұбайы Клара Фреймен бірге фортепианолық дуэт орындайды. Дуэтте Р.Шуманның, Ф.Шуберттің, В.А.Моцарттың, Ф.Мендельсонның екі роялға арналған шығармаларды орындайды.

Т.Ержановқа «ҚР Еңбек сіңірген қайраткері» атағы берілді. Пианист өзінің шығармашылық қабілеттерін шыңдап, кәсіби дамып келеді,оның сахнасы жаңа концерттік кездесулерді күтуде.

### **Ерманов Жанат Рахметоллаұлы**



**Ерманов Жанат Рахметоллаұлы** Құрманғазы атындағы ҚҰК бітірді және аспирантурада ҚР еңбек сіңірген қайраткері Р.Н. Сабировтан тәлім алған. Моцарт атындағы музыка академиясында (Польша) «жеке және камералық орындаушылық» бағдарламасы бойынша білім алған. Ницце және Прадо қалаларындағы (Франция) жазғы музыка академияларында өзінің кәсіби шеберлігін жетілдірген. Ж. Ерманов республикалық және халықаралық байқаулардың

лауреаты.Жамбыл атындағы Қазақ Мемлекеттік филармониясы жанындағы қарағайлы үрмелі аспаптар квинтетінің негізін қалаушы және жетекшісі.

Некрасов А., Оспанова Б., Исаков Г., Жоламан Б. сынды жас лауреаттарды тәрбиеледі. Педагогикалық ісімен қатар ғылыми-зерттеу

жұмысын да жалғастырады, ғылыми-практикалық конференцияларға қатысады, шетел баспаларында өзінің еңбектерін баспаға шығарады. Құрманғазы атындағы ҚҰК-да сабақ береді, үрмелі және соқпалы аспаптар кафедрасын басқарады.

Шығармашылық және концерттік қызметтегі үздік жетістіктері үшін «Мәдениет қайраткері» атағын иеленген. Қазақ музыкалық мәдениеті мен орындаушылық өнерін дамытуға және қарағайлы үрмелі аспаптар квинтетін құруға қосқан үлесі үшін «Қазақстан Республикасының Еңбек сіңірген қайраткері» атағына ие болған.

### **Жұмакенов Хайролла Акрамашұлы**



Құрманғазы атындағы АМК-да флейта сыныбы 1947 жылы ашылды және оның алғашқы педагогы Үлкен театрдың флейтисті Коноплев Иван Петрович болды. Тамаша педагог өзінің мұғалімдік жолында көптеген кәсіби музыканттарды тәрбие-леді, олардың есімдері танымал Г. Мұрзахметова, З. Бакенова, Е.Бреусов, В.Кнителъ, Х.Жұмакенов және т.б.

Х.А.Жұмакенов Қазақстан флейташы, А.Жұбанов атындағы РОМММ, Құрманғазы атындағы АМУ бітірді, кейін П.И.Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясының профессор А. В. Корнеев класы бойынша аспирантураны аяқтайды.

1978 жылдан бастап Құрманғазы атындағы АМУ-де қызмет атқарған, үрмелі және соқпалы аспаптар кафедрасының меңгерушісі болған. Кейін Астанада ҚазҰӨУ-де сабақ берді, профессор атағына ие болды.

Х.Жұмакенов Одессада және Финиксте (АҚШ) өткен байқауларының лауреаты, 1997 жылы Мирна Браун атындағы сыйлықпен марапатталды және АҚШ-тағы флейташылардың Ұлттық қауымдастығына кірді.

А.Мырзалиева, Е.Ақбаев, Н.Григорьева, Ф.Чулаков, Д.Глебов, А.Тараскина, Е.Нұрғалиев сынды сан түрлі байқаулардың лауреаттарын тәрбиеледі.

Оның бастамасымен және қолдауымен Астана мемлекеттік филармониясының үрмелі оркестрі мен флейташылар ансамблі құрылып, кейіннен оның аты берілді.

Оның орындаушылық мәнері дыбыс ырғағымен, туынды мазмұнын терең түсінуімен және шынайылығымен ерекшеленді, оған «Қазақстанның алтын флейтасы» деген шығармашылық атақ берілген. Ә.Бестібаев, Б.Қыдырбек, Е.Андосов және т.б. композиторлар өз шығармаларын: концерттерін, дуэттерін, камералық шығармаларын оның табиғатына арнайы лайықтап жазған. Қазақстан және шет елдер қалалары бойынша гастрольдік сапарлары үлкен табыспен өтті – Италияда, Испанияда, Австрияда, Германияда, Францияда, АҚШ-та, Ресейда және т.б.

Хайролла Жұмакенов үкімет тарапынан Құрмет мадақтамаларымен, «Ерен еңбегі үшін» медалімен марапатталған.

### **Клушкин Юрий Степанович**



Клушкин Юрий Степанович Ашрафи атындағы Ташкент мемлекеттік консерваториясын және Құрманғазы атындағы ҚҰК бітірген. Хельсинкиде, Ленинградта өткен халықаралық байқаулардың лауреаты.

Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының оқытушысы, 1966 жылдан бастап Қазақ ұлттық консерваториясының профессоры. Соколянский, Вербич, Мякотин, Үкібаев, Н.Уалиева, Р.Тоқабай, А.Пархоменко сынды кәсіби аспапшыларды тәрбиеледі.

Ю.Клушкин ғылыми-зерттеу қызметімен айналысады, ғылыми-практикалық конференцияларға қатысады, баяндамалар мен мақалаларды баспаға шығарады, керней және фортепианоға арналған шығармалар жинақтарын жасайды.

Таллин, Алматы, Тольятти қалаларында өткен байқауларда, В.Брандт атындағы (Саратов қ.), Орынбор қаласындағы, Астана қаласында өткен «Шабыт» байқауларда әділқазылар алқасының жұмысына қатысқан. Ю.С. Клушкинге ҚР Халық әртісі атағы берілген, «Парасат» орденімен марапатталған.

Кернейге арналған шығармаларды тудыруғашабыт берген әртіс Қазақстан композиторларының шығармашылық қызметіне тиімді ықпал етті. Еркеғали Рахмадиев «Концертное скерцо» (Юрий Клушкинге арналған), В.Стригоцкий-Пак кернейге және симфониялық оркестрге арналған концерт жазды.

Ю.Клушкин симфониялық және камералық оркестрдің, фортепианоның және басқа да аспаптардың сүйемелдеуімен орындалатын кернейге арналған 100-ден астам композиция жазған.

### **Федянин Александр Афанасьевич**



**Федянин Александр Афанасьевич** Құрманғазы атындағы АМК Иосиф Иосифович Моок класының түлегі. Сан түрлі байқаулардың лауреаты. 1975 жылдан консерваторияда сабақ береді, Құрманғазы атындағы ҚҰК профессоры.

Сергей Федянин, Константин Аш, Талғат Әбдірайымов, Рамиль Зайналов сынды сан түрлі байқаулардың лауреттарын тәрбиеледі. «Тромбоны Алматы» квартеті «Emory Remington» Бүкіләлемдік

тромбоншылар қауымдастығының (Германия) беделді сыйлығын иеленді.

Ғылыми-практикалық конференцияларға қатысып, «Мифологические корни симфонии «Жигер» Г.А. Жубановой», «Ритуал в основе поэтики Восьмой сонаты С.Прокофьева» сынды еңбектерін жариялаған.

Композициямен айналысады, «Сентиментальный вальс», «Казахская миниатюра», «Валенсия» және т.б. пьесаларды қамтитын мыстан жасалған үрмелі аспаптар ансамбліне арналған шығармалар жинағының авторы.

Халықаралық және республикалық байқауларда әділқазылар алқасының төрағасы ретінде қатысты.

Үкімет тарапынан ҚР-ның Еңбек сіңірген қайраткері атағы берілген.

### Бақылау тапсырмалары:

1. Музыкалық қызметпен танысыңыз және ұжымның сипаттайтын шығармашылық портретін құрастырыңыз (таңдау бойынша).

2. Ұжымның шығармашылық бағытының стилистикалық тенденциялары тақырыбына ұжым шығармашылығы бойынша ғылыми басылым дайындаңыз.

3. Қазіргі заманғы композитордың шығармашылығы бойынша презентация дайындаңыз.

4. Ұжымның репертуарынан немесе қазіргі композитордың шығармашылығынан ұсынылған шығармалардың аннотацияланған тізімін дайындаңыз.

5. Келесі ұжымдардың орындаушылық тәжірибеде жанр мен стилистикалық бағытты сипаттаңыз: «Қазақстан Камератасы», «Солистер академиясы», «МАСО», «Ғ.Жұбанова атындағы Квартет»:

Тапсырма	Ұжым атауы	Ұжым атауы	Ұжым атауы	Ұжым атауы
Туындының Атауы				
Туындының Авторы				
Туындының музыкалық формасы				
Бағдарламалығы				
Негізгі тақырыптардың сипаттамасы				
Аспаптық құрамы				

6. Таңдау бойынша орындаушы-солистердің репертуарынан шығармалардың аннотацияланған тізімін дайындаңыз. Қазіргі композитордың шығармашылығы бойынша презентация дайындаңыз.

7. Таңдау бойынша орындаушы-солистің шығармашылығымен танысыңыз, орындаушы-солистің өзіндік шығармашылық портретін құрастырыңыз.

8. Орындаушы-солистердің орындаушылық тәжірибесіндегі жанрларды және стилистикалық бағыттарды таңдау бойынша клавишті және ішекті аспаптарда сипаттаңыз:

Тапсырма	Ұжым атауы	Ұжым атауы	Ұжым атауы	Ұжым атауы
Туындының атауы				
Туындының авторы				
Туындының музыкалық формасы				
Бағдарламалығы				
Негізгі тақырыптардың сипаттамасы				
Аспаптық құрамы				

## ҚОРЫТЫНДЫ

Қазіргі заманғы қазақстандық қоғамның әлемдік экономикалық және қоғамдық-саяси процестерге ықпалдасуы, қоғамдық өмірдің әлеуметтік және мәдени мәнмәтінінің өзгеруі қазіргі қоғамның жалпы білім беруге және атап айтқанда музыкалық білім беруге қойылатын талаптарының өзгеруіне әкеп соғады.

Академиялық музыканың қайнар көзі XVI–XIX ғғ. Еуропаға барады, ол кезде аспаптық музыканың (опера, симфония, соната және т. б.) жанрлары мен музыкалық формалары толық қалыптасты. Академиялық аспаптық музыканың қалыптасуы үш кезеңге бөлінеді: бірінші кезең музыкалық аспаптарда техникалық тұрғыда анағұрлым жетілдірілген ойындармен сипатталады. Екінші академиялық аспаптық музыканың стилистикалық негіздері қалыптасты: классицизм, романтизм, импрессионизм және т.б., үшінші кезеңде гармониялық желінің даму принциптері, мәнерлі құралдар.

XX ғасырда академиялық аспаптық музыка жаңа мәнерлі құралдар мен әдістермен байыды: сонорика, алеаторика, пуантилизм, электрондық музыка.

Академиялық аспаптық музыканың дамуына орыс композиторлар мектебінің композиторлары үлкен үлес қосты. Музыкалық үйірмелерден, көпшілік концерттерден, императорлық театрлардан, музыкалық қоғамдардан Ресейде музыка өмірінің эволюциясы музыканы оқытатын білім беру мекемелерінің ашылуы болып табылады.

XX ғасырдың ортасына қарай камералық аспаптық музыка жеке жанрлық бағыт ретінде қалыптасты: еуропалық және орыс композиторлық шығармашылығының ұлттық камералық музыкасын меңгеру процесін аяқтайтын фольклорлық тақырыптамасы бар туындылар жасалды.

XX ғасырдың ортасынан бастап Мәскеу және Ленинград консерваторияларында музыкалық білім алған композиторлардың екінші буыны пайда болады. Жас композиторлардың плеядасы жаңа идеялар мен күштерге толы. Симфониялық жанрдың шекаралары кеңейде, шығармалардың бейнелі мазмұны, ашық түсті бояулар, батыл үйлесімді тіл және оркестрлік негіздің полифоникалық тәсілдерінің алуан түрлілігі байытылады.

1980-2014 жылдар аралығында оркестрлер мен ансамбльдер үшін Қазақстанның академиялық аспаптық музыкасының дамуы ұлттық және өркениеттік бағытта жалғасуда. Халық музыкасының үлгілері арқылы Қазақстан камералық-аспаптық музыкасының жанры қалыптасты. Бай, өзіндік аспаптық және халық әндері композиторлар шығармашылығының дамуына ықпал етті.

Академиялық музыканың ұлттық стилін құру Қазақстанның барлық композиторларының шығармашылығын біріктіреді. Бұл кезеңде халық

интонациясы мен халық құралдарын пайдалануда сапалы жаңа тәсіл тән. Фольклор түрінде мәдени мұраға сүйену, композиторлардың халықтық музыкалық дәстүрлерді сақтауы және шығармашылық идеяларды еуропалық формалар арқылы жүзеге асыру болып табылады.

Демократияландыру мен жариялылық үрдістерінің арқасында Тәуелсіз Қазақстан жылдарында айрықша ерекшеліктерімен көзге түскен композиторлар музыкасының жаңа шығармашылық идеялары мен бағыттарын және оркестрлер мен ансамбльдердің орындаушылық мәнерін еркін дамыту мүмкін болды.

Неоклассицизм үрдістері әлемдік бағыт ретінде ХХ ғ.аяғындағы қазақстандық авторлардың музыкасында тікелей көрініс тапты. Ол Б.Баяхунов, А.Бычков, В.Новиков, А.Исакова, Т.Мұхамеджанов, А.Мейірбеков, Т.Қажығалиев шығармашылығында айқын көрініс табады. Олар: С.Әбдінұров, Ә.Әбдінұров, М.Иржанова, Т.Тілеухан, А.Райымқұлова және т.б. еуропалық тәжірибені игерген және академиялық білім алған, фольклорлық ұлттық бастаулар мен неоромантизм және неоклассицизм стилистикасы бар теңесулер өздерінің қайталанбас авторлық стилін құрады.

Қазақ аспаптық музыкасындағы миниатюраның жанры ұлттық бейнелердің рухани әлемін, шығыстық дүниені сезіну еркін түрлерін қамтиды, мынадай түрлерге бөлінеді: пьесалар-би, пьесалар-әндер, прелюдиялар, ноктюрналар, серенадалар, токкатталар, сөзі жоқ әндер, балаларға арналған бағдарламалық пьесалар мен пьесалар-миниатюралар.

Зерттеуші Г.Ақпарованың зерттеуіне сүйене отырып, қазақ музыкасындағы соната жанрының дамуын үш кезеңге бөлуге болады: біріншісі жанрдың қалыптасуы, екінші кезең соната циклының жетілуі және үшінші кезең соната формасындағы жаңа композициялық идеяларды іздеу.

Академиялық аспаптық музыканың дамуы кәсіби музыканың барлық түрлерін белсенді қалыптастырумен, орындаушылық мәдениеттің өсуімен байланысты. 70-80 жылдары қазақ музыкалық элитасының жаңа толқыны: Айман Мұсаходжаева, Дүйсен Қасейнов, Жәния Әубәкірова, Гүлжәмилә Қадырбекова, Гаухар Мырзабекова, Қайрола Жұмакенов, Нұрлан Измайлов, Алтай Құсайынов таланттардың пайда болу уақыты болды. Бұл керемет шебер-орындаушылар көптеген қазақ композиторларын өздерінің орындаушылық мүмкіндіктеріне арнайы жазылған жаңа шығармаларды жасауға шабыттандырды. Орындаушылық база мен музыкалық білім беру саласының қызмет ету дәрежесі көптеген кәсіби шығармалар жасау үшін шешуші фактор болып табылады.

Қоғамның музыкалық мәдениетін, ұлттық сана-сезімді қалыптастыруда және өсіп келе жатқан ұрпақты дамытуда орындаушылық музыкалық ұжымдар маңызды болып табылады.



Олардың ішінде алғашқылардың бірі-Құрманғазы атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық халық аспаптар оркестрі. Шығармашылық өмірі ерекше оркестр 80 жылдық мерейтойын атап өтті. Бухаресте өткен халықаралық байқауда алтын медаль жеңіп алды, оркестр ұжымы Халықтар Достығы орденімен марапатталды. Музыканттардың бір буынын тәрбиеледі, өзіндік дәстүрлері бар, өз атағын абыроймен алып, музыкалық мәдениетті тарату бойынша жүктелген миссияны орындайды және музыкаға деген сүйіспеншілікті тәрбиелейді.

Мемлекеттік академиялық симфониялық оркестр Жамбыл атындағы Мемлекеттік филармонияның құрамына кіреді. Оркестрмен Л.Гинзбург, А.Кац, К.Элиасберг, Й.Домаркас және т.б. атақты дирижерлермен көрнекті маэстролар серіктес болды, олар оркестрдің кәсіби өсуіне зор үлес тигізді.

Ұжым серіктестерінің қатарында С. Рихтер, Л.Оборин, М. Ростропович және т.б. жетекші орындаушылар, атақты музыканттар болды.

ASTANA Opera оркестрі «Жібек жолы» фестивалін дәстүрлі түрде өткізіп келеді, онда көрермендер театрдың жаңа қойылымдарымен танысып, түрлі елдерден шақырылған дирижерлер мен солистердің шығармашылық жұмысын көре алады. Театрмен серіктес болған солистер: Е.Образцова, А. Нетребко, Хосе Каррерас, Вадим Репин, Денис Мацуев және т.б.

Республикалық сахна ҚР «Қазақстан Камератасы» мемлекеттік оркестрі, «Солистер академиясы» Мемлекеттік камералық оркестрі, Ғ. Жұбанова атындағы мемлекеттік ішекті квартет, ағаш үрмелі аспаптар мемлекеттік квинтетісіндей камералық оркестрлермен және ансамбльдермен танымал.

Бұл ұжымдардың шығармашылық өмірдің майталмандары, халықаралық және республикалық байқаулар мен фестивальдардың жеңімпаздары болып табылады. Бұл ұжымдардың музыкалық қорлары ауқымды, гастрольдік географиясы кең, олардың туындыларын сүйсіне тыңдайтын, өнерлерін құрметтейтін, кәсіби шеберліктеріне тәнті үлкен тыңдармандар аудиториясы бар.

Қазіргі жағдайда оқытудың мақсаты және оған қол жеткізудің шарты – білім алушылардың алған білімдерін заманауи әлемнің мәдениеті мен өркениеттері диалогында өзара әрекеттестік құралы ретінде пайдалану қабілетін дамыту.

## ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ақпарова, Г.Т. Жанр сонаты в камерно-инструментальном творчестве композиторов Казахстана (1930-1990 гг.) [Мәтін]: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбектің автореф. / Г.Т. Ақпарова. – Алматы: Құрманғазы атындағы. ҚҰК, 2009. – 29 б.
2. Ақпарова, Г.Т. Жанр сонаты в камерно-инструментальном творчестве композиторов Казахстана (1930-1990 гг.) [Мәтін]: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбек 17.00.02: қорғалған 15.03.09. / Ақпарова Галия Төлегенқызы. - Алматы., 2009. -142 б. - Библиогр.: 143-149б.б. - 0409РК00537
3. Акшпекова Л. Музыкальная драматургия и образное содержание фортепианного концерта Г. Жубановой [Мәтін] / Л. Акшпекова // Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының Хабаршысы.– 2014. – № 2. –80-87б.
4. Аманжол, Б.Т. Музыка как язык сознания [Мәтін] / Б.Т. Аманжол // Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының Хабаршысы. – 2014. – № 2. –15-26б.
5. Аманов Б.Ж., Мухамбетова А.И. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: Дайк-Приесс, 2002. – 544 б.
6. Аравин П.В. Ахмет Жубанов «Очерк творческой жизни». Алма-Ата, «Жазушы», 1966. – 80 б.
7. Барановская, Т.Г. Музыкальная эстетика: оқу құралы[Мәтін] / Т.Г.Барановская. – Гродно: ГрГУ, 2012. – 41 б.
8. Беспалова, И.В. Основы эстетики: учебно-методическое пособие [Мәтін] / И.В.Беспалова. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет им. Н.И.Лобачевского, 2015. – 53 б.
9. Бегалинова, Г.А. Казахский музыкальный язык и его современное функционирование: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбектің автореф.– Алматы, 1999. – 19 б.
10. Букирова Т. А. Оркестр казахских народных инструментов в творчестве А.К. Жубанова [Электрондық ресурс].– қол жеткізу тәртібі: <http://collegu.ucoz.ru>.
11. Дармодехина А. Казахстанские столицы услышат современную камерную музыку. [Электрондық ресурс].– Алматы: - қол жеткізу тәртібі: <http://www.artparovoz.com>.
12. Джумакова, У.Р. Творчество композиторов Казахстана 1920-1980-х годов. Проблемы истории, смысла и ценности: монография [Мәтін]/ У.Р. Джумакова – Астана: Фолиант, 2003. – 232 б.
13. Джумакова У.Р. Форманты музыки Жуматая Туекбаева: Исследование [Мәтін] / У.Р. Джумакова. – Астана, 2014. – 149 б.

14. Джумакова У., Кетегенова Н. Казахская музыкальная литература (1920-1980). – Алматы, 2014. – 256 б.

15. Жакупова Б.Т. Некоторые особенности академического фортепианного исполнительства в контексте музыкальной практики Казахстана: Исследование. – Алматы: ТОО «Издательство Lem», 2014. – 124 б.

16. Жизнь в искусстве. Композитор Газиза Жубанова [Мәтін] / сост. ред. Кетегенова Н.С. – Алматы: Өнер, 2003. – 448 б.

17. Жубанова Г.А. Мир мой – Музыка: В 2 т. Т. 1. / статьи, очерки, воспоминания [Мәтін] / (Құрастырған Д. Мамбетовой. – Алматы, 1997. – 210 б.

18. Жұбанов А. (Құрастырғандар Н.С. Кетегенова, А.Қ. Омарова). – Алматы: «Өнер» баспасы, 2006. 200 бет + 16 бет жапсырма.

19. Зенкин, К.В. Фортепианная миниатюра и пути музыкального романтизма [Мәтін]: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация / К.В. Зенкин – Мәскеу: П. И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы, 1996. – 53 б.

20. История зарубежной музыки XX век [Мәтін]: оқу құралы. / под ред. Н.А. Гавриловой. – М., 2005. – 573 б.

21. Калман А. «Камерата Казахстана» – творчество без границ // Простор. – 2014. - № 6. – 179 – 181 б.

22. Кетегенова, Н.С. Творческие портреты композиторов Казахстана: очерки (Қазақстан композиторлары одағының 70-жылдығы мерей тойына арналған) [Мәтін] / Нургиян Салимовна Кетегенова. – Алматы: Алатау, 2009. – 558 б.

23. Кешин К. Музыкальное имя Мусахан // Казахстанская правда. - 2013. – қыркүйектің 14. [Электрондық ресурс]. – қол жеткізу тәртібі: <http://www.m.kazpravda.kz>.

24. Композиторы Казахстана. Творческие портреты [Мәтін] / Құрастырған Н.С. Кетегенова. – Алматы: Болашак, 2012. – Т.1. – 360 б.

25. Кетегенова, Н.С., Антипина, А. Фортепианная музыка Казахстана [Мәтін] / Н.С. Кетегенова, А. Антипина // Мысль. – 2016. № 3. – 61-65 б.

26. Кондаков, И. В. "Прорыв к полистилистике" [Мәтін]: (творчество Альфреда Шнитке и искусство XXI века) / И. В. Кондаков // Әлеуметтік ғылымдар және қазіргі заман. 2006. № 1. – с. 147-159

27. Қазақстан композиторлары. Композиторы Казахстана. Анықтамалық. Справочник. [Мәтін] / Құрастырған Бағысбек Қуат. – Алматы: «Сансан», 2011. – 216 бет.

28. Коваль, В. Посвящение Флористану (Штрихи к алматинскому портрету Темиржана Ержанова) [Мәтін] / В.Коваль // Қазақстанның әдеби газеті. – 2007. – мамырдың 29.

29. Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. В. Келдыш. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 б.

30. Мұстафина М. Амир Тебенихин не работает пианистом. Он так живет. // Литер. 2011. [Электрондық ресурс]. Алматы, басылымға қол жеткізу тәртібі: <http://www.liter.kz>

31. Мұстафина М. Посвящение мастерам // Литер. 2017. 6 марта. [Электрондық ресурс]. – қол жеткізу тәртібі: <https://liter.kz>.

32. Мұстафина, М. Пианист [Мәтін] / М. Мұстафина // Новое поколение.- 2010. – мамырдың 6 –6б.

33. Мухитова, А.К. К вопросу о возникновении и развитии фортепианного искусства Казахстана (на примере композиторского творчества в жанре миниатюры) [Мәтін] / А.К. Мухитова // Известия НАН РК, Серия филологическая. – 2007. – № 2. –67-72б.

34. Мухитова, А.К. Проблемы развития жанров фортепианного концерта и сонаты в творчестве композиторов Казахстана [Мәтін] / А.К. Мухитова // Известия НАН РК, Серия филологическая. – 2007. – № 1. – 59-62б.

35. Мухитова, А.К. Фортепианное искусство Казахстана второй половины XX века [Мәтін]: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбектің автореф./ А.К.Мухитова – Алматы: Құрманғазы ат. ҚҰК, 2009. – 28 б.

36. Мұхитова, А.К. Фортепианное искусство Казахстана второй половины XX века [Мәтін]: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбек, 17.00.02: 2009 ж. 17.04. қорғалған / Мұхитова Алуаш Кубышқызы. - Алматы., 2009. - 121 б. - Библиогр.: 122-128 б.б. - 0409РК00434

37. Недлина, В.Е. Академическая музыка Казахстана и США: перекрестки рубежа веков [Мәтін]: монографиясы. – Алматы: Құрманғазы ат. ҚҰК, 2011. – 180 б.

38. Недлина В. // Жаңа музыкалық газеті. – 2015. маусымның 19. [Электрондық ресурс]. – қол жеткізу тәртібі://[musicnews.kz](http://musicnews.kz).

39. Нусупова, А.С. Жанр фортепианного концерта в творчестве композиторов Казахстана [Мәтін]: Өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбектің автореф./ А.С. Нусупова. – Алматы: Құрманғазы ат. ҚҰК, 2008. – 22 б.

40. Нусупова, А.С. Жанр фортепианного концерта в творчестве композиторов Казахстана [Мәтін]: өнертану кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациялық еңбек 17.00.02: қорғалған 14.05.08. / Нусупова Айзада Сайфуллаевна. – Алматы., 2008. – 124 б. – Библиогр.: 120-124б. – 0408РК00178

41. Нусупова А.С., Гавриленко И. Неоклассицизм в музыке казахстанских композиторов [Мәтін] / А.С. Нусупова, И. Гавриленко // «Мысль» Республикалық қоғамдық-саяси журнал. – сәурдің 27, 2016 ж.

42. Очерки о композиторах Казахстана [Мәтін] / Құрастырған, жауапты редакторы, А.С. Нусупова. – Алматы: «Алматы-Болашак», 2013. – 608 б. – 38 б.б.

43. Родному ВУЗу – наш талант (выпускники-композиторы) / Сб. ст., Кетегенова Н.С. [Мәтін] / Н.С. Кетегенова. – Алматы: Өнер, 2005 . – 494 б.

44. Стригина, Е.В. Музыка XX века: учебное пособие для студентов музыкальных училищ и вузов [Мәтін] / Е.В.Стригина. – Бийск: Издательский дом «Бия», 2006. – 280 б.

45. Тебенихин А. Будь Бетховен богачом, он не был бы Бетховеном // Бәйтерек: Республикалық қоғамдық-саяси журнал, № 6 (27), 2007 ж. желтоқсан

46. Тлеубергенов А. Стилистика фортепианных произведений Тлеса Кажғалиева [Мәтін] / А. Тлеубергенов // «Мысль»Республикалық қоғамдық-саяси журнал. – мамырдың 14 2014 ж.

47. Фортепианная музыка Казахстана. Мақалалар жинағы[Мәтін] / ред.-сост. А. Досаева. – Алма-Ата: Өнер, 1987. – 120 б.

48. Холопов Ю. Н. Введение в музыкальную форму [Мәтін] / Ю. Н. Холопов. – М.: П. И. Чайковский атындағы Мәскеу мемлекеттік консерваториясы, 2006. – 432 б.

49. Холопова, В.Н. Теория музыкального содержания, музыкальной герменевтики, музыкальной семантики: сходство и различия [Мәтін] // В.Н. Холопова. – «Қоғам музыка теориясы» Журналы– 2014/1. – № 3. – 20-42 б.

50. Холопова В. Н. Формы музыкальных произведений: оқу құралы, 2-е изд., испр. [Мәтін] / В. Н. Холопова. – СПб: Издательство «Лань», 2001. – 496 с.

51. Язык, понятный всем: Интервью с Амиром Тебенихиным и Гульнаррой Машуровой. – «Эксперт Казахстан», № 43 (145), қарашаның19, 2007.

### Ресурсы интернет

1. Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы[Электрондық ресурс]. – Алматы: – қол жеткізу тәртібі: <http://www.conservatoire.kz>.

2. «Шабыт» Қазақ ұлттық өнер университеті [Электрондық ресурс]. – Астана: – қол жеткізу тәртібі: <http://www.kaznui.kz>.

3. Халықаралық пианистер конкурсы[Электрондық ресурс]. – Алматы: – режим доступа к изд.: <http://www.pianocompetition.kz>.

4. Халықаралық классикалық музыкасының фестивалегәне жас пианистер конкурсы “Astana Piano Passion” [Электрондық ресурс]. – Астана: – қол жеткізу тәртібі:<http://www.astana-app.kz>.

5. Сайт Центра творческих инициатив «Art aspect» [Электрондық ресурс]. – Астана: – қол жеткізу тәртібі:<http://www.art-aspect.info>.

6. Виноградова Т. Джаз апа из Голливуда [Электрондық ресурс]. / Ақтобе Хабаршысы . 2014. – желтоқсанның 4. – Ақтобе: 2014 – қол жеткізу тәртібі: <http://www.avestnik.kz>.

7. Официальный сайт пианистки Жанин Аубакировой [Электрондық ресурс]. – Алматы: – қол жеткізу тәртібі:<http://www.aubakirova.com/>.

8. Гүлжамия Кадырбекова. Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы[Электрондық ресурс]. – Алматы: – қол жеткізу тәртібі:<http://www.conservatoire.kz>.

9. Жамбыл атындағы Қазақ мемлекеттік филармониясының Ресми сайты [Электрондық ресурс]. – Алматы: – қол жеткізу тәртібі:<http://www.fil.kz>.

10. «Астана-Опера» Опера және балет театрының Ресми сайты [Электрондық ресурс]. – Астана: – қол жеткізу тәртібі:<http://astanaopera.kz>.

## МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	3
1. Қазақстандағы академиялық музыканың пайда болу алғышарттары.....	5
1.1 Академиялық аспаптық музыка дамуының тарихи-сти- листикалық үрдістері	5
1.2 Қазақстанның академиялық аспаптық музыкасын дамытудағы фольклорлық дәстүрлер	16
2. Қазақстан композиторларының шығармашылығында ұлттық камералық-аспаптық жанрды қалыптастыру	29
2.1 Қазақстан композиторлары шығармашылығындағы миниатюра жанры.....	29
2.2 Қазақстан композиторларының шығармашылығындағы соната жанры және симфониялық туындылар	44
3. Қазақстанның аспаптық музыкасының жетекші симфониялық оркестрлері, камералық ансамбльдері, орындаушылары	69
Қорытынды	105
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	106